ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ANAYASA MAHKEMESİ İPTAL KARARLARININ GERİYE YÜRÜMEZLİĞİ

Müberra KENGER

EYLÜL 2016

Tez Başlığı : **Anayasa Mahkemesi İptal Kararlarının Geriye Yürümezliği**

Tezi Hazırlayan : **Müberra KENGER**

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. Mehmet YAZICI

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Bu tezin yüksek lisans derecesi elde etmek için gerekli koşulları sağladığını onaylarım.

Prof. Dr. Mehmet TURHAN

Kamu Hukuku Anabilim Dalı Başkanı

Bu tez, tarafımdan incelenmiş olup yüksek lisans tezi olarak uygun bulunmuştur.

Prof. Dr. Mehmet TURHAN

Tez Danışmanı

Tez Sınav Tarihi : 22.09.2016

Tez Jüri Üyeleri :

Prof. Dr. Mehmet TURHAN (Çankaya Üniversitesi) .....

Yrd. Doç. Dr. Cem Duran UZUN (Çankaya Üniversitesi) .....

Yrd. Doç. Dr. Nur ULUŞAHİN (Başkent Üniversitesi) .....

ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları bilimsel etik kurallar gözeterek ifade ettiğimi ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.

Adı, Soyadı : Müberra KENGER

İmza : M.Kenger

Tarih : 22.09.2016

ÖZET

ANAYASA MAHKEMESİ İPTAL KARARLARININ GERİYE YÜRÜMEZLİĞİ

KENGER, Müberra

Yüksek Lisans Tezi

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet TURHAN

Eylül 2016, 108 sayfa

Dünya ülkeleri tarafından hangi tip anayasa yargısı sistemi benimsenmiş olursa olsun, hukuk devleti ve onun önemli bir unsuru olan anayasa yargısı, demokrasinin temel şartlarından biri olmuştur. Bağımsız ve güçlü bir anayasa yargısının bulunmadığı bir düzende, devleti teşkil eden yasama, yürütme ve yargı erklerinin etkin bir şekilde işlemesi de mümkün değildir. Ülkemizde anayasa yargısının gün geçtikçe daha da etkin rol üstlenmesi, demokratikleşmeye önemli katkılar sağlamaktadır.

Yasama işlemlerini denetleme hususunda asli görevli olan AYM, bunun yanında fertlerin ve aynı zamanda tüm devlet kurum ve kuruluşları da dahil olmak üzere anayasal sınırlar içerisinde kalması noktasında da önemli görevler üstlenmiştir. Temel hak ve özgürlüklerin, kuvvetler ayrılığının, mahkemelerinin bağımsızlığının ve yargısal denetimin olmadığı bir yönetim, hukuk devleti ilkesini temel ilke olarak benimsediğini beyan etmiş olmakla hukuk devleti niteliğini kazanamaz. Bu nitelik ancak belirtilen unsurların tamamen etkin hale getirilmesi ile kazanılabilir.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde genel olarak, AYM'nin anayasanın koruyucusu olarak üstlendiği rol, anayasaya aykırılığın ne tür bir yaptırımla karşı karşıya olduğu, AYM kararlarının süjeler ve süre bakımından etkileri üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde, AYM'nin iptal kararlarının geriye yürüyüp yürümemesi hususunun dayandığı hukuki esaslar, öncelikle hukuki güvenlik ve kazanılmış hak kavramı çerçevesinde incelenmiş, geriye yürümenin ve geriye yürümezlik ilkesinin dayandığı hukuki esaslar, gai ve lafzi yorum yolu ile ele alınmıştır. Karşılaştırmalı hukukta durum değerlendirmesi yapıldıktan sonra somut ve soyut norm denetimi başlığı altında hukuk sistemimiz yönünden incelenmiştir.

Son bölümde ise, AYM tarafından verilen iptal kararlarının hukuki sonuçları, kararların geriye yürümezliği ilkesi kapsamında, yargı kararları ve doktrindeki görüşler ışığında; yasama, yürütme, yargı organları ile idare, ceza ve özel hukuk alanında tek tek değerlendirilmiştir. İptal kararlarının vergi hukukuna bakan yönü geriye yürümezliğin etkisi boyutuyla, kesinleşmiş kararlar ve yürürlükten kaldırdığı yasalar ise AYM ve Danıştay kararları kapsamında ele alınmıştır. İptal kararlarının zaman bakımından ne gibi bir etki yarattığı konusuna, verildikleri tarihten itibaren ve gelecekteki etkisi başlıkları altında kısaca değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Anayasa Yargısı, Anayasa Mahkemesi, Demokratikleşme, Kuvvetler Ayrılığı, Hukuk Devleti, İptal Kararları, Geriye Yürümezlik.

ABSTRACT

NON-RETROACTION OF CONSTITUTIONAL COURT CANCELLATION DECISION

KENGER, Müberra
Master's Thesis

Social Sciences Intitute, Major Science of Public Law
Thesis Advisor: Prof. Dr. Mehmet TURHAN

September 2016, 108 page

Constitutional state and one of its crucial component, constitutional review, is an important requirement for democracy independent from the type constitution adopted by the world countries. In a system which does not have an independent and strong constitutional judiciary system, it is not possible for legislative, executive and judiciary powers those forms the government to operate efficiently. Constitutional judiciary, taking an efficient role, provides an important contribution to democratization in our country.

Besides being assigned to contribute to the legislation process, constitutional court have responsibilities about the individuals and government agencies and institutions staying in the constitutional boundries. An administration, lacking fundamental rights of freedoms, seperation of powers, independence of courts, judicial review would not be called constitutional state by just declaring that it adopted constitutional state principle. This qualification can be earned just by having the mentioned facts active.

This paper consists of three parts. Generally, Constitutional Court's role as the protector of constitution, kind of sanctions those exist for unconstitutional acts, the

effects of decisions of Constitutional Court in terms of time and subjects are covered in the first part.

In the second part, judicial principles based on whether retroact Constitutional Court's revoke decisions are studied. Retroaction and retroactivity principles based on judiciary principles are handled via objective and verbal explanation. After assessment of the situation in comparative law, under the topic of concrete and abstract norm inspection studied in terms of our judiciary system.

In the last part, judicial results of decree of nullities of Constitutional Court are studied within the scope of non-retroactivity principle, in the lights of adjudication and opinions in doctrine, within legislation, execution, jurisdiction organs and administration, criminal, and private law fields particularly. The subject, the effects of decree of nullities in terms of time, is mentioned shortly under the topic of effects by the time the decision made and in the future.

Key Words: Constitutional Jurisdiction, Constitutional Court, Democratization, Seperation of Powers, State of Law, Decree of Nullity, Non-retroactivity

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

İNTİHAL BULUNMADIĞINA İLİŞKİN SAYFA……iii
ÖZET……..iv
ABSTRACT……vi
İÇİNDEKİLER……viii
KISALTMALAR LİSTESİ…….xi

BÖLÜMLER

GİRİŞ……..…….....1
BÖLÜM I: ANAYASA MAHKEMESİNİN ANAYASANIN KORUYUCUSU OLARAK ROLÜ…….....3
1. GENEL OLARAK……..……...3
1.1. Anayasaya Uygunluk Denetiminin Yasal Dayanağı…….…….5
1.2. Anayasa Mahkemesine İhtiyaç Duyulmasının Nedenleri……..6
2. ANAYASAYA AYKIRILIĞIN YAPTIRIMI……..……9
2.1. Anayasa Yargısında İhmal Yolu ve Uygulanabilirliği……...9
2.2. Anayasa Mahkemesi Kararlarında İhmal Yolunun Değerlendirilmesi…….11
2.3. Doktrinde İhmal Yolunun Uygulanabilirliğinin Değerlendirilmesi..15
2.4. Anayasa Yargısında Yokluk Kavramı..…...…….……16
2.5. Yokluk Konusunun Anayasa Mahkemesi Kararlarındaki Yorumu..17
2.6. Doktrinde Anayasa Yargısında Yokluk Kararı Tartışması…..…….23
3. ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARININ ETKİSİ……..……..26
3.1. Anayasa Mahkemesi Kararlarının Özellikleri…….……..26
3.2. Anayasa Mahkemesi Kararlarının Kişiler Bakımından Etkisi.……26
3.3. Anayasa Mahkemesinin Sadece Tarafları Bağlayıcı Nitelikte Karar Verip Verememesi.……..……29
3.4. Anayasa Mahkemesi Kararlarının Süre Bakımından Etkisi……...30

BÖLÜM II: ANAYASA MAHKEMESİ İPTAL KARARLARININ GERİYE YÜRÜYÜP YÜRÜMEMESİ HUSUSUNUN DAYANDIĞI HUKUKİ ESASLAR……...……34
1. HUKUKİ GÜVENLİK VE KAZANILMIŞ HAKLARIN KORUNMASI İLKESİ……...…….....34
1.1. Hukuki Güvenlik Kavramı ile Geriye Yürümezlik Kavramı Arasındaki İlişki……..……...……34
1.2. Müktesep/ Kazanılmış Hak Kavramı ile Geriye Yürümezlik Kavramı Arasındaki İlişki…….....……...37
1.2.1. Danıştay, Yargıtay ve AYM Kararlarında Kazanılmış Hak Kavramı…….....…….…….....38
1.2.2. Kazanılmış Hakkın Doğumuna Engel Olan Bazı Durumlar……..…..……..43
2. GERİYE YÜRÜMENİN DAYANDIĞI HUKUKİ ESASLAR …..…..…...43
3. GERİYE YÜRÜMEZLİK İLKESİNİN DAYANDIĞI HUKUKİ……...45
3.1. Lafzi Yorum……..……46
3.1.1.Geriye Yürümezlik Konusunda Temel Ayrım.…..…...…….49
3.1.2. Geriye Yürümezlik İlkesinin Lafzi Yorumlanmasının Olumsuz Neticeleri.……50
3.2. Gai (Amaçsal) Yorum.…….....…….51
4. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA DURUM.…….54
5. TÜRK HUKUKUNDAKİ DURUM.……58
5.1. Mahkemelerde İtiraz Yoluyla Gelen İşlerde Verilen İptal Kararlarının Etkileri (Somut Norm Denetimi).……....59
5.2. İptal Davalarında Verilen İptal Kararlarının Etkileri (Soyut Norm Denetimi).……...66

BÖLÜM III: ANAYASAYA UYGUNLUK DENETİMİ SONUCUNDA VERİLEN KARARLARIN HUKUKİ SONUÇLARI……...……...70
1. GENEL OLARAK ……..…….....70
1.1. İptal Kararlarının Gerekçelerinin de Bağlayıcı Olup Olmadığı Hususunun Anayasa Mahkemesi Kararları Açısından Değerlendirilmesi…….72
1.2. İptal Kararlarının Gerekçelerinin de Bağlayıcı Olup Olmadığı Hususunun Doktriner Bakış Açısıyla Değerlendirilmesi.……73
2. İPTAL KARARLARININ HUKUKİ SONUÇLAR..……...……76
2.1. İptal Kararlarının Yasama Organı Açısından Hukuki Sonuçları.….77
2.2. İptal Kararlarının Yürütme Organı ve İdare Açısından Hukuki Sonuçları.…….…82
2.3. İptal Kararlarının Ceza Hukuku Açısından Hukuki Sonuçları.…..84
2.4. İptal Kararlarının Özel Hukuk Alanındaki Hukuki Sonuçları.….88
2.5. İptal Kararlarının İdare Hukukundaki İdari İşlemler Açısından Hukuki Sonuçları…...…….88
2.6. İptal Kararlarının İptal Edilen Yasanın Yürürlükten Kaldırdığı Yasalar Açısından Sonuçları.…….……..90
2.7. İptal Kararlarının Vergi Hukuku Açısından Sonuçları.…….……..91
3. İPTAL KARARLARININ ZAMAN BAKIMINDAN ETKİSİ.……...…95
3.1. İptal Kararlarının Verildikleri Tarihten İtibaren Etkisi.….……...95
3.2. İptal Kararlarının Gelecekteki Etkisi.…….…….....96

SONUÇ.…….....98
İNCELENEN ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI.……...99
KAYNAKÇA.……...101
EKLER
EK-1: ÖZ GEÇMİŞ…….108

KISALTMALAR

ABD	: Ankara Barosu Dergisi
AD	: Anayasa Dergisi
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
AİD	: Amme İdaresi Dergisi
AMKD	: Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi
AÜSBFD	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi
AY	: Anayasa
AYD	: Anayasa Dergisi
AYM	: Anayasa Mahkemesi
Bkz.	: Bakınız
C	: Cilt
CMK	: Ceza Mahkemeleri Kanunu
DD	: Danıştay Dergisi
DDK	: Danıştay Daireleri Kurulu
DİBK	: Danıştay İçtihadı Birleştirme Kurulu
DİBKK	: Danıştay İçtihadı Birleştirme Kurulu Kararı
DKD	: Danıştay Kararlar Dergisi
E	: Esas
e.t.	: Edinme Tarihi
GÜHFD	: Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
İBD	: İstanbul Barosu Dergisi
İHFD	: İstanbul Hukuk Fakültesi Dergisi
İKİD	: İlmi ve Kazai İçtihatlar Dergisi
İÜHFM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
K	: Karar
KHHD	: Kazancı Hakemli Hukuk Dergisi
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname

k.t.	: Karar Tarihi
md	: Madde
RG	: Resmi Gazete
RKD	: Resmi Kararlar Dergisi
s	: Sayfa
S	: Sayı
SBFD	: Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
TBBD	: Türkiye Barolar Birliği Dergisi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	: Türk Ceza Kanunu
UYAP	: Ulusal Yargı Ağı Projesi
vd	: Ve devamı
YD	: Yasama Dergisi
YHD	: Yargıtay Hukuk Dergisi
YİBBGK	: Yargıtay İçtihadı Birleştirme Genel Kurulu

GİRİŞ

Demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi evrensel değerler, anayasa yargısının temel unsurlarını oluşturmaktadır. AYM'ye, anayasayı koruma görevi bizzat anayasa tarafından verilmiş olup, AYM'ye verilen bu görev her türlü etki ve denetimden bağımsız olarak yerine getirilmeye çalışılmaktadır. Anayasa mahkemeleri, kuvvetler ayrılığını desteklemek ve kamu güçleri arasında hakemlik yapmak suretiyle de demokrasinin güçlenmesine katkıda bulunabilirler. Eğer bir sistemde, devlet organlarının anayasal sınırlarına saygı göstermelerini sağlayacak güçlü ve etkin bir mekanizma yoksa, diktatörlük eğilimlerini engelleyecek hiçbir güvence de olmaz. Anayasa mahkemeleri bu anlamda, bu çok hayati amaca hizmet edebilecek olan kurumlardır.

AYM, hassas dönemlerde verdiği kararlarla ülkedeki demokratik dönüşümde çok önemli bir rol oynamıştır. Elbette ki, Yüksek Mahkemece verilen her kararın her kesim ve kurum tarafından takdir edilmesi mümkün değildir. Verilen kararlar anayasanın açık hükmü gereği yasama, yargı, yürütme dahil tüm kurum ve kişiler açısından geçerlilik arzetmekte olup, hiçbir kesim için bu kapsam dışında tutulma lüksü bulunmamaktadır. AYM, siyasi sistemin şekillenmesinde de önemli bir rol oynar. AYM'ler, sadece mahkeme veya yargısal merci olmaktan ibaret değildirler; kararlarının siyasetle ilgili yansımalarıyla birlikte aynı zamanda siyasi bir etkiye de sahiptirler.

Anayasa tarafından AYM'ye verilen anayasayı koruma rolü, vermiş olduğu kararların uygulanırlığı ile doğrudan ilgilidir. Verilen kararların kimlere etki edeceği açıkça belirtildiği gibi, etki gücünün de zaman bakımından geleceğe ve geçmişe etkisinin sınırları da genel olarak belirtilmekle yetinilmiştir. Çalışmamızın konusunu oluşturan Anayasanın 153. maddesinin 5. fıkrasında yer alan, "iptal kararları geriye yürümez" hükmü, doktriner bakış açısıyla ve aynı zamanda Yargıtay, Danıştay ve AYM kararları ışığında ele alınmaya çalışılmıştır.

Kanunların hayata geçirilmesi, zamanın gereklerine göre yorumlanmadan, bunu yaparken de yasanın konuluş amacından da faydalanmadan mümkün değildir. Yasa koyucu tarafından çıkarılan fakat AYM tarafından iptal edilen ve uygulanırlığı kalmayan kanunların, ne zamandan itibaren etki gücünü kaybedeceğinin, salt anayasada belirtilen "iptal kararları geriye yürümez" hükmü çerçevesinde ele alınması yanıltıcı olabilir. Söz konusu düzenlemenin katı biçimde uygulanması bizi adil olmayan sonuçlara götürebilir. Bu nedenle, öncelikle hukukun temel ilkelerinden olan hukuki güvenlik ve kazanılmış hakların korunması ilkelerine bağlı kalınarak, amaçsal bir yorum ile mesele ele alınmaya çalışılmalıdır. Bu çalışmada, iptal kararlarının geçmişe yürümezliği kuralı yasama, yürütme, yargı, özel hukuk, ceza hukuku, vergi hukuku gibi birçok alanda ve yönde ele alınmaya çalışılmıştır.

BÖLÜM I

ANAYASA MAHKEMESİNİN ANAYASANIN KORUYUCUSU OLARAK ROLÜ

1. GENEL OLARAK

Belli bir hukuk düzeni içerisinde kanunların ve geniş anlamda devlet işlemlerinin anayasaya uygunluk denetimi anayasa yargısınca gerçekleştirilir. Ayrıca anayasa yargısı, anayasaya uyulmasını sağlamak amacını güden her türlü yargı işlemini ve anayasa hukukuna ilişkin sorunların yargısal usuller içerisinde bir karara bağlanma sürecini ifade etmektedir.[1]

Anayasa, yasa, tüzük ve yönetmelikler, kademelenmiş, aşamalı hukuk kuralları anlamına gelen normlar hiyerarşisinin ana basamaklarını oluşturur.[2] Normlar hiyerarşisinin bulunduğu hukuk sistemlerinde en üst norm olan anayasa tüm alt normların geçerlilik şartını oluşturur ve alt normlar ona uygun olmak zorundadır. Bu zorunluluk alt düzeyde bulunan yönetmelik, tüzük gibi düzenleyici işlemleri kapsadığı gibi kanunları da kapsar. Normlar hiyerarşisi hukuk devletinin bir gereği ve yargısal denetimin de bir sebebidir.[3] Kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi,

---

[1]Ergun ÖZBUDUN, *Türk Anayasa Hukuku*, (Ankara: Yetkin Yayınları, 10. Baskı, 2009), s.379.

[2]İbrahim Ö. KABOĞLU, "26-27 Ekim 1989 tarihlerinde Diyarbakır'da Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nce düzenlenen "Fransız İhtilali ve Tanzimat" (1789 İnsan Hakları Bildirgesinin Türk Kamu Hukukuna Etkileri) konulu "Türkiye'de Hukuk Devletinin Gelişiminde Fransanın Etkisi" başlıklı tebliğ metninin gözden geçirilerek değiştirilmiş biçimi",(Çevrimiçi)http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/400c3b113695644_ek.pdf?dergi=Insan%20Haklari%20Yilligi, (e.t. 23.05.2016).

[3]A. Şeref HOCAOĞLU, İsmet OCAKÇIOĞLU, *Anayasa ve Anayasa Mahkemesi*, (Ankara: 1971), s.76-77.

normlar hiyerarşisinin mantıksal sonucudur.[4] Kanunların anayasaya uygun olup olmadığının yargısal denetimi anayasa yargısı eliyle yapılır. Bu durumda anayasa yargısı, kanunların anayasaya uygun olması gerekliliğinden doğmuştur.[5] Kanunların ve diğer yasama işlemlerinin anayasaya uygunluğunu incelemenin ve sonuca bağlamanın yanı sıra anayasa yargısı geniş anlamı ile tüm anayasa hukuku sorunlarını yargısal usullerle çözen bir kavram olarak tanımlanmaktadır.[6]

Anayasa mahkemelerince kanunların anayasaya uygunluğunun denetimi, Avusturyalı hukukçu Hans Kelsen tarafından önerilen normlar hiyerarşisinin neticesidir. Kelsen'e göre kanun, dayanağını hemen kendisinden üstün olan normda (anayasada) bulduğundan hukuki olarak ancak anayasaya aykırı değilse geçerli olabilir. Kelsen, anayasaya uygunluk denetimini yalnızca hukuken kuran ve meşrulaştıran değil, fiilen hukuk sistemi bütününün geçerlilik güvencesi olarak gören ve bir hukuk düzeni kuramı öneren hukukçu olmuştur.[7]

Bir hukuk düzeni, hukuk normlarının oluşturduğu bir hiyerarşik yapıya sahipse ve kanunlar bu hiyerarşik yapıda en üst basamağı oluşturan anayasanın koruyucu rolünü üstlenmiş olan AYM tarafından iptal edilmemek gibi bir olumsuz koşula bağlı olarak geçerliliğe ve bağlayıcılığa sahip olabiliyorsa o, merci niteliği taşıyor demektir.[8]

AYM kurumu, anayasanın içerdiği özgürlükçü demokrasi ve hukuk devleti ilkelerinin en belirgin anlatımıdır. Bu organ bazı yasama işlemlerinin anayasaya uygun

---

[4]İbrahim Ö. KABOĞLU, *Anayasa Yargısı: Avrupa Modeli ve Türkiye*, (Ankara: İmge Yayınları, 4. Baskı, 2007), s.16.

[5]Kemal GÖZLER, *Türk Anayasa Hukuku,* (Bursa: Ekin Yayınları, 2000), s.489.

[6]Çetin ARSLAN, *Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi,* (Ankara: Nobel Yayınları, 1999), s.24.

[7]KABOĞLU, a.g.e., (2007), s.4.

[8]Ülkü AZRAK, "Anayasa Mahkemesi İptal Kararlarının Geriye Yürümezliği", **AYD**, Anayasa Mahkemesi Yayını, Ankara, 1984, s.152-153.

olmaları nedeniyle hukuksal varlıklarını sürdürüp sürdüremeyeceği ya da anayasaya aykırı olmaları nedeniyle iptal edilip edilmeyeceğine karar vermekle görevlidir.[9]

1.1. Anayasaya Uygunluk Denetiminin Yasal Dayanağı

1961 Anayasasının, AYM'nin "görev ve yetkilerini" düzenleyen 147. maddesi, AYM'nin, kanunların ve TBMM İçtüzüklerinin anayasaya, anayasa değişikliklerinin de anayasada gösterilen şekil şartlarına uygunluğunu denetleyeceğini hükme bağlamıştır. 1982 Anayasasının 148. maddenin 1. fıkrasında ise şu hüküm yer almaktadır:

> *Anayasa Mahkemesi, kanunların, kanun hükmünde kararnamelerin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğünün Anayasaya şekil ve esas bakımlarından uygunluğunu denetler ve bireysel başvuruları karara bağlar. Anayasa değişikliklerini ise sadece şekil bakımından inceler ve denetler. Ancak, olağanüstü hallerde, sıkıyönetim ve savaş hallerinde çıkarılan kanun hükmünde kararnamelerin şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa Mahkemesinde dava açılamaz.*

AYM bu denetim işini iptal davası yolu ile yapmaktadır. İptale ilişkin davalar yöntemi ile gelen savlarda AYM'nin iptale ilişkin kararı vermesi için herhangi bir süre sınırı bulunmamaktadır. Fakat iptal kararının uzun süre boyunca verilmemesi farklı unsurlar açısından sorun teşkil etmektedir. Toplumun genelini ilgilendiren ve önemi yüksek olan bir kanun ile ilgili AYM'ye iptal davası açıldığında, bu kanunun iptali toplumun büyük kısmını alakadar edecektir. Ayrıca iptal edildiği zaman kanunun yerine yeni bir kanun koyulana dek oluşacak boşluğun yaratacağı etki büyük düzeyde olacaktır. Bu şekilde gerçekleşecek bir mahzura karşılık, anayasa bu hususta herhangi bir müddet sınırı getirmemiştir. Bununla birlikte, mahkemelerin iddiası paralelinde,

[9]Zafer GÖREN, *Anayasa Hukuku*, (Ankara: Yetkin Yayınları, 2. Baskı, 2015), s.281.

AYM'nin iptal başvurusunun kendisine intikalinden itibaren 5 ay dahilinde karara bağlayacağı hüküm altına alınmıştır (md.152/3).[10]

1982 Anayasasının 153. maddesinde iptal kararının nitelikleri şu şekilde belirtilmiştir:

> *Anayasa Mahkemesinin kararları kesindir. İptal kararları gerekçesi yazılmadan açıklanamaz. Anayasa Mahkemesi bir kanun veya kanun hükmünde kararnamenin tamamını veya bir hükmünü iptal ederken, kanun koyucu gibi hareketle, yeni bir uygulamaya yol açacak biçimde hüküm tesis edemez.*
> *Kanun, kanun hükmünde kararname veya Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü ya da bunların hükümleri, iptal kararlarının Resmî Gazetede yayımlandığı tarihte yürürlükten kalkar. Gereken hallerde Anayasa Mahkemesi iptal hükmünün yürürlüğe gireceği tarihi ayrıca kararlaştırabilir. Bu tarih, kararın Resmî Gazetede yayımlandığı günden başlayarak bir yılı geçemez.*
> *İptal kararının yürürlüğe girişinin ertelendiği durumlarda, Türkiye Büyük Millet Meclisi, iptal kararının ortaya çıkardığı hukukî boşluğu dolduracak kanun tasarı veya teklifini öncelikle görüşüp karara bağlar.*
> *İptal kararları geriye yürümez.*
> *Anayasa Mahkemesi kararları Resmî Gazetede hemen yayımlanır ve yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlar.*

1.2. Anayasa Mahkemesine İhtiyaç Duyulmasının Nedenleri

Öncelikle, anayasaya aykırı kanunların sayı ve etkilerinin artması üzerine, kanunların anayasaya uygunluğunu denetleyecek bir yargı yoluna duyulan ihtiyacın şiddetlendiği, bunun tesiriyle bir AYM kurulması isteğinin ortaya çıkmış olduğu belirtilmektedir. Anayasa da, bu doğrultuda bir AYM'nin kurulmasını (md. 145-152) ve bu hususstaki kanunun da TBMM'nin toplanmasından başlayarak altı ay içinde çıkarılmasını (geçici md.7) emretmektedir. Bundan başka anayasamıza göre (geçici

[10]Burhan KUZU, "Anayasa Mahkemesinin İptal Kararlarının Geriye Yürümezliği Sorunu", **İÜHFM,** C.52, s.188.

md. 9) kanunların anayasaya aykırılığının dava mahkemelerinde öne sürülebilmesi de AYM'nin kurulmasına bağlı bulunmaktadır.[11]

Günümüzde farklılık gösteren sebepler Anayasa Mahkemelerinin anayasalarda genel kabul görmesine sebep olmuştur. Şüphesiz Anayasa Mahkemlerinin demokratik yönetimin sürdürülmesi ve pekiştirilmesinde önemli fonksiyonlarının olduğu söylenebilir. Anayasa Mahkemeleri, rejimin demokratik olmasıyla birlikte devletin de hukuk devleti olmasını temin etmektedir.[12] Çağdaş hukuk devletinin yalnızca bir kurucusu olmaktan öte onun koruyucusu olan Anayasa Mahkemeleri antidemokratik devletlerde konumu itibariyle gereken önemi görmemektedir.[13]

Antidemokratik devletlerde yargısal fonksiyonellik noktasında, anayasa yargısının esasında pek önemi bulunmamaktadır. Kanunların anayasaya ne derece uygun olduğunun Anayasa Mahkemeleri tarafından denetlenmesinin demokratik geçerliliği tartışılır olsa da, anaysal yargı fonksiyonlarının demokrasi ile beraber meydana geldiğini ve gelişiminin yine demokrasi ile entegreli biçimde ilerlediğini ifade etmek yerindedir. Otoriter siyasi rejimle yönetilen sistemlerde, anayasal yargıya, daha demokratik ülkelere nazaran daha az hissedilir seviyede bir gereksinim duyulduğu görülmektedir. Bu rejimlerde gerçekleşen anayasal yargılar bir nevi göstermeliktir.[14]

Yetki donatımı bağlamında geniş yetkileri kendisinde barındıran Anayasa Mahkemelerini, sistemsel açıdan güçler ayrılığı esasıyla devamlılığını sürdüren parlamenter sistemlere tam manasıyla yerleştirilmesi kolay bir iş değildir. Çünkü bu şekilde bir işleyişte devletin iradi yapısı, halkın direkt olarak seçtiği meclis ve bu meclisin ortaya koyduğu kanunlar vasıtası ile belirlenir. Kanunları icra eden, yürütme gücünü kullanan, siyasi iradeyi belirleyen ve denetleyen parlamentodur. Siyasi iradeden bağımsız olarak faaliyetlerini sürdüren kanunlara sıkı sıkıya bağlı olan da

[11]GÖREN, a.g.e., s.276.

[12]Mehmet TURHAN, "Anayasanın Hak Temelli Yorumu ve Anayasa Yargısı", **AÜSBFD,** 62-3, s.398.

[13]KABOĞLU, a.g.e., (2007), s.28.

[14]TURHAN, a.g.m., s.401.

bağımsız mahkemelerdir. Parlamentonun üstünlüğünün kırılması ve öneminin bir mahkemeye kaydırılmasının gerekçeli bir hal alması amacıyla yalnızca "hukuk devleti" fikrinin yeterli olacağı düşüncesi kafi gelmemiş, anayasal yargının hakiki manada meşruluğunu, devlet temelli erkini uzlaşmacı olarak bağlantılayan anayasanın üstün konumundan ele aldığı mantaliteye ağırlık verilmiştir. Anayasa ve anayasa yargısı devlet gücünün kullanılmasını dengelemek ve sınırlamak görevini üstlenmişlerdir. Ayrıca anayasa ve anayasa yargısı, insan haklarını, dünyadaki tüm insan topluluklarında barışın ve adaletin temeli olarak garanti etmek görevini de üstlenmişlerdir.[15]

AYM, kural olarak, Hans Kelsen'in de belirttiği gibi, negatif anlamda (yani bir kanunun iptal edilerek yürürlükten kaldırılması anlamında) kanun koyucu rolünü oynamakla birlikte, pozitif anlamda kanun koyucu gibi de hareket edebilmektedir. Gerçekten AYM bir kanunu anayasaya aykırı bularak iptal ettiği zaman, bu kanun, iptal kararının usulünce yayınlandığı tarihten itibaren yürürlükten kalkmış olur. Yani iptal hükmü geriye yürümez (AY. md. 153/5). İptal edilen kanun, böylelikle, ilan edildiği tarihten, AYM tarafından iptal edildiği tarihe kadar anayasaya uygun bir kanun sayılmaktadır. AYM iptal hükmünün yürürlüğe girmesini, bir yıla kadar erteleyebilir (AY. md. 153/3). Bütün bunlar bir bakıma, kanun koyucunun yapabileceğinden de fazlasını yapabilmeyi ifade eder. Çünkü, aslında anayasaya aykırılığı hüküm altına alınmış bir kanunun, belli bir zamana kadar anayasaya uygunmuş gibi sayılarak, bağlayıcılık niteliğinin sürdürülmesini kararlaştırmak, kanun koyucunun yapabileceği bir şey değildir. AYM'nin soyut ve somut norm kontrolü yoluyla yerine getirdiği görevleri, onun "anayasanın koruyuculuğu" rolünü oluşturan görevleridir.[16] Özbudun, anayasa yargısının görevinin, anayasaya aykırı olan normu iptal ederek, hukuka aykırı durumu ortadan kaldırmak olduğunu, iptal kararı ile birlikte elbette yeni bir hukuki durum doğacağını ama, bunun AYM'nin kendisini kanun koyucu yerine koyduğu anlamına gelmeyeceğini ifade etmiştir.[17]

---

[15]GÖREN, a.g.e., s.267.

[16]AZRAK, a.g.m., s.154.

[17]ÖZBUDUN, a.g.e., (1986), s.388.

2. ANAYASAYA AYKIRILIĞIN YAPTIRIMI

Anayasaya aykırı halin yaptırımı olan iptal kararı[18] bir başka tanımla anayasal yargının, anayasanın kanunlara olan bağlayıcılığı ve üstünlüğünün teminindeki en mühim araç ve anayasa ihlalini içeren hukuki yaptırımların ayıklanmasını temin eden unsurlar iptal kararlarıdır. Bu kararlar ile hukuksal düzenin bir parçası ortadan kaldırılmaktadır.[19] Uluşahin[20], Anayasanın 153. maddesinde yer alan düzenlemeden hareketle, AYM'nin anayasaya aykırılığını saptadığı işleme uygulayabileceği tek yaptırımın "iptal" olacağını söylemenin yanlış olmayacağını, yani anayasa koyucunun AYM'nin denetimine tabi normlara iptal yaptırımı dışında herhangi bir yaptırımın uygulanmasına yönelik bir irade taşımadığının açık olduğunu belirtmektedir. İptal kararı, bir kanunun bazı hükümlerine ilişkin olabileceği gibi bir kanunun bütününe ilişkin de olabilir.

2.1. Anayasa Yargısında İhmal Yolu ve Uygulanabilirliği

AYM'nin, yasanın iptalinin mümkün olmadığı durumlarda doğrudan anayasa hükümlerini uygulamak için bulduğu ikinci yol "ihmal"dir. İhmal, AYM'nin, anayasaya aykırı gördüğü ancak iptal edemediği bir yasayı, önündeki olayda ihmal ederek doğrudan anayasa hükmünü uygulayabilmesi olarak da tanımlanmaktadır. Genel mahkemelerin "ihmal tekniğini" sahiplenebilmeleri daha zordur; çünkü "ihmal" daha çok anayasa yargısıyla yetkilendirilmiş bir mahkemenin yapabileceği bir şeydir. İhmal anayasaya aykırı, anayasadan sonra kabul edilmiş yasalar bakımından da

[18]Bülent TANÖR, Necmi YÜZBAŞIOĞLU, *1982 Anayasasına Göre Anayasa Hukuku,* (İstanbul: Beta Yayınları, 9. Baskı, 2009), s.517.

[19]Onur SIR, *Hukuk Devleti Açısından Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Yargısal Denetimi,* (Ankara: Adalet Yayınları, 2011), s.345.

[20]Nur ULUŞAHİN, "Yokluk Teorisinin Anayasa Hukukundaki Yeri ve Uygulanabilirliği" Prof. Dr. Ergun Özbudun'a Armağan, C. II, Ankara, 2008, s. 676.

geçerlidir. Ayrıca ihmal anayasanın emrettiği konularda herhangi bir düzenleme eksik yapıldığında veya tahdidi olarak sayılan nedenler dışında düzenlemeler gerçekleştirildiğinde de uygulanabilir.[21]

AYM kararlarında[22] yer alan bazı karşıoy yazılarında "ihmal edilebilme" koşulları üç madde halinde belirtilmiştir:

1) Bir yasa kuralının ihmalinin söz konusu olabilmesi için herşeyden önce aynı konuyu düzenleyen ve birbiriyle çelişen bir yasa ve anayasa kuralının bulunması gerekir.

2) Uygulanmak durumunda bulunan kural anayasaya aykırı olduğu halde iptali için itiraz yoluna başvurma olanağı bulunmamalıdır. Eğer itiraz yolu ile iş AYM'ye geliyor ve AYM de iptal edebiliyorsa "ihmal yolu" işletilmemelidir. Bir başka deyişle, genel mahkemeler değil, yalnızca AYM bu konuda yetkilidir.

3) Anayasaya aykırılığı saptanan kuralın düzenlendiği alan anayasada açık ve somut olarak düzenlenmelidir.

AYM'nin iptal kararı vermek yerine anayasaya aykırı bulduğu kanunu "ihmal" edip doğrudan doğruya anayasa hükümlerini uygulayıp uygulayamayacağı konusu üzerinde fazlaca durulan bir konudur. Bu durum AYM'nin hakkında iptal kararı vermesinin mümkün olmadığı durumlarda ortaya çıkmaktadır.[23] Turhan, AYM'nin iptal kararı verebilmesinin mümkün olmadığı durumun en tipik örneğinin 1961 Anayasasının geçici 14. ve 1982 Anayasının geçici 15. maddeleri gereğince AYM'nin denetimi dışında bırakılmış olan "ara rejim" yasalarının olduğunu, geçici 15. maddenin kaldırılması halinde anayasaya aykırı yasaların iptali olanağının doğacağını belirtmiştir.[24] "Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" kapsamında, 13.05.2010 tarih ve 27580 sayılı RG'de

[21]TURHAN, a.g.m., s.65.

[22]E:1976/13, K:1976/31, k.t. 03.03.1976, **AMKD**, S. 14, s.217; E:1964/26, K:1966/1, k.t. 13.01.1966, **AMKD**, S. 4, s.19-20; E:1964/22, K:1964/54, k.t. 03.07.1964, **AMKD**, S. 2, s.206; E:1984/1, K:1984/1, k.t. 28.09.1984, **AMKD**, S. 20, s. 450.

[23]GÖZLER, a.g.e., (2000), s.872.

[24]Mehmet TURHAN, "Anayasa Hukukumuzda 'İhmal' Sorunu", **AİD**, C. 26, S. 4, Aralık 1993, s.59.

yayımlanarak -halkoylamasına sunulmak üzere - yürürülükten kaldırılan (md.24) geçici 15. maddedeki düzenleme şu şekilde idi:

> *12 Eylül 1980 tarihinde, ilk genel seçimler sonucu toplanacak Türkiye Büyük Millet Meclisinin Başkanlık Divanı oluşuncaya kadar geçecek süre içinde, yasama ve yürütme yetkilerini Türk milleti adına kullanan, 2356 sayılı kanunla kurulu Milli Güvenlik Konseyinin, bu Konseyin yönetimi döneminde kurulmuş hükümetlerin, 2485 sayılı Kurucu Meclis Hakkında Kanunla görev ifa eden Danışma Meclisinin her türlü karar ve tasarruflarından dolayı haklarında cezai, mali veya hukuki sorumluluk iddiası ileri sürülemez ve bu maksatla herhangi bir yargı merciine başvurulamaz.*
>
> *Bu karar ve tasarrufların idarece veya yetkili kılınmış organ, merci ve görevlilerce uygulanmasından dolayı, karar alanlar, tasarrufta bulunanlar ve uygulayanlar hakkında da yukarıdaki fıkra hükümleri uygulanır.*

2.2. Anayasa Mahkemesi Kararlarında İhmal Yolunun Değerlendirilmesi

Mülga geçici 15. maddenin yürürlükten kaldırılması ile, Milli Güvenlik Konseyi döneminde çıkarılan kanunların iptal veya itiraz yolu ile AYM tarafından denetlenmesi engeli de ortadan kalkmıştır. Maddenin uygulandığı dönemde, AYM, anayasaya aykırı bulduğu fakat iptal edemediği bir yasayı önündeki olayda "ihmal" ederek doğrudan doğruya anayasa hükmünü uygulama yetkisine sahip olup olmadığını tartışmıştır. AYM tarafından verilen bazı kararlarda "ihmal" konusu şu şekilde karara bağlanmıştır:

> *Bir kanun hükmünün anayasaya aykırı bulunması halinde yargı yerinin tutumu ne olabilir; davaya bakmakta bulunan mahkeme, uygulanacak kanun hükümlerini anayasaya aykırı görürse veya taraflardan birinin ileri sürdüğü ayrılık iddiasının ciddi olduğu kanısına varırsa o hükmün uygulanmasından kendi kendine vazgeçemez. Ancak Anayasa Mahkemesinden karar isteyebilir. Anayasa Mahkemesine gelince Yüce Divan işlerinde ve siyasi partilerin kapatılması davalarında uygulacak kanun hükümlerini anayasaya aykırı görürse bekletici mesele çıkarmaya ve aykırılığı karar bağlamaya yetkilidir. Öyle ise Anayasa Mahkemesinin iptal davaları, itiraz başvuruları, Yüce Divan işleri ve parti kapatma davaları dışında anayasaya aykırı bir kanun hükmünün iptaline karar vermesi mümkün değildir. Böyle bir durumda Anayasa Mahkemesine düşen nedir? Anayasa Mahkemesinin yapısının niteliği ve Anayasanın 8. maddesinde anlatımını bulan üstünlüğü ve*

bağlayıcılığı ilkesi karşısında Anayasaya aykırı kanunu bir yana bırakarak doğrudan doğruya anayasa hükmünü uygulaması gerekir.[25]

Anayasa Mahkemesinin kanunların ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüklerinin anayasaya uygunluğunu denetlerken yahut yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına veya Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliğinin düştüğüne ilişkin bulunan kararlarının denetlenmesi görevini yaparken Anayasanın 151. maddesinde sözü geçen mahkeme durumunda bulunmadığı için, bir hükmün anayasaya konusunda ortaya bekletici sorun koyması düşünülemez. Bu görevlerin yerine getirilmesi sırasında uygulanacak bir kanun veya yasama meclisi içtüzüğü hükmünü anayasaya aykırı görürse Anayasa Mahkemesinin başvurabileceği tek yol o hükmü ihmal etmek ve konuya ilişkin Anayasa kuralını uygulamaktır.[26]

AYM, 06.05.1982 tarihli bir kararında, "ihmal" konusu ile ilgili olarak, 1961 Anayasasına göre, 27 Mayıs 1960 ile 6 Ocak 1961 tarihleri arasında çıkarılan yasaların iptalinin istenememesi kuralı karşısında şöyle karar vermiştir:

... Anayasaya aykırılık itirazının incelenmesinde, anayasa koyucunun yapılan isnatlardan dolayı açılan hakaret davalarında isnadın doğruluğunu isnat hakkının hukuk devletindeki önemini takdir ederek bu hakkı özenle ve ayrıntılarıyla düzenlemiş olduğu; önceden yürürlüğe konmuş olan kurallarda gerekli değişikliğin yapılmasını emrettiği ve bunu yasa koyucunun takdirine bırakmadığı, aksine onu bir süre ile bağladığı herhalde gözden uzak tutulamaz. Yasa koyucunun, geçici 7. maddedeki buyruğu yerine getirmemesi ve Türk Ceza Kanununun 481. maddesindeki anayasaya aykırılığı giderecek yasa çıkarmaması ve iptal ile itiraz yollarının tıkanmış olması karşısında kısıtlı kalan anayasal iptal hakkının bu içeriği ile uygulanmasının sürüp gitmesi, artık düşünülemeyeceğinden mahkemelerce anayasanın üstünlüğü ve bağlayıcılığı niteliğini açıklayan 8. maddenin ikinci fıkrasına dayanılarak, 481. maddenin birinci fıkrasındaki ispat hakkının sınırlayıcı hükümlerinin bir yana bırakılması ve kurallar kademeleşmesindeki en üst düzeyde bulunan Anayasanın 34. maddesindeki hükmün doğrudan doğruya uygulanması gerekmektedir.[27]

[25]E:1964/22, K:1964/54, k.t. 03.07.1964, **AMKD,** S. 2, s.206.

[26]E:1971/41, K:1971/67, k.t. 17.08.1971, **AMKD,** S. 11, s.67.

[27]E:1981/8, K:1982/3, k.t. 06.05.1982, **AMKD,** S. 20, s.8.

AYM, Doğru Yol Partisinin kapatılması istemiyle açılan parti kapatma davasında, davalı siyasi parti tarafından 22 Nisan 1983 tarih ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 96 ve 97. maddelerinin anayasaya aykırı olduğu ve AYM'nin bu hükümleri "ihmal etmesi gerektiği" itirazı üzerine şu şekilde karar vermiştir:

> *Geçici 15. maddenin bütünü dikkatli olarak incelendiği takdirde yapılan düzenleme ile... bu madde kapsamındaki kanunların... Anayasaya uygunluk denetimi yoluyla bu hükümlerin tartışma konusu yapılmalarını ve bu yoldan yararlanılarak 12 Eylül harekatını zedelemeye yönelecek girişimlere fırsat verilmeyip, onları önleme ereğinin güdüldüğünden kuşku duyulmamalıdır... Bahis konusu geçici maddenin kapsamında olan ve böylece anayasal korunma altında bulunan yasa hükümlerinin, sırf bu nedenle, Anayasaya aykırı oldukları ileri sürülemeyeceği gibi, bunların Anayasa Mahkemesince ihmal edilebilmesinden de, söz edilemez. Bu durumdaki hükümlerin ancak, Anayasanın temel ilkelerine ve bu ilkelere egemen olan hukukun ana kurallarına olabildiğince uygun düşecek biçimde yorumlanmaları düşünülebilir.*[28]

AYM, yine, Sosyalist Partinin kapatılmasına ilişkin görülen davada, geçici 15. maddenin içeriğinin konuya açık biçimde ortaya koyduğunu ve bu nedenle AYM'nin bu kuralı yok saymasının mümkün olmadığını belirtmiştir.[29] AYM, daha sonra verdiği kararlarında da bu görüşünü devam ettirmiştir.[30] Artık AYM'ye göre, anayasanın milletlerarası anlaşmaları uygun bulma ile ilgili 90. maddesinde ve geçici 15. maddede -mülga edilmiştir- yer alan düzenlemeler anayasada yer alan genel hukuk ilkelerinin aykırılığını oluşturan ulusal ve uluslararası uzlaşmalarla ilgili siyasal ağırlıklı kurallardır. AYM'ye göre bu dönemde çıkarılan yasalar mutlak bir korunmadan da yararlanmamaktadırlar. Başka bir deyişle, yasa koyucu, siyasal ve sosyal gelişmelere ve gereksinmelere göre söz konusu yasal kurallardan gerekli gördüklerini değiştirebilir veya kaldırabilir. Ancak bu Konsey yasaları değiştirilmedikleri sürece ya da

[28]E:1984/1, K:1984/1, k.t. 28.09.1984, **AMKD,** S. 20, s.503-504.

[29]E:1991/2, K:1992/1, k.t. 10.08.1992, **AMKD,** S. 28, C. 2, s.771.

[30]E:1990/32, K:1990/25, k.t. 16.10.1990, **AMKD,** S. 26, s.347; E:1991/31, K:1991/27, k.t. 12.09.1991, **AMKD,** S. 27, C. 2, s.495-499; E:1991/60, K:1992/16, k.t. 03.03.1992, **AMKD,** S. 28, C. 1, s.195.

Anayasadaki geçici 15. madde kaldırılmadıkça hiçbir yargı organı anayasayı dışlayarak 15. maddeyi etkisiz bir duruma getiremez.[31]

AYM'nin "ihmal" e ilişkin olarak verdiği 08.10.2002 tarihli kararın karşıoy gerekçesi ise şu şeklidedir:

> *Öte yandan, Anayasa yargısının kabul edildiği bir hukuk sisteminde, Anayasa'nın üstünlüğünün ve bağlayıcılığının sağlanabilmesi için bir zorunluluk olmadıkça ihmal yoluna gidilmesi olağan ve kabul gören bir yöntem değildir. Bu bağlamda, Anayasa'nın 138. maddesindeki hâkimlerin Anayasa'ya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre hüküm vereceklerine ilişkin kuralla hakimlerin doğrudan Anayasa'yı uygulayabilmeleri değil bakmakta oldukları bir davada uygulayacakları kuralları Anayasa'ya aykırı bulmaları halinde bunların iptalleri için itiraz yoluyla Anayasa Mahkemesine başvurmaları sağlanarak aykırılığın giderilmesi amaçlanmıştır. Mahkemelerin Anayasa'ya aykırı olduğu kanısına vardıkları kuralları ihmal ederek doğrudan Anayasa'yı uygulayabileceklerinin kabulü, Anayasa'ya uygunluk denetiminin Anayasa Mahkemesine verildiği bir hukuk sistemine ve onu yansıtan Anayasa'ya aykırılık oluşturur.*
>
> *Anayasa'nın Geçici 15. maddesinin son fıkrasının 4709 sayılı Yasa ile kaldırılmasından önceki dönemde, bu fıkra kapsamına giren kimi yasalardaki kuralların Anayasa'da yapılan değişiklikler sonucu Anayasa'ya aykırı duruma gelmelerine karşın Mahkemelerde görülmekte olan davalarda bunların Anayasa'ya aykırılıklarının ileri sürülememesi nedeniyle aradaki aykırılık iptalin imkânsızlığı karşısında zorunlu olarak ihmal yoluyla giderilmeye çalışılmıştır. Bir hukuk karmaşasının yaşandığı tartışmasız olan bu dönem, 4709 sayılı Yasanın getirdiği değişiklikle sona ermiştir. Artık Türk hukuk sisteminde "ihmal" yöntemini haklı kılacak bir neden kalmamıştır. Ayrıca bu yöntem, ihmal edilmekle dolaylı olarak Anayasa'ya aykırı oldukları saptanan kimi kuralların varlıklarını sürdürmelerine neden olmaktadır.*[32]

AYM, yasaların denetimi konusunda kendisine düşen görevin ne kadar önemli olduğu ve bu konuda hassas davranılması gerekliliğinin göz ardı edilmesi halinde ihmal sorunu ile karşılaşılabileceğini şu şekilde ifade etmiştir:

---

[31]TURHAN, a.g.m., (1993), s.63.

[32]E:2002/44, K:2002/90, k.t. 08.10.2002, **AMKD,** S. 40, C. 1, s.87.

Anayasal hak ve özgürlükler yasalarla somutlaşır ve uygulanırlar. Anayasalarda geniş kapsamlı, güzel ifadelerle bezenmiş hak ve özgürlükler yer almasına rağmen bunlar doğrudan uygulanamazlar. Yasalar anayasal hak ve özgürlüklerin içini boşaltacak, daraltacak tarzda çıkarılır ve bu yasaları çıkaran siyasal görüşün hakim olduğu bir anayasa mahkemesi de bunları anayasaya uygun bulursa, anayasa mahkemesinin kararı nihai ve herkes için bağlayıcı olacağından, bir daha bunları başka yargısal yollarla, örneğin mahkemelerce ihmal yoluyla veya Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarına göre hüküm kurmak suretiyle düzeltmek olanağı da kalmaz. Siyasi haklar, fikir ve ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü, adil yargılanma hakkı ve sosyal haklar büyük zarar görebilir ve özgürlükçü demokratik düzenin devamı olanaksız hale gelir.

Diğer maddelerde yapılacak değişikliklerin de değiştirilmez maddeleri dolaylı bir şekilde değiştirdiği gerekçesiyle denetime açılması sınırsız ve ölçüsüz bir esas denetiminin önünün açılması anlamına gelir ki bu pek çok soruna yol açacaktır. Öncelikle böyle bir denetim değiştirilemez maddelerinin normlar hiyerarşisinde diğer Anayasa hükümlerinden daha üstte olduğunun kabulü anlamındadır. Böyle bir hiyerarşinin kabulü Anayasanın uygulamasında başka sorunlara yol açacaktır. Mesela değiştirilemez maddelere aykırı Anayasa hükümlerinin ihmal edilmesi ve uygulanmaması gerekliliği ilk akla gelebilecek sorunlardan birisidir.[33]

2.3. Doktrinde İhmal Yolunun Uygulanabilirliğinin Değerlendirilmesi

Türk anayasa hukuku doktrininde "ihmal" konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Doktrinde yapılan bu değerlendirmeler, genellikle 1982 Anayasasının geçici 15. maddesinin yürürlükte olduğu döneme ilişkin değerlendirmelerdir.[34] Söz konusu geçici maddenin yürürlükten kaldırılması ile sorun büyük ölçüde ortadan kalkmış gibi gözükmektedir. Yılmaz Aliefendioğlu,[35] AYM'nin anayasaya aykırı gördüğü kanunu ihmal edip, doğrudan doğruya anayasa hükmünü uygulayabileceğini, Turhan[36] ise, tercih edilmesi gerekenin "ihmal tekniği" yoluyla anayasaya aykırı yasaların işlevsizleştirilmesi olması gerektiğini, fakat "ihmal yoluna" başvurunun da

[33]E:2010/49, K.2010/87, k.t. 07.07.2010, **AMKD,** S. 47, C. 2, s.1069.

[34]KUZU, a.g.m., s.180-189.

[35]Yılmaz ALİEFENDİOĞLU, *Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi,* (İstanbul: Yetkin Yayınları, 1996), s.317-318.

[36]Mehmet TURHAN, *Siyaset ve Anayasa,* (Ankara: Gündoğan Yayınları, 1995), s.258-259.

bazı koşullara bağlanması gerektiğini belirtmektedir. Gözler ise, davaya bakan mahkemelerin (Yüce Divan ve parti kapatma davasına bakan mahkeme sıfatıyla AYM dahil) anayasaya aykırı olduğunu düşündükleri Millî Güvenlik Konseyi döneminde (12 Eylül 1980 - 7 Aralık 1983) çıkarılmış bir kanunu "ihmal" edip, doğrudan doğruya anayasa hükümlerini uygulamalarının mümkün olmadığını düşünmektedir.[37] Ergun Özbudun'un ise ihmal konusundaki görüşü şöyledir:

> *Şüphesiz sorun, temelde, gerek 1961, 1982 Anayasalarının, bizce gereksiz olarak, bu ara dönem kanunlarını Anayasaya uygunluk denetimi dışına çıkarmış olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyle, sorunun kökten çözümü, ancak bir Anayasa değişikliği ile mümkün görünmektedir. O ana kadar ise Anayasa Mahkemesi, her ikisi de pozitif hukuk açısından tam anlamıyla tatmin edici olmayan iki çözümden birini benimsemek zorundadır. Ya Anayasa hükmüyle çatışan geçici 15'inci madde ile korunduğu için iptal edilemeyen kanun hükmünü uygulayacak ve bu takdirde Anayasanın üstünlüğü ve bağlayıcılığı ilkesiyle çelişecek; yahut da Anayasada açık bir pozitif temeli bulunmayan 'ihmal' yolunu işleterek konuyla doğrudan doğruya ilgili Anayasa hükmünü uygulayacak ve bu takdirde de bir bakıma geçici 15'inci maddeyi göz ardı etmiş olacaktır. Bizce bir hukuk devletinde aslolan, kanunların anayasaya uygunluğu ve bunun yargı organlarınca denetlenebilmesi olduğuna göre, gene de ikinci yol tercih edilmelidir.*[38]

2.4. Anayasa Yargısında Yokluk Kavramı

Daha öncede belirtildiği gibi, 1982 Anayasasının 153. maddesi çerçevesinde, AYM tarafından anayasaya aykırılığı tespit edilen işleme uygulanacak yaptırımın "iptal" olacağı açıkça düzenlenmiş olmasına rağmen AYM'nin zaman zaman "yokluk" talebi ile de karşı karşıya kaldığı, bu doğrultuda zorunlu olarak yokluk tartışmasına girdiği; zaman zaman da karşıoy yazılarında ve ortaya koydukları değişik gerekçelerde iptal yerine yokluk kararı verilmesi gerekliliğine dikkat çekildiği görülmektedir.[39]

---

[37]GÖZLER, a.g.e., (2000), s.872-980.

[38]ÖZBUDUN, a.g.e., (1990), s.391.

[39]ULUŞAHİN, a.g.m., s. 695.

Anayasa tarafından 153. madde kapsamında AYM'ye tanınan AYM'nin iptal kararı, iptal edilen kuralın hiç doğmamış sayılması sonucunu doğurmaz; yani iptal kararı, iptal edilen kuralın "yok" sayılması gibi bir durum yaratmaz.[40] Yoklukla sakat olan işlem, hukuken hiç doğmamış hukuk aleminde hiç ortaya çıkmamış, ölü doğmuştur. Yoklukta, işlemdeki bazı aykırılıklar nedeniyle işlemin iptal edilebilirliği değil, bizatihi işlemin kendisinin var olamayacağı, hukuk düzeni tarafından böyle bir işlemin hiçbir biçimde tanınamayacağı esası vardır.[41]

2.5. Yokluk Konusunun Anayasa Mahkemesi Kararlarındaki Yorumu

AYM'nin söz konusu kararlarından ilki 24.05.1988 tarihli kararıdır.[42] Bu kararda sadece üyelerden Muammer Turan'ın karşı oy yazısında yokluk tartışmasına girdiği ve dava konusu kanunun mutlak butlanla batıl sayılarak baştan itibaren geçerli olmadığına hükmedilmesi gerektiğini savunduğu görülmektedir. Turan karşı oy yazısında şunları dile getirmektedir:

> *...Aksini düşünmek, yani iptal edilen hükmün; yasama organının biçim, deyim ve terim değişiklikleriyle esas, kavram ve anlam bakımından aynen tekrar yasalaştırılabileceğini kabul etmek, yargı kararının değerini etkinliğini çok düşüreceği gibi, Anayasa Mahkemesinin "iptal kararları geriye yürüme(diğinden)" yasama organına Anayasaya aykırı kanunları tekrar tekrar yürürlüğe koymak yetki ve imkanı tanınmış olunur ki, kanımızca Anayasa da, temel hukuk kuralları da, hatta akıl ve mantık kuralları da buna ve doğurduğu sonuca kesinlikle cevaz veremez*
>
> *Yüksek Mahkeme bir kanun hükmünü değiştirmek veya bir hükmün Anayasaya uygun kısımlarını bırakıp aykırı kısımlarını iptal etmek yetkisini haiz olmadığı için, hükmün Anayasaya aykırı kısımlarını değil de bütününü iptal etmekte; bundan ötürü de "hukuki boşluk" meydana gelmektedir. İşte bu hukuki boşluğun, iptal kararlarının yürürlüğe girmesine kadar doğmaması istendiğinden "iptal kararları geriye yürümez" denilmiştir. Yoksa kanunların*

[40]ÖZBUDUN, a.g.e., (1995), s.384.

[41]İbrahim ŞAHBAZ, "Anayasa Yargısında Yokluk", **ABD,** 1999, s.23-24.

[42]ULUŞAHİN, a.g.m., s. 696.

Anayasaya aykırı olamayacağı muhakkaktır. Dolayısıyla, kanun hükümlerinin Anayasaya aykırı kısımlarının hiç bir zaman uygulanması mümkün değildir.[43]

AYM'nin 17.09.1992 tarihli kararında; yönetim hukukunda yokluğun, bir hukuksal işlemin hiç doğmamış, hukuk alemine çıkmamış sayılması sonucunu doğurduğunu, anayasa yargısında ise yasama işlemlerinin yok sayılabilmesinin ancak, yetki ve görev gaspı ya da çok ağır biçim eksikliği durumlarında söz konusu olabileceğini, yokluk konusunda karar verme yetkisinin sayılan hallerle sınırlı olmak üzere kendisine ait olduğunu, dava konusu olayda yokluk şartlarının oluşmadığını belirtilmiştir.[44]

Bu kararın önemi hiç şüphesiz -yetki ve görev gaspı ya da çok ağır biçim eksikliği durumlarına hasrederek de olsa- AYM'nin açıkça anayasada tanınmamış olan yokluk yaptırımını uygulayabileceğini kabul etmesinde saklıdır. İdare hukukundan hareketle Yüksek Mahkemenin son derece kısıtlı bir biçimde de olsa yokluk yetkisini kullanabileceği halleri yetki ve görev gasbı ya da çok ağır biçim eksikliği durumları olarak belirtmesi önemli bir noktadır. AYM'nin bu karardan sonra uzunca bir süre yokluk tartışmalarına sadece belli üyelerin karşı oy yazılarında yer verildiği görülmektedir. AYM'nin karşı oy yazılarında yokluk tartışmasının tekrar gündeme geldiği ikinci kararda,[45] üye Mustafa Bumin değişik gerekçesinde şunları belirtmiştir:

Anayasa Mahkemesi kararlarının bağlayıcılığı ilkesine aykırılığı nedeniyle bir yasama işleminin yok sayılabilmesi için Anayasa'ya aykırı bulunarak iptal edilen bir kuralla aynı veya özdeş nitelikte başka bir kuralın yasalaştırılması ve böylece Anayasanın 153. maddesine aykırı biçimde mahkeme kararının etkisiz duruma düşürüldüğünün Anayasa Mahkemesi'nce saptanması gerekir. Özellikle Anayasa Mahkemesi'nce Anayasa'nın 153. maddesine aykırı bulunarak iptal edilen bir kuralın aynının yasalaştırılması halinde, Anayasa'ya "ağır aykırılık" ve "açıklık" koşulu birlikte gerçekleşmiş olacağından yasama işleminin yokluğu söz konusudur. Bu durumda Anayasa Mahkemsi'nce işlemin yokluğu saptanarak hükümsüzlüğüne karar verilmelidir ... İşlemin yokluğunun Anayasa Mahkemsi'nce saptanması

[43]E:1988/11, K:1988/11, k.t. 24.05.1988, **AMKD**, S. 24, s.138-183.

[44]E:1992/26, K:1992/48, k.t. 17.09.1992, **AMKD,** S. 28, C. 2, s.545.

[45]E:1996/4, K:1996/39, k.t. 17.10.1996, **AMKD,** S. 32, C. 2, s.825-848.

halinde, yasama iişemi hukuk alemine çıktığı andan itibaren "yok" sayıldığında, bu yasa kuralına göre yapılan idari işlemler de kendiliğinden yoklukla sakat olur ve ilgililer lehine hiç bir hak sağlamaz.[46]

AYM'nin, 13.05.1998 tarihli kararında ise üç üye tarafından, anayasayı ihlal iradesi ve fonksiyon gaspının bir yasama işleminin yetki öğesinde ağır ve açık bir sakatlık oluşturduğundan hareketle, gerekçede söz konusu yasama işleminin "iptal" edilmesi yerine "yok" hükmünde sayılması gerekeceği ileri sürülmüştür.[47]AYM başka bir kararında ise, yasalar açısından yokluğun nasıl anlaşılması gerektiği hususunda şunları belirtmiştir:

Yokluk, bir normun var olmadığının ifadesidir. Yasalar bakımından, parlamento iradesinin olmaması, Cumhurbaşkanının yayımlama iradesinin bulunmaması, Meclisce kabul edilerek yasalaşan metnin Resmi Gazete'de yayımlanmaması gibi bir normun varlığının zorunlu koşulları bulunmadığı sürece "var"lıktan söz etmek olanaksızdır.[48]

AYM, bir başka kararında, anayasada, anayasa değişikliklerine ilişkin yasaların esas yönünden denetimine yer verilmediği gibi, bunların biçim yönünden denetiminde de, teklif ve oylama çoğunluğuna ve ivedilikle görüşülemeyeceği koşuluna uyup uyulmadığı hususları ile sınırlı bir denetim olanağı tanınmış olduğunu belirttikten sonra şu şekilde karar vermiştir:

Yaptırımı iptal olarak belirlenmiş bu hususlar dışında denetim olanağı bulunmayan tali kurucu iktidar iradesinin hukuksal geçerliği üzerinde daha ileri bir tartışma yapmak için iptal nedenlerinden daha ağır bir hukuka aykırılığın varlığı zorunludur.[49]

Yükseköğretimde türbanın serbest bırakılması yönünde çıkarılan 5735 sayılı Kanun'un 1. ve 2. maddelerinin anayasaya aykırılığı iddiası ile yokluğunun hükme

[46]ULUŞAHİN, a.g.m., s. 696.

[47]E:1996/51, K:1998/17, k.t. 13.05.1998, **AMKD,** S. 35, C. 1, s.178-182.

[48]E:2007/72, K:2007/68, k.t. 05.07.2007, **AMKD,** S. 43, C. 1, s.267.

[49]E:2007/99, K:2007/86, k.t. 27.11.2007, **AMKD,** S. 45, C. 1, s.429.

bağlanması ya da iptali için açılan davada AYM yokluğu, bir normun var olmadığının ifadesi olarak tanımlamıştır. AYM tarafından 13.05.1998 tarihinde verilen kararın karşı oy yazısında, AYM kararlarının bir yasama tasarrufu ile geçersiz kılınmasının bir diğer sonucunun da fonksiyon gaspına yol açtığı, bunun da kuvvetler ayrılığı ilkesine aykırı olduğu; ayrıca, iptal üzerine "kimi kişisel yararlar gözetilerek" aynı hükmün yeniden yasalaştırılmasının yasama yetkisinin kötüye kullanılması anlamına geldiği, anayasayı ihlal iradesi ve fonksiyon gaspının bir yasama işleminin yetki öğesinde ağır ve açık bir sakatlık hali oluşturduğunda duraksamaya yer olmadığı ve bu durumun kamu hukukundaki yaptırımının ise söz konusu yasama işleminin iptal edilmesi değil, "yok" hükmünde sayılması gerektiği ifade edilmiştir. Aynı kararda yer alan diğer bir karşı oy yazısında ise, iptal edilen yasanın tekrar çıkarılmasının AYM'ce verilen iptal kararlarına direnme niteliğinde olacağı, bunun anayasal yetki gaspının tipik bir bir örneği olduğu, AYM kararının bu yolla etkisiz kılınmak istendiği ve bunun ağır ihlal olarak nitelendirileceği, hukukun böyle bir kötüye kullanmayı korumayacağı, bu nedenlerden dolayı iptal değil "yokluk" şeklinde değerlendirme yapılması gerektiği savunulmuştur.[50]

AYM'nin, 14.05.2014 tarihli kararında yokluk konusunda şu değerlendirmeler yapılmıştır:

> *Yokluk, bir normun var olmadığının ifadesidir. Bir normun varlığı ise o normun yürürlüğe girmesi ve uygulanmasına bağlı bulunmamaktadır. "Varlık", "yürürlük" ve "uygulanma" kavramları birbirinden farklı olup "varlık", bir normun hukuk aleminde vücut bulmasını ve geçerlik kazanmasını ifade etmektedir. Hukuk aleminde geçerlik kazanması ise o normun, hukukun öngördüğü usul ve esaslar çerçevesinde çıkarılması anlamını taşımaktadır. Bununla birlikte bir normun hukuka aykırı olması, mutlak olarak o normun yokluğu sonucunu doğurmamaktadır. Yokluk sonucunun ortaya çıkabilmesi için söz konusu hukuka aykırılığın, o normun hukuk aleminde hiçbir zaman varlık kazanamamasına yol açacak ağırlıkta ve açıklıkta olması gerekir.*
>
> *Bir kanunun yokluğundan söz edilebilmesi ise yasama organının bu yönde bir iradesinin olmaması ya da anayasal düzende yasama organına verilmeyen bir yetkinin fonksiyon gaspı suretiyle kullanılması gibi hukuk aleminde hiçbir zaman varlık kazanamayacak olan durumlarda mümkündür. Kuvvetler ayrılığı ilkesi gereğince yasama, yürütme ve yargı fonksiyonlarını yerine*

[50]E:1996/51, K:1998/17, k.t. 13.05.1998, **AMKD,** S. 35, C. 1, s.178-182.

getiren yasama, yürütme ve yargı organlarından birinin, diğerinin yerine geçmesi sonucunu doğuracak şekilde karar almaları "fonksiyon gaspına" yol açacağından, yasama organının, yasama fonksiyonu kapsamında yer almayan hususlarda "kanun" adı altında yapacağı düzenlemelerin hukuk aleminde varlık kazanabilmesi mümkün olmayacaktır. Belirtilen haller dışında kalan, kanunların veya kanun hükümlerinin Anayasa'ya uygunluk denetimi kapsamında incelenmesi gereken hususlarda Anayasa'ya aykırılığının saptanması ise ilgili kanun veya kanun hükümlerinin yokluğunu değil, iptalini gerekli kılar.[51]

Aynı kararda Zühtü ARSLAN, karşı oy gerekçesi ile şu hususlara değinmiştir:

... "yokluk" ve "yok hükmünde sayma", oldukça belirsiz, sınırlarının belirlenmesi kolay olmayan, kendi içinde paradoksal özellikler taşıyan, dahası bir an için gerekli unsurlarının ortaya konabileceği varsayılsa bile anayasa yargısında uygulanması son derece zor olan konulardır. Mahkememizin belirttiği üzere, "yokluk" bir normun varlığının zorunlu şartlarının bulunmaması ise ortada denetime konu bir kural "yok" demektir. Anayasa Mahkemesi, sadece denetlenebilir bir normun var olması, başka bir ifadeyle norma vücut veren ve yürürlüğe koyan iradelerin bulunması durumunda bir normun denetimini yapabilmektedir. Bu niteliklere sahip olmayan ve Anayasa'da öngörülen şartlara uyulmadan Mahkemenin önüne getirilecek norm ise incelenmeksizin reddedilecektir. Zira, olmayan bir normun denetlenerek, olmadığının söylenmesi paradoksal bir durumdur.

Diğer yandan, şekil şartlarına sahip olmakla birlikte, "yetki ya da fonksiyon gaspı" sonucu ortaya çıkan bir kanunun denetiminde de Mahkemenin uygulayabileceği yegane yaptırım iptaldir. Bu durumda dahi ortada "yokluk"tan ziyade, "var" olan bir kanun hükmünün Anayasa'ya aykırılığı, dolayısıyla iptal edilebilirliği söz konusudur. Mahkememiz çoğunluğunun verdiği fonksiyon gaspı örneğinin "ağır ve açık" bir Anayasaya aykırılık olduğu, bu anlamda ortaya çıktığı ileri sürülen "yok"luğun da aslında, Kelsen'in ifadesiyle, bir "hukuk düzeninde iptal edilebilirliğin en üst derecesi"ni oluşturduğunu söylemek daha doğru olur (Hans Kelsen, Pure Theory of Law, Trans. Max Knight, Berkeley, 1967, s.278).

"Yokluk" ya da "yok hükmünde sayma" kararının belli istisnai durumlarda verilebileceği ya da verilmesi gerektiği görüşü bir an için kabul edilse bile, bu yetkinin öncelikle anayasal bir dayanağa sahip olması gerektiği izahtan varestedir. Hiç kuşkusuz, anayasa koyucu iptal kararıyla düzeltilemeyecek derecede ağır sakatlıkları dikkate alarak, anayasa yargısında "yokluk" ya da "yok hükmünde sayma" kurumunu tanıyabilir. Ancak, mevcut anayasal ve

[51]E:2014/57, K:2014/81, k.t. 10.04.2014, **RG,** 14.05.2014, S. 29000,(e.t. 25.05.2016).

yasal durum karşısında Anayasa Mahkemesinin böyle bir yetkiye sahip olduğunu ileri sürmek mümkün değildir (Aynı yönde bkz. bkz. Osman Can, "Anayasa Yargısında Yokluk", Prof.Dr.Ergun Özbudun'a Armağan, Cilt II, Ankara, 2008, ss.189-190; Nur Uluşahin, "Yokluk Teorisinin Anayasa Hukukunda Yeri ve Uygulanabilirliği", a.g.e., ss.724-727).

... Anayasa'nın 148. maddesinde Anayasa Mahkemesine verilen yetki, kanunların, kanun hükmünde kararnamelerin ve TBMM İçtüzüğünün şekil ve esas bakımından Anayasa'ya uygunluğunu denetlemekten ibarettir. Bu denetimin sonunda da Mahkemenin uygulayabileceği tek yaptırım denetime konu kuralın iptalidir. Bunun dışında, denetlenen kuralın "yokluğunun tespiti" veya "yok hükmünde sayılması" gibi bir karar türüne Anayasa'nın herhangi bir hükmünde yer verilmiş değildir. Anayasa'nın 153. maddesinde iptal kararlarının doğurabileceği muhtemel sakıncaları gidermeye yönelik bir dizi kurala yer verildiği, bunlar arasında "iptal kararları geriye yürümez" hükmünün bulunduğu da dikkate alındığında,anayasa koyucunun Anayasa Mahkemesine "yokluk" kararı verme yetkisini aklından dahi geçirmediği söylenebilir.

... Anayasa Mahkemesi, bazı istisnai durumlarda "yokluk" konusunda karar verebileceğini ifade etmek suretiyle, son derece belirsiz, tehlikeli ve karanlık bir odaya açılan kapıyı kapatmak yerine aralık tutmaya devam etmiş, hatta biraz daha aralamıştır... Gerçekten de "yokluk" kapısından içeri girilmesi, sadece anayasa teorisi ve pratiği açısından çok büyük sakıncalar yaratmakla kalmayacak, "yokluk" tartışmasını verilebilecek muhtemel "yokluk" ya da "yok hükmünde sayma" kararlarını da içine alacak şekilde genişletebilecektir.[52]

AYM tarafından yokluk kararı verilmemişse de, belli durumlara münhasır olarak yokluk kararı verilebileceği sonucuna varılmıştır. Yüksek Mahkeme bu görüşü idare hukuku ve ve diğer hukuk dallarında yokluk yaptırımının uygulanabilmesinden hareketle geliştirmiştir.[53]

2.6. Doktrinde Anayasa Yargısında Yokluk Kararı Tartışması

Uluşahin, AYM'nin "yokluk" kararı verebileceğini ileri sürmesinin "demokratik" siyasal sistemde halkın temsilcilerinin yer aldığı yasama organının değil

[52]E:2014/57, K:2014/81, k.t. 10.04.2014, **RG,** 14.05.2014, S. 29000,(e.t. 25.05.2016).

[53]ULUŞAHİN, a.g.m., s.711.

de, açıkça AYM'nin son karar mercii olduğunu kabul etmek anlamına geleceğinden savunulmasının mümkün olmadığını, 1982 Anayasasının "Anayasa Mahkemesi bir kanun veya kanun hükmünde kararnamenin tamamını veya bir hükmünü iptal ederken, kanun koyucu gibi hareketle, yeni bir uygulamaya yol açacak bir hüküm tesis edemez" şeklindeki hükmünün de, anayasanın böyle bir yargısal üstünlüğü benimsemediğinin açık bir göstergesi olarak yorumlamak gerektirdiğini, dolayısıyla AYM'nin sahip olduğu yetkinin dar yorumlanması gereken istisnai bir yetki olduğunu ve AYM'nin kendi belirlediği ayrıksı hallerde dahi "yokluk" kararı verebilmesinin 1982 Anayasası çerçevesinde mümkün olmadığını savunmaktadır.[54]

Özbudun ise, AYM'nin 2007/72 Esas ve 2007/68 Karar sayılı kararına istinaden yazdığı 25.02.2008 tarihli yazıda şunları dile getirmiştir:

> *...Yokluk, genel olarak hukuk teorisinde, özel olarak da anayasa hukukuna komşu sayılabilecek idare hukukunda yeri olan bir müeyyidedir. Mahiyeti itibarıyla, "iptal"den çok daha ağır bir müeyyide olduğunda kuşku yoktur. Çünkü iptal edilen bir hukuki işlem, iptal kararının yürürlüğe girmesine kadar bütün hukuki sonuçlarını doğurduğu halde, yok sayılan bir işlem, hukuk aleminde hiç vücut bulmamış, dolayısıyla hiçbir hukuki hüküm ve sonuç doğurmamış bir işlemdir. Bu niteliği nedeniyle yokluk, ancak çok istisnai durumlarda söz konusu olabilecek bir müeyyidedir. Türk pozitif anayasa hukukunda yokluk müeyyidesinin var olup olmadığı çok tartışmalıdır.Tek bir kanun metnine dayanmayan ve büyük ölçüde içtihatlarla oluşan idare hukukunun aksine, yazılı ve sert bir anayasa sisteminde anayasa normlarının temel kaynağının anayasanın kendisi olacağı kuşkusuzdur. Ne 1961 ne 1982 Anayasaları, Anayasa Mahkemesi'nin yokluk kararı verebileceği konusunda açık veya dolaylı bir hüküm ihtiva etmektedir. Aksine, iptal kararlarının geriye yürümemesi, anayasa koyucunun, yokluk müeyyidesini amaçlamadığı yolunda bir kanıt olarak kabul edilebilir. Anayasanın açıkça tanımadığı bir yetkinin yorum yoluyla kazanılması mümkün değildir. Anayasa'nın 6'ncı maddesine göre "hiçbir kimse veya organ kaynağını Anayasa'dan almayan bir devlet yetkisi kullanamaz." Anayasa Mahkemesi'nin yokluk konusundaki bu nitelendirmesi isabetlidir. Gerçekten, hukukî işlem, bir irade açıklamasıdır. Bu iradenin var olmadığı durumlarda, işlemin maddî olarak varlığından elbette söz edilemez. Buna karşılık Anayasa Mahkemesi, iradenin yokluğu dışında, işlemin içerik bakımından yok sayılabileceğini ima eden bir ifade kullanmamıştır. Zaten bir kanunun içeriği yönünden Anayasa'ya aykırılığı nedeniyle yok sayılabileceğini söylemek, Anayasa'nın yasaklamış olduğu "esas yönünden inceleme"yi,*

[54]ULUŞAHİN, a.g.m., s.722-723.

dolambaçlı (hatta pek de dolambaçlı sayılamayacak) bir biçimde gerçekleştirmek demektir. Çünkü içerik yönünden denetlemenin, esas yönünden denetlemeden başka bir şey olmadığı kuşkuya yer bırakmayacak derecede açıktır. [55]

Anayasa yargısı üzerine çok yanlı ve derine inen araştırmalar yapmış olan Alman doktrininde, anayasaya aykırı bir kanunun, anayasanın en üst norm olması nedeniyle yok sayılacağı ileri sürülmüştür. Buna göre hukuk düzeni, en üst basamağında anayasanın bulunduğu bir bütün oluşturur ve bütün kendi içinde bir çelişkiye, bir ayrılığa izin vermez. Anayasaya aykırı bir kanun, hiç bir zaman geçerlilik kazanamaz ve yapıldığı andan itibaren yok sayılır. Alman doktrininde günümüzde de rastlanan bu görüş, eski ve klasikleşmiş bir görüştür.[56]

Normlar arasında hiyerarşik bir bağ bulunduğunu ileri süren normativist teoriye göre, bir hukuk düzeninde hukuk kuralı koyan birden fazla organ ve bunun sonucunda da birbirinden farklı hukuk kaynakları söz konusuysa, bunlar arasında bir çatışma, bir aykırılık ortaya çıkması halinde, otomatik olarak üst basamaktaki norm geçerlidir. Şu halde bir kanun, anayasaya aykırıysa, anayasa üst norm olduğu için bu kanun *ipso jure* hükümsüzdür, yoktur.[57]

Esasen anayasaya aykırılığın, kanunun baştan beri *ipso jure* yok sayılmasına yol açacağı kabul edilirse, o takdirde anayasaya uygunluk denetimi yapacak ve üstelik bu hususta karar verme tekeline sahip kılınmış olan bir AYM'ye de ihtiyaç kalmayacaktır. Çünkü yokluk, bütün mahkemelerin bir kararla saptayabileceği bir hükümsüzlük halidir. Azrak, kanunların anayasaya aykırılığının yokluk yaptırımını davet edeceği ve kanunun baştan itibaren *ipso jure* geçersiz sayılacağı yani kendiliğinden, hiç bir hukuki hüküm ve tesir yaratmamış sayılacağı görüşüne

[55]Ergun ÖZBUDUN, "Anayasa Yargısı ve Yokluk Müeyyidesi", 25.02.2008, (Çevrimiçi) http://www.dunyabulteni.net/?aType=yazarHaber&ArticleID=4151(e.t. 28.05.2016).

[56]AZRAK, a.g.m., s.155.

[57]Hans J.WOLFF, Verwaltungsrecht, C. 1, 1965, s.114-115.

katılmanın mümkün olmadığını düşünmektedir. Yıldırım[58] ve Aliefendioğlu[59], iptal edilmiş yasanın yeniden yürürülüğe konması halinde, iptal değil yokluk tespiti yapılması gerektiğini savunmaktadırlar.

Anayasaya aykırı kanunların yokluk yaptırımına tabi tutulması görüşünü benimsemeyenlerden bazıları, bunların AYM tarafından iptal edilmesi halinde, iptal hükmünün iptal davası genel teorisine uygun olarak geriye yürümesi ve iptal edilen kanunun yapıldığı andan itibaren ortadan kalkmış sayılması gerektiği görüşünü ileri sürmektedirler. Buna göre iptal kararının niteliği, normdaki sakatlığın saptanması ve bildirilmesinden ibarettir ve bu nedenle, iptale karar verilmesiyle hukuk aleminde yeni bir şey yaratılmış olmamaktadır.[60] Başka bir söyleyişle, dava konusu normun, anayasaya aykırılığı ileri sürülmekle, o normun hukukilik niteliği reddedilir ve verilecek iptal kararıyla, kanunun daha meydana getirildiği anda anayasaya aykırılık taşıdığı bildirilmiş olur. Yani kanun veya kanun kuvvetindeki işlem, ya baştan itibaren anayasaya aykırıdır yahut hep anayasaya uygun kalmıştır.[61]

3. ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARININ ETKİSİ

[58]Turan YILDIRIM, "Anayasa Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığı", **AİD,** C. 26, S. 4, Aralık, 1993, s.60.

[59]Yılmaz ALİEFENDİOĞLU, "Yönetsel ve Anayasal Yargıda Yokluk", **AİD,** C. 28, S. 2, 1995, s.3-10.

[60]Yıldırım ULER, *İdari Yargıda İptal Kararlarının Sonuçları,* **(**Ankara: 1970), s.22.

[61]Paola ROSSİ, "Ceza Kanunlarının Anayasaya Aykırılığının Kontrolü", **İHFD,** C. 29, (Öztekin Tosun, Çev.), S. 1-2, s.238.

3.1. Anayasa Mahkemesi Kararlarının Özellikleri

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi 1982 Anayasasının, "Anayasa Mahkemesinin Kararları" başlığı altında yer alan 153. maddesinin 1. fıkrasında; AYM kararlarının kesin olduğu, aynı maddenin son fıkrasında ise bu kararların yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlayacağı belirtilmektedir.

1982 Anayasası ile Avrupa tipi anayasal yargıyı uygulayan ülkemizde AYM kararlarının tüm vatandaşlar içi bağlayıcı niteliği açık olarak belirtilmiştir. Bu kararların tüm vatandaşlar için bağlayıcı niteliği iptal ve ret kararları için de geçerlidir. AYM kararlarının herkes için bağlayıcılığının bir başka etkisi, kararların icrai nitelikte olmasıdır. Başka bir deyişle bu kararların uygulanması için fazladan bir işleme gerek duyulmamaktadır.[62] Yasama tarafından yapılan yasalara, herkesin eşit düzeyde uyma yükümlülüğü bulunduğu gibi, yasaların AYM tarafından iptalinin söz konusu olması halinde de maddede belirtilen kurum ve kişilerin aynı ölçüde uyma yükümlülüğü olacaktır. Anayasada yer alan bu hükümle, AYM kararlarının niteliğinde herhangi bir ayrım yapılmaksızın ve hiç bir istisna belirtilmeksizin uygulanması ve herkes için geçerli kabul edilmesi gerektiği açık ve net olarak ortaya konulmuştur.

3.2. Anayasa Mahkemesi Kararlarının Kişiler Bakımından Etkisi

Mahkeme, hükmün *inter partes* etkisine ancak somut norm denetimi yolunda karar verebilir. Buna karşılık iptal davaları bakımından karar zorunlu olarak herkes için bağlayıcı olacaktır.[63] Kararların bağlayıcı olmasından, maddede sayılı kişi ve organların AYM kararına uygun olarak hareket etmek zorunda oldukları anlaşılmaktadır. İptal kararından sonra ortada geçerli bir norm kalmamıştır. İptal edilen yasa, KHK, TBMM İçtüzüğü ya da bunların belirli madde ya da hükümlerine

[62]İsmail KÖKÜSARI, "Hukuk Devletinde Bireyin Hukuki Güvenliği ve Önemi", **KHHD**, S. 51-52, 2008, s.281-282.

[63]KABOĞLU, a.g.e., (2007), s.150.

göre hareket etmek yasal olmayan bir davranış sayılır. Ret kararında ise, karşı görüşü temsil ederek yapılan işlem ve eylemler yasal olmayacaktır. Bu nedenlerle, AYM kararlarına uymama, ceza hukuku bakımından bir suç, özel hukuk bakımından da haksız bir eylem oluşturabilir.[64]

Doktrinde AYM kararlarının bağlayıcılığı konusunda farklı görüşler yer almaktadır. Gözler, AYM kararlarının bağlayıcı olmasından, iptal kararı ile iptal edilen kanunun hukuki geçerliliğini yitirdiğinin anlaşılması gerektiğini, Anayasanın 153. maddesinde belirtilen organların, makamların, gerçek ve tüzel kişilerin de iptal kararı ile yürürülükten kalkmış olan kanun, KHK veya Meclis İçtüzüğünü uygulamaya devam edemeyeceğini, ret kararlarının bağlayıcılığı konusunda ise, ret kararı ile kanun iptal edilmediğinden ve hukuk düzeninde bir değişiklik olmadığından idari makamların ve mahkemelerin iptal edilmemiş ve zaten yürürülükte olan kanunu uygulamaya devam edeceğini, dolayısıyla AYM kararlarının bağlayıcılığının esas itibari ile iptal kararları için söz konusu olduğunu belirtmektedir.[65]

Armağan, devletin tüm kademesindeki erkler ile idare ile ilgili olan makamların ve hem gerçek hem de tüzel kişilerin AYM tarafından verilen kararlara uymak zorunda olduğunu belirtmiştir. Bu çerçevede AYM tarafından iptale ilişkin verilen karar neticesinde herhangi bir normdan bahsedilemeyeceğinden dolayı iptale konu olan norm ilişkin hareket kanun dışı niteliğe bürünür. Şayet karar ret kararı şeklinde ise halen yürürlükte olan norma aykırı nitelikteki bir eylem, tabii olarak kanunlara da aykırı nitelik taşır. Yasama erkinin mahkemeler tarafından verilen kararların etkinliğini ortadan kaldırmasının yegane yöntemi, denetime konu olan normun farklılaştırılması ya da ilga edilmesidir.[66]

Köküsarı ise, AYM, bir normun anayasaya aykırı olmadığına kanaat getirerek davanın reddine karar vermişse, bu hükmün aksine bir uygulamanın mümkün olmayacağını, aynı şekilde, iptaline karar verilen bir norm da hukuk düzeninden çıktığı için Anayasanın 153. maddesinde belirtildiği üzere hiçbir kişi ve kurumca

---

[64]Servet ARMAĞAN, *Anayasa Mahkememizde Kazai Murakabe Sistemi,* (İstanbul: Doktora Tezi, 1967), s.148-149.

[65]GÖZLER, a.g.e., (2000), s. 872-980.

[66]ARMAĞAN, a.g.e., (1967), s.149.

uygulanamayacağını, diğer yandan, bir siyasi partinin kapatılmasına veya devlet yardımından kısmen ya da tamamen yoksun bırakılmasına karar verilmişse bu durumda kapatma hükmünü uygulayacak olan ve ayrıca devlet yardımının verilmemesini veya verilmişse geri alınmasını (hükmü uygulayacak olan) sağlayacak olan kurum (hazine) AYM kararının bağlayıcılığı gereğince, karara uymak zorunda olduğunu belirtmiştir.[67]

AYM kararlarının bir de gerekçe kısmı bulunmaktadır. Bu hem yargılamanın doğal sonucudur hem de Anayasanın 141. maddesinin üçüncü fıkrasındaki "Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır." ifadesinin gereğidir. Ayrıca Anayasanın 153. maddesinin ilk fıkrasında da iptal kararlarının gerekçesi yazılmadan açıklanamayacağı belirtilerek AYM kararlarının gerekçeli olması gerektiği vurgulanmıştır.[68] Gerekçe, mahkemenin iptal kararı vermişse hangi nedenlerle verdiğini, yani dava konusu normun anayasanın hangi maddesine neden ve nasıl aykırı olduğunu açıklığa kavuşturması[69]; ret kararı vermişse de normun davacılar tarafından iddia edilen hükümlere niçin aykırı olmadığını ortaya koymasıdır.[70] Kararların bağlayıcılık özelliğinin yalnız hüküm kısmını mı kapsadığı, yoksa kararın gerekçesini de kapsayıp kapsamadığı tartışmalıdır. Bu konu ilerde ayrıntılı olarak ele alınacağı için şimdilik bu bölümde bu hususu kısaca belirtmekle yetineceğiz.

3.3. Anayasa Mahkemesinin Sadece Tarafları Bağlayıcı Nitelikte Karar Verip Verememesi

1982 Anayasası, 1961 Anayasasından değişik olarak, AYM'ye, "olayla sınırlı ve yalnız tarafları bağlayıcı" yani *inter partes* karar verme yetkisini (1961 AY. md.

---

[67]İsmail KÖKÜSARI, *Anayasa Mahkemesi Kararlarının Türleri ve Nitelikleri,* (İstanbul: XII Levha Yayınları, 2009), s.174.

[68]KÖKÜSARI, a.g.e., (2009), s.174 vd.

[69]GÖZLER, a.g.e., (2000), s.927.

[70]YILDIRIM, a.g.m., (1993), s.73-74.

153/4) tanımamıştır. 1961 Anayasası döneminde AYM'nin bu yetkisi, ancak somut norm denetiminde, yani "diğer mahkemelerden gelen anayasaya aykırılık iddiaları üzerine" verilen hükümlerde söz konusu olabilmekteydi. Üstelik AYM, herkes için iptal ya da olayla sınırlı olarak uygulamama yollarından birisini yeğlemekte serbestti.[71] 1961 Anayasası döneminde AYM, bu yetkisini sadece 1 defa kullanmıştır.[72]

AYM'ye olayla sınırlı karar verme yetkisi tanınmış olması öğretide genellikle eleştirilmiş, bir yasanın belli bir olayda uygulanmayıp benzer başka olaylara uygulanmasının eşitlik ilkesini sarsacağı haklı olarak ileri sürülmüştür.[73] Özbudun'a göre:

> *..... bu yönteme karşı yöneltilen eleştiriler temelde haklı olmakla beraber, çeşitli sebeplerle iptal hükmünün mümkün olmadığı durumlarda kişi haklarının korunmasını sağlayacak istisnai bir yol olarak olayla sınırlı karar verme imkanının muhafaza edilmesi yerinde olurdu. Böyle bir yöntemin, özellikle bir anayasa değişikliğinden sonra daha geniş bir uygulama alanı bulabilecek olduğu düşünülebilir. Mesela eski anayasaya aykırı olan fakat yürürlükteki anayasaya aykırı olmayan bir kanunun itiraz yolu ile AYM önüne gelmesi halinde, yürürlükteki anayasaya göre hüküm verme durumunda olan AYM, elbette iptal kararı veremeyecektir. Oysa, eski anayasaya aykırı olan bu kanunun, o anayasanın yürürlükte bulunduğu sırada vuku bulmuş bir olaya uygulanmış olması, açık bir haksızlık yaratmaktadır. AYM, olayla sınırlı karar verme yetkisine sahip olsaydı, bu tür bir haksızlığı giderebilirdi. Olayla sınırlı karar verme ihtiyacının, anayasa değişikliği dışındaki durumlarda da ortaya çıkması mümkündür. Mesela anayasaya aykırı bir kanunun belli bir somut olaya uygulandıktan sonra değiştirilmiş veya kaldırılmış olması halinde AYM, yürürlükten kalkmış olan kanunu iptal edemeyeceği için, ilgili kişinin uğradığı haksızlık giderilemeyecektir. Burada da olayla sınırlı karar verme yönteminin uygulanması akla gelebilirdi...*[74]

[71]Ersin ŞEKERCİ, "Anayasa Mahkemesi Kararlarının Sonuçları", **ABD,** 1988/5-6, s.663.

[72]E:1972/26, K:1972/38, k.t. 27.06.1972, **AMKD,** S.10, s.514-515.

[73]ÖZBUDUN, a.g.e., (1986), s.387.

[74]ÖZBUDUN, a.g.e., (1986), s.387-388.

3.4. Anayasa Mahkemesi Kararlarının Süre Bakımından Etkisi

Anayasanın 153. maddesinin 3. fıkrasında yer alan düzenleme şu şekildedir:

> *Kanun, kanun hükmünde kararname veya Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü ya da bunların hükümleri, iptal kararlarının Resmî Gazetede yayımlandığı tarihte yürürlükten kalkar. Gereken hallerde Anayasa Mahkemesi iptal hükmünün yürürlüğe gireceği tarihi ayrıca kararlaştırabilir. Bu tarih, kararın Resmî Gazetede yayımlandığı günden başlayarak bir yılı geçemez.*

Bu hükme göre kural olarak iptal edilen norm, kararın RG'de yayımlanmasıyla yürürlükten kalkacaktır. Fakat gereken hallerde AYM'ye iptal hükmünün yürürlüğe gireceği, diğer bir deyişle iptal edilen kuralın yürürlükten kalkacağı tarihi bir yılı geçmemek üzere ayrıca kararlaştırma konusunda takdir yetkisi verilmiştir.[75] Bu takdir yetkisi maddede belirtildiği üzere gereken haller ile sınırlıdır. Çünkü belirli bir kriter konulmazsa anayasaya aykırı bulunduğu halde hemen hemen her kuralın bir yıl daha yürürlükte kalması halinde, bu hükümleri suistimal ederek yararlananların artmasının yanında, anayasanın üstünlüğü de zedelenmiş olacaktır. AYM Kanununda "gereken haller"'in neler olduğu tespit edilmiştir. AYM Kanunun 53. maddesinin dördüncü fıkrasında yer alan:

> *...Anayasa Mahkemesi bir kanun, kanun hükmünde kararname veya Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğünün veya bunların belirli hükümlerinin iptali halinde meydana gelecek olan hukuki boşluğu kamu düzenini tehdit veya kamu yararını ihlal edici mahiyette görürse, ...boşluğun doldurulması için Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı ile Başbakanlığa bilgi verir.*

[75]ÖZBUDUN, a.g.e., (2010), s.431.

hükmü de göz önüne alınırsa, AYM ancak kamu düzeninin bozulması ve kamu yararının ihlal edilmesi hallerinde, iptal hükmünün yürürlüğünü erteleme kararı verebilmelidir. Bunların yanında Anayasanın 153. maddesinin dördüncü fıkrasındaki:

> *İptal kararının yürürlüğe girişinin ertelendiği durumlarda, Türkiye Büyük Millet Meclisi, iptal kararının ortaya çıkardığı hukukî boşluğu dolduracak kanun tasarı veya teklifini öncelikle görüşüp karara bağlar.*

hükmü ile TBMM'nin de kamu düzenini tehdit veya kamu yararını ihlal eden bu hukuki boşluğu dolduracak yasal düzenleme konusunda hızlı davranması istenmiştir.[76] 1961 Anayasası metinlerinde yer alan 152. maddenin 2. fıkrası esaslarına göre, AYM'ce anayasaya aykırılık doğrultusunda iptal kararına hükmedilen kanun ya da diğer normların iptal edilen hükümleri, hükmün gerekçesinin RG'de yayınlanmasının akabinde yürürlükten kalkmaktadır. Söz konusu gerekçeli hükümden de anlaşılacağı gibi, AYM'nin verdiği kararlar RG'de ne zaman yayınlanırsa o tarihte geçerli olmaya başlamaktadır.[77] Anayasa'da 1971 senesinde gerçekleştirilen değişikliklerden evvel iptal edilen hukuki normlar ve hükümleri, iptal kararının hükme bağlandığı tarihte mülga olmaktayken, bahsi geçen değişiklikle RG'de yayımlanmasının akabinde yürürlükten kalkması benimsenmiş ve anayasaya işlenmiştir. Tabi ki söz konusu anayasal değişikliğin yerinde sonuçları beraberinde getirmesi için kararın süre bekletilmeksizin derhal yayımlanması gerekmektedir.[78]

Kuzu ise, daha önce 6 ay olan sürenin 1 yıla çıkarılmasını eleştirmiş, fakat kişilerin iptal edilen bu kanun hükmünün iptal edilmiş olduğunu def'i yoluyla mahkemelerde ileri sürebileceklerine göre tehlikenin biraz hafiflemiş olduğunu

---

[76]KÖKÜSARI, a.g.e., (2009), s.207.

[77]K. Fikret ARIKAN, "Anayasa Mahkemesi Usul ve İçtihadı", **SBFD,** C. 17, S. 3-4, 1962, s. 76; ARMAĞAN, a.g.e., (1967), s.228.

[78]KUZU, a.g.m., s.189.

belirtmiştir.[79] İptal edilen kanun hükmünün yürürlüğe gireceği tarihin ertelediği süre içerisinde her ne kadar iptal kararı fiilen uygulanamayacak da olsa en azından mahkemelerde görülmekte olan davalarda taraflar, hükmün iptal edildiği def'inde bulunabileceklerdir. İptal kararının yürürlüğe gireceği tarihin bir yıl ertelenmesi kararlarına ve anayasadaki düzenlemeye karşı Teziç,[80] TBMM'nin iptal edilen ve yürürlüğe girişi belli bir süre ertelenen kural nedeniyle ertelenme süresi içerisinde ortaya çıkan hukuki boşluğu doldurmak için yeni düzenleme yapmadığını, Özbudun,[81] anayasaya aykırı bulunarak iptal edilen hükmün, yürürlüğe girişinin 1 yıla kadar ertelenmesi halinde, anayasaya aykırılığı sabit olmuş ve hakkında iptal kararı verilmiş bir kuralın bir süre daha uygulanmasının anayasanın üstünlüğü ve eşitlik ilkelerine aykırı olacağını belirtmektedir.

Doktrinde tartışılan bir diğer husus iptal hükmünün yürürlüğünün ertelenmesi halinde, dava mahkemelerinin önündeki davalarda iptal edilen kuralı uygulayıp uygulamayacağı sorunudur. Doktrinde baskın görüşe göre dava mahkemeleri, AYM'nin iptal kararına uygun olarak iptal edilen hükmü önündeki olaya uygulamazsa, erteleme kararına uymamış olacak veya erteleme kararına uyup önündeki davaya iptal edilen kuralı uygularsa adaletsiz sonuçlar doğacaktır. Bu nedenle dava mahkemelerinin yapması gereken AYM'nin erteleme kararını bekletici neden yaparak, iptal hükmü yürürlüğe girene kadar önündeki davayı bekletmektir.[82] Bazı yazarlar ise dava mahkemelerinin önündeki davada, iptal edilen, fakat erteleme kararı nedeniyle yürürlükte olan kuralın uygulanması gerektiğini ileri sürmüştür.[83]

---

[79]KUZU, a.g.m., s.189; Ahmet BOYACIOĞLU, "Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Def'i Yolu İle Denetlenmesi", **AYD,** 1962, S. 7-8, s.225.

[80]Erdoğan TEZİÇ, *Anayasa Hukuku*, (İstanbul: 2003), s.211; GÖZLER, a.g.e., (2000), s.922.

[81]ÖZBUDUN, a.g.e., (2010), s.431.

[82]AZRAK, a.g.m., s.165; ÖZBUDUN, a.g.e., (2010), s.431-432.

[83]Erdoğan BÜLBÜL, "Perde-Yasa Kuramının Türk Hukukunda Uygulanabilirliği", Yıldızhan Yayla'ya Armağan, GÜ Yayınları (No 4), 2003, s.195-209.

AYM, iptal kararının yürürlüğe girme tarihini geciktirebilme yetkisini uygulamada oldukça sık kullanmaktadır.[84] Ertelemeye karar verip vermemek ve verdiği takdirde bunun süresini bir yılı aşmamak üzere saptamak, tamamen AYM'nin takdirine bırakılmıştır. AYM, bu yetkisini ancak çok ayrık durumlarda ve iptal kararının derhal yürürlüğe girmesi ile kamu düzeni bakımından gerçekten tehlikeli bir boşluğun doğabileceği durumlarda kullanmalıdır.[85]

[84]E:2014/122, K:2015/123, k.t. 30.12.2015, **RG**, 01.03.2016, S.29640; E:2015/85, K:2016/3, k.t. 13.01.2016, **RG**, 29.01.2016, S.29608,(e.t. 25.05.2016).

[85]ÖZBUDUN, a.g.e., (1986), s.389-390.

BÖLÜM II

ANAYASA MAHKEMESİ İPTAL KARARLARININ GERİYE YÜRÜYÜP YÜRÜMEMESİ HUSUSUNUN DAYANDIĞI HUKUKİ ESASLAR

1. HUKUKİ GÜVENLİK VE KAZANILMIŞ HAKLARIN KORUNMASI İLKESİ

1.1. Hukuki Güvenlik Kavramı ile Geriye Yürümezlik Kavramı Arasındaki İlişki

Hukuki güvenlik ilkesi, iptal kararlarının geçmişe uygulanamasının dayanaklarından biridir. Bu ilke, kanunlarda sık değişiklikler gerçekleştirilerek hukuki istikrar ve belirliliği ortadan kaldıran normlar ortaya koyulmaması, geriye işlenen kuralların kazanılan hakların yitirilmeden kişilerin temin edilmesini gerekliliğini belirtir.[1] Hukuki güvenlik ilkesi, söz konusu normların önceden tahmin edilebilir olmasını, kişilerin bütün faaliyetlerinde devlete olan güvenlerinde zedelenmemelerini sağlayan değerdir.[2] AYM, 22.12.2011 tarihli bir kararında hukuk devleti ve hukuki güvenlik ilkesi arasındaki ilişkiyi şu şekilde ifade etmiştir:

> *Kişilere hukuk güvenliğinin sağlanması, Anayasanın 2. maddesinde belirtilen hukuk devletinin ön koşullarındandır. Hukuk devleti, hukuk normlarının öngörülebilir olmasını, bireylerin tüm eylem ve işlemlerinde devlete güven duyabilmesini, devletin de yasal düzenlemelerinde bu güven duygusunu zedeleyici yöntemlerden kaçınmasını gerektirir. Hukuk güvenliğinin*

[1]Mehmet ALTUNDİŞ, "Hukuki Güvenlik İlkesi", **YD**, S. 10, 2008, s.61.

[2]E:2010/82, K:2012/159, k.t. 18.10.2012, **RG,** 23.07.2013, S. 28716, (e.t. 01.06.2016).

sağlanması, bu doğrultuda yasaların geleceğe yönelik öngörülebilir belirlemeler yapabilmesine olanak verecek kurallar içermesini gerekli kılar. Geriye dönük düzenlemelerle kişilerin haklarının, hukuki istikrar ve güvenlik ilkesi gözetilmeden kısıtlanması hukuk devleti ilkesiyle bağdaşmaz.

Hukuk devletinin gereği olan hukuk güvenliğini sağlama yükümlülüğü, kural olarak yasaların geriye yürütülmemesini gerekli kılar. "Yasaların geriye yürümezliği ilkesi" uyarınca yasalar, kamu yararı ve kamu düzeninin gerektirdiği, kazanılmış hakların korunması, mali haklarda iyileştirme gibi kimi ayrıksı durumlara dışında ilke olarak yürürlük tarihlerinden sonraki olay, işlem ve eylemlere uygulanmak üzere çıkarılırlar. Yürürlüğe giren yasaların geçmişe ve kesin nitelik kazanmış hukuksal durumlara etkili olmaması hukukun genel ilkelerindendir.

Öte yandan, hukuk devletinin hukuk güvenliği ilkesi belirliliği de gerektir. Belirlilik ilkesi, yükümlülüğün hem kişiler hem de idare yönünden belli ve kesin olmasını, yasa kuralının, ilgili kişilerin mevcut şartlar altında belirli bir işlemin ne tür sonuçlar doğuracağını makul bir düzeyde öngörmelerini mümkün kılacak şekilde düzenlenmesini gerekli kılar.[3]

Anayasa Mahkemesi, 08.10.2013 ve 2003/31 esas 2003/87 karar sayılı kararında şu gerekçe ile iptal kararı vermiştir:

Sistem içinde belli aktüeryal hesaplara dayalı olarak belirlenmiş olan emeklilik keseneklerini aktif çalışma hayatı boyunca ödemiş olan ve bu ödemelere bağlı olarak belli süre sonunda yaşlılık aylığı almayı hak eden iştirakçilerin, bir de emekli olduktan sonra sağlık yardımları için prim benzeri sürekli bir ödemeyle (kesintiyle) yükümlü tutulmaları, sosyal güvenlik hakkını zedeleyici nitelik taşıdığı gibi hukuk devletinin gerektirdiği hukuki güvenlik, belirlilik ve öngörülebilirlik ilkesine aykırılık oluşturmakta, aynı zamanda devletin kişilerin huzur ve mutluluğunu sağlama amaç ve göreviyle de bağdaşmamaktadır.[4]

AYM başka bir kararında, hukuk güvenliğini sağlama yükümlülüğü ile kanunların geriye yürütülmemesi hususundaki görüşünü şu şekilde dile getirmiştir:

[3]E: 2010/7, K:2011/172, k.t. 22.12.2011**, AMKD,** S. 49, C. 1, s.463.

[4]E:2003/31, K:2003/87, k.t. 08.10.2003, **AMKD,** S. 40, C. 1, s.152.

Hukuk devleti ilkesinin önkoşullarından biri kişilerin hukuk güvenliğinin sağlanmasıdır. Anayasada öngörülen temel hak ve özgürlüklerin ve insan haklarının yaşama egemen kılınmasının önkoşulu olan hukuk güvenliği ilkesi, hukuk normlarının öngörülebilir olmasını, bireylerin tüm eylem ve işlemlerinde devlete güven duyabilmesini, devletin de yasal düzenlemelerde bu güven duygusunu zedeleyici yöntemlerden kaçınmasını gerekli kılan ortak değerdir. Daha önce tesis edilmiş bulunan işlemlerin doğurduğu hukuki sonuçları ortadan kaldıracak şekilde yasama tasarrufunda bulunulması, hukuk güvenliği ilkesine aykırılık oluşturur. Hukuk devletinin gereği olan hukuk güvenliğini sağlama yükümlülüğü, kural olarak kanunların geriye yürütülmemesini zorunlu kılar. "Kanunların geriye yürümezliği" olarak adlandırılan bu ilke uyarınca, kanunlar kamu yararı ve kamu düzeninin gerektirdiği, kazanılmış hakların korunması, mali haklarda iyileştirme gibi kimi ayrıksı durumlar dışında ilke olarak yürürlük tarihinden sonraki olay, işlem ve eylemlere uygulanmak üzere çıkarılır. Geçmiş, yeni çıkarılan bir kanunun etki alanı dışında kalır. Bu nedenle, sonradan yürürlüğe giren kanunların geçmişe ve kesin nitelik kazanmış hukuksal durumlara etkili olmaması hukukun genel ilkelerindendir. (Bkz. Anayasa Mahkemesinin 4.6.2014 günlü ve E.2014/85, K.2014/103 sayılı ve 14.11.2013 günlü, E.2013/24, K.2013/133 sayılı kararları)[5]

Yüksek Mahkemeye göre hukuk devletinde hukuk güvenliğini sağlayan bir düzenin kurulması asıldır.[6] Hukuki güvenlik ilkesi, sadece sınırlı bir alanda hukuk düzeninin değil, devletin tüm faaliyetlerinin belli bir oranda kişiler tarafından öngörülebilir olmasını da kapsar. Kişiler "devletin bekası esastır" düşüncesi yanında devletin uygulamakta olduğu yasaların da devamlılığına güven duymayı istemektedir. Devlet, kişiler için var olmaya devam ettiği ve bu süreçte de, yürürlükteki mevzuatın sağlam ve güvenilir bir uygulayıcısı olduğu ölçüde saygınlığını ve güvenilirliğini koruyacaktır. Türk doktrininde ve uygulamasında da geriye yürümezlik ilkesinin hukukun genel bir ilkesi olduğu kabul edilmekle beraber,[7] bu ilkenin sadece zaman bakımından uygulama sorununu çözen bir hukuk tekniği veya kavramı olduğunu, bu

[5]E:2014/177, K:2015/49, k.t. 14.05.2015, **RG,** 11.06.2015, S. 29383, (e.t. 28.05.2016).

[6]E:1989/11, K:1989/48, k.t. 12.12.1989, **AMKD,** S. 25, s.420.

[7]Lütfi DURAN, *İdare Hukuku Ders Notları,* (İstanbul: 1982), s.412; Yıldırım ULER, *İdari Yargıda İptal Kararlarının Sonuçları,* (Ankara: 1970), s.17; E:2004/18, K:2004/89, k.t. 24.06.2004, **AMKD**, S. 40, C. 2, s.822; E:2002/146, K:2002/201, k.t. 27.12.2002, **AMKD**, S. 39, C. 1, s.295.

nedenle bu kuralı hukukun genel ilkesi düzeyine yükseltmenin doğru olmadığını,[8] ayrıca, Türk hukukunda ceza hukuku dışındaki düzenlemelerde, geriye yürümezlik ilkesinin kabul edildiği anayasal bir ilkenin bulunmadığını kabul eden,[9] bunun aksini yani bu ilkenin ceza hukuku haricinde de anayasal nitelik taşıdığını kabul eden yazarlar bulunmaktadır.[10] Uler,[11] ise ceza normu dışındaki düzenlemelerde geriye yürümezliğin katı bir kural olmayıp bir ilke olduğunu savunmaktadır.

1.2. Müktesep/ Kazanılmış Hak Kavramı ile Geriye Yürümezlik Kavramı Arasındaki İlişki

AYM kararlarının geriye yürümemesinin gerekçelerinden biri olarak verilen iptale ilişkin hükümlerin kişilerin kazanmış oldukları hakları ortadan kaldıran bir netice meydana getirmesinin önüne geçilmesi olarak ifade edilmiştir.[12] Tolon,[13] bireylerin daha evvelden kazanıldıkları hakkı; nesnel bir hukuk normunun kişi lehinde uygulanması ya da otomatik olarak gerçekleştirilecek duruma gelmesi, bu şekilde nesnel ve genel kanuni halin bireysel bir işlemle, özel hukuki niteliğe bürünmesi, hukuki normların karşısındaki faaliyetlerdeyse, belli bir müddet faydalanılması neticesinde anayasa ve kanunlarca himaye altına alınması önemli duruma gelmiş,

---

[8]Tekin AKILLIOĞLU, ‘’Ekonomik Anlamda Yönetsel İşlemlerin Geriye Yürümezlik Kuralı Karşısında Çeşitli Durumları’’, Prof. Dr. Aziz Köklü'nün Anısına Armağan, AÜSBF Yayınları, 1984, No.535, s.34.

[9]Tekin AKILLIOĞLU, "Yasaların (Anayasa Dahil) Zaman İçinde Uygulanması", **Anayasa Yargısı**, AYM Yayınları, C. 1, 1984, s.40.

[10]Hasan İ. BIYIKLI, "Fransız ve Türk Hukuk Sistemlerinde İdari İşlemlerin Geriye Yürümezliği İlkesi", **DD,** Yıl 3, s.91.

[11]ULER, a.g.e., s.18.

[12]Şeref GÖZÜBÜYÜK, *Anayasa Hukuku,* (Ankara: Turhan Kitapevi, 2013), s.292; Ahmet AKGÜL, "Anayasa Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığı" (Özellikle Red Kararları Açısından), **ABD**, S. 6, 1976, s.1060-1064.

[13]Kemal D. TOLON, "İptal ve Tam Yargı Davalarında Kazanılmış Hak"**,** (İdare Hukuk ve İdari Yargı ile İlgili İncelemeler, III, Danıştay Yayınları, Ankara, 1980), s.170.

kazanılmış veya kazanılabilir haldeki hak sahibinin herhangi bir faaliyeti olarak belirtmiştir. Kazanılmış hak kavramını Yücel,[14] bireylerin doğumu ile birlikte kanunlara uygun şekilde neticelendirilmiş ve bu şekilde bireye has şekilde neticeler meydana getirmiş, akabinde yasa değişikliği veya işlemin iptali gibi sebeplere rağmen kanunca himaye altına alınması lüzumlu olan hak şeklinde tanımlamış, edinilmiş haklara saygılı olunmasına ilişkin ilkenin, kanunun genel bir ilkesi olduğunu, bunlara uyulmasının hukuki sistemle yürütülen devletin yapması gereken işlemler olarak, diğer taraftan anayasanın ilgili maddesinden çıkarımla bir lüzumluluk olduğunu ifade etmiştir.[15] Hukuk devletinin en mühim yapı taşlarından biri olan hukuki güvenlik ilkesi ile kişi haklarının korunmasında teminat niteliği taşıyan kazanılmış haklara saygı ilkesi arasında sıkı bir bağlantı bulunmaktadır. Öte yandan kazanılmış hakkın tespiti, bu hakkın içeriği ve özellikleri her somut olay hakkında ayrı ayrı incelenmesini gerektirir. Buna kazanılmış hakkın fonksiyonelliği[16] adı verilir. Kazanılmış hakkın fonksiyonelliği nedeniyle, kazanılmış haklarda emsal olamayacağı dile getirilmiştir.[17]Ancak, kazanılmış hakkın fonksiyonelliği, bu kavramın geniş bir içeriğe sahip olduğunu belirtmesi açısından önem taşır.[18]

1.2.1. Danıştay, Yargıtay ve AYM Kararlarında Kazanılmış Hak Kavramı

Danıştay, Yargıtay ve AYM birçok kararında kazanılmış hak konusunu ele alarak çeşitli değerlendirmelerde bulunmuştur. Danıştay, 12.03.2014 tarihli kararında kazanılmış hakkı şu şekilde tanımlamıştır:

---

[14]Yücel OĞURLU, *İdari Hukukunda Kazanılmış Haklara Saygı ve Haklı Beklentiler Sorunu,* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2003), s.35

[15]Tahsin B. BALTA, *İdare Hukukuna Giriş,* (Ankara: 1970), s.6.

[16]OĞURLU, a.g.e., s.110.

[17]TOLON, a.g.m., s.171.

[18]ALTUNDİŞ, a.g.m., s.84.

Kazanılmış haklar, hukuk devleti kavramının temelini oluşturan en önemli unsurdur. Anayasa Mahkemesi'nin 03.04.2001 tarih ve E. 1999/50, K.2001/67 sayılı kararında "kazanılmış hak"; kişinin bulunduğu statüden doğan, tahakkuk etmiş ve kendisi yönünden kesinleşmiş ve kişisel alacak niteliğine dönüşmüş hak olarak tanımlanmış bulunmaktadır. Öte yandan, Danıştay İçtihatları Birleştirme Kurulu'nun 14.06.1989 tarih ve E.1989/1-2, K.1989/2 sayılı kararında da; gerek öğretide, gerekse uygulamada, kişilerin hukuki statülerini belirlemiş ve buna dayalı olarak da yeni hukuki durumların ve hakların elde edilmesine neden olmuş, bir başka deyişle hukuki sonuçlarını yerine getirmiş olan durumların, artık geriye dönülmez, vazgeçilmez haklar olduğu, yani kazanılmış hak teşkil ettiği belirtilmiştir.[19]

Danıştay başka bir kararında, "kazanılmış hakların korunması ilkesi" konusunda hukuk doktrininde tam bir anlayış birliği olmadığını, bu konuda farklı değerlendirme ve tanımlamaların bulunduğunu, yargı içtihatları bakımından ise kazanılmış hakların korunması ilkesinin farklı şekillerde anlaşıldığı ve tanımlandığı bununla beraber genel anlayışın "kazanılmış hakların korunması ilkesini", hukuk kurallarındaki değişikliklerin, bu kurallar getirilmeden önceki mevzuat hükümlerine göre tamamlanmış hukuki ilişki ve işlemleri etkilemeyeceği, bu meyanda bu işlemlerden bir edinimi olan kişilerin bu edinimlerinin yeni hukuk kuralları öne sürülerek ortadan kaldırılamayacağı yolunda olduğunu belirtmiştir.[20] Danıştay 1. Dairesinin 04.10.1991 tarihli E:1991/211, K:1991/289 sayılı kararında, "Kazanılmış hakların korunması hukuk devlet ilkesinin bir gereğidir. Hukuk devletinde bütün devlet faaliyetlerinin hukuk kurallarına uygun olması önemli ve temel bir ilkedir." denilmektedir.[21] Danıştay İçtihadı Birleştirme Kurulu ise bir kararında kazanılmış hak konusunu şu şekilde ele almıştır:

Gerek öğretide, gerek uygulamada, kişilerin hukuki statülerini belirlemiş ve buna dayalı olarak da yeni hukuki durumların ve hakların elde edilmesine neden olmuş, bir başka deyişle hukuki sonuçlarını yerine getirmiş olan

[19]D5D, E:2014/4625, K:2014/5823, k.t. 12.03.2014, **DKD,** S. 137, s.138.

[20]D12D, E:2013/10902, K:2014/2399, k.t. 09.04.2014, **DD,** S. 137, s.252-255.

[21]Fatih BİRTEK, ‘’Kazanılmış Hak Kavramı Bağlamında İdari İşlemin Geri Alınması’’, (Çevrimiçi) http://www.turkhukuksitesi.com/makale_811.htm,(e.t. 29.05.2016).

durumların, artık geriye dönülmez, vazgeçilmez haklar olduğu, yani kazanılmış hak teşkil ettiği bilmektedir.[22]

Danıştay İçtihadı Birleştirme Kurulu'nun, 12.11.2014 tarihli kararında, "iptal kararları geriye yürümez" hükmü şu şekilde ele alınmıştır:

... Nitekim, iptal edilen düzenleyici normlara göre kazanılmış hakların korunması amacına yönelik olarak Anayasa'nın 153. maddesi ile getirilen; "iptal kararları geriye yürümez" hükmüne rağmen, yargı yerlerinde görülmekte olan davaların Anayasa Mahkemesince verilen iptal kararları dikkate alınarak çözümlenmesinin Hukuk Devleti ilkesine uygun olduğu içtihatlarla benimsenmiştir. Bu gibi durumlarda kazanılmış hakkın varlığı söz konusu olmamakla birlikte, açık hata, ilgilinin hilesi veya kusuru ile tesis edilmemiş olması kaydıyla hukuka aykırı olan bu işlemlerin yürürlüklerini sürdürdükleri zaman içerisinde ilgili kişiler bakımından geçmişe dönük olarak sağladıkları sübjektif hakların parasal olarak karşılığının idarece tazmini, başka bir deyişle, kişilerin bu işlemler sebebiyle uğradıkları zararlarının hizmet kusurunun varlığından bahisle açacakları tam yargı davasına konu etmeleri mümkündür. Yargı yerince iptal edilmiş olan imar planlarına dayalı olarak verilmiş yapı ruhsatının idarece iptal edilmemesi ve dava konusu da edilmemesi halinde ise, ruhsat hukuken varlığını sürdüreceğinden bu ruhsatlara göre yapılmış inşaatlarda kazanılmış hakkın varlığı söz konusu olacaktır. Ancak bu durumda dahi hukuka aykırı olan bu işleme dayalı kazanılmış hakkın koşulsuz olmadığı, kamu düzenini bozucu, kamu hizmetinin gereklerini ve kamu yararını engelleyici nitelikteki kazanılmış hakkın geleceğe yönelik olarak aynen korunamayacağı, idarenin kaldırma veya değiştirme işlemi ile kazanılmış hakkı ortadan kaldırabileceği ancak mağduriyetin tazminat davasına konu olacağı, bu durumun hukuk devletinin gereği olduğu doktrinde kabul edilmektedir.[23]

AYM, 07.02.2008 tarihli kararında kazanılmış hakkı şöyle tanımlamıştır:

Özel hukuk ve kamu hukuku alanlarında genel olarak, bir hak sağlamaya elverişli nesnel yasa kurallarının bireylere uygulanması ile onlar için doğan öznel hakkın korunmasıdır. Kazanılmış bir haktan söz edilebilmesi için bu hakkın, yeni yasadan önce yürürlükte olan kurallara göre bütün sonuçlarıyla fiilen elde edilmiş olması gerekir. Kazanılmış hak, kişinin

[22]DİBKK, E:1989/1-2, K:1989/2, k.t. 14.06.1989, **DD,** S. 76-77, s.24.

[23]DİBK, E:2012/477, K:2014/3990, k.t. 12.11.2014, **DD,** 2015, S. 138, s.245-246.

bulunduğu statüden doğan, kendisi yönünden kesinleşmiş ve kişisel niteliğe dönüşmüş haktır.[24]

AYM, 09.12.1989 tarihli bir kararında ise kazanılmış hakkın korunmasının sonsuza kadar olmayacağını da ileri sürerek şunlara değinmiştir:

Bir hukuk kuralının yürürlüğü sırasında, bu kurala uygun biçimde tüm sonuçları ile kesin olarak edinilmiş hakların korunması hukuk devletinin gereğidir. Ancak, ... önceki yasaya göre sağlanmış bir hak, kamusal düzen, toplumsal yarar açısından, 'kazanılmış hak' korumasından sonsuza değin yararlanamaz. Kaldı ki, aydan aya ya da belirli aylarda alınarak her alınış zamanında yürürlükte olan kurala uygunluğu esas tutulması gereken ödemeler kazanılmış hak kapsamında ve niteliğinde değildir.[25]

Yine AYM tarafından verilen bir kararda yasaların geçmişe yürümesi ile kazanılmış hak arasındaki ilişki şu şekilde ele alınmıştır:

AYM'nin çeşitli kararlarında ve bilimsel kaynaklarda yasaların geriye yürümesi hukuk güvenliği ilkesine aykırı bulunmuştur. Ayrıca yasaların geçmişte kurulmuş ve kesin nitelik kazanmış hukuksal işlemlere etkili olmaması, kazanılmış haklara zarar vermemesi gerektiği belirtilmiştir. Bu görüşün temelinde ise, kişilerin gelecek dönemle ilgili kararlarını mevcut yasalara göre alacakları, bu nedenle yasaların geçmişe dönük olarak uygulanmasının kişileri zor durumda bırakacağı, kazanamayacakları yüklere maruz kılacağı, Devlete ve hukuka olan inançlarını sarsacağı ve hukuksal istikrarın bozulacağı düşüncesi yatmaktadır.[26]

AYM, 26.07.2014 tarihli kararında, kazanılmış haklara saygıyı evrensel hukuk ilkeleri arasında sayarak, bu hakkın korunması noktasında kanun koyucunun da hukuki düzenlemelerde kendisine tanınan takdir yetkisini anayasal sınırlar içinde adalet, hakkaniyet ve kamu yararı ölçütlerini göz önünde tutarak kullanması gerektiğini

---

[24]E:2005/38, K:2008/53, k.t. 07.02.2008, **AMKD,** S. 45, C. 2, s.773.

[25]E:1989/14, K:1989/49, k.t. 19.12.1989, **AMKD,** S. 25, s.445.

[26]E:2007/31, K:2009/109, k.t. 09.07.2009, **AMKD,** S. 46, C. 3, s.1445.

belirtmiştir.[27] AYM bir çok kararında kazanılmış hak konusunda şu değerlendirmelere yer vermiştir:

> *Hukuk devleti hukuk normlarının öngörülebilir olmasını, bireylerin tüm işlem ve eylemlerinde devlete güven duyabilmesini, devletin de yasal düzenlemelerinde bu güven duygusunu zedeleyici yöntemlerden kaçınmasını gerektirir. Hukukî güvenliğin bir sonucu da kazanılmış haklara saygı gösterilmesi ilkesidir. Kazanılmış hak, kişinin bulunduğu statüden doğan ve kendisi yönünden kesinleşmiş ve kişisel alacak niteliğine dönüşmüş olan haktır. Kişilerin hukuk düzenine güvenerek elde ettikleri hakların sonradan çıkarılacak yasal düzenlemelerle ihlal edilmemesi bu ilkenin gereğidir. Aksine düzenleme Anayasanın 2 nci maddesindeki hukuk devleti ilkesine aykırılık oluşturur. Hukukta kazanılmış hakların korunması, hukuki güvenliğin kanıtı, uygunluğun ölçüsüdür.*
>
> *Hukuk devletinin temel unsurları arasında 'kazanılmış haklara saygı' yer almaktadır. Bu nedenle 128 inci maddenin ikinci fıkrası uyarınca yapılacak tüm düzenlemelerin, memurların ve kamu görevlilerinin kazanılmış haklarını koruması gerekir. Aksine düzenleme, Anayasanın 2 nci maddesindeki hukuk devleti ilkesiyle bağdaşmaz. Anayasa'nın 2. maddesinde yer alan hukuk devleti ilkesinin temel gereklerinden birisi kazanılmış haklara saygı gösterilmesidir. Kazanılmış haklara saygı, hukuk güvenliği ilkesinin bir sonucudur. Kazanılmış hak, kişinin bulunduğu statüden doğan, tahakkuk etmiş ve kendisi yönünden kesinleşmiş ve kişisel alacak niteliğine dönüşmüş haktır.*[28]

Ulusoy'a göre, bir hakkın kazanılmış hak olarak sayılması için bireysel işlemin tesis edildiği anda hukuka uygun olması zorunludur. Yok hükmünde olan veya iptal edilebilirlik yaptırımına tabi olan işlemler, kazanılmış hak meydana getirmezler. Sağlandığı zamanda geçerli olan kanunlara aykırı nitelikte olmasına karşın, bahsi geçen idari eylemin sağlanmasında tarafların herhangi bir kusuru ya da hatası olmamışsa, kendisine sağlanan hakkın geçmişe dair boyutu tamamıyla himaye altına alınır.[29]

---

[27]E:2012/87, K:2014/41, k.t. 27.02.2014, **RG,** 26.07.2014, S. 29072,(e.t. 31.05.2016).

[28]E:2005/19, K:2009/85, k.t. 18.06.2009, **AMKD,** S. 47, C. 1, s.57; E:2010/41, K:2012/19, k.t. 09.02.2012, **RG,** 13.02.2013, S. 28558; E:2011/100, K:2012/191, k.t. 29.11.2012, **RG,** 22.02.2013, S. 28567; E:2011/113, K:2012/108, k.t. 18.07.2012, **RG,** 01.01.2013, S. 28515; E:2011/123, K:2013/26, k.t. 06.02.2013, **RG,** 31.12.2013, S. 28868,(e.t. 31.05.2016).

[29]Ali ULUSOY, *Kamu Hizmeti İncelemeleri*, (Ankara: 2004), s.190.

1.2.2. Kazanılmış Hakkın Doğumuna Engel Olan Bazı Durumlar

Kazanılmış hakkın doğumuna engel olan bazı durumlar vardır. Bunlardan biri hiledir. Hile ile edinilen hak, sağlanan işlemleri hukuki olarak mahrum bırakır. Bu sebepten dolayı hile aracılığı ile edinilen işlemler, taraflar için daha önceden kazanılan bir hak olarak değer yaratmaz.[30] Örnek olarak, kendisinin girmesi gereken bir sınava başkasını sokarak üniversiteye kaydolan birinin edindiği hak kazanılmış hak niteliğinde değildir. Bu durum Danıştay İçtihadı Birleştirme Kurulu kararında belirtilmiştir.[31] Ayrıca ikrah ile kazanılmış olan faaliyetlerde, idare dışında ikrah edenin iradesi bulunmaktadır.[32] İkrah işleminde hukuk dışılık, hile durumundan çok daha önemli nitelik taşıdığından idarenin tehdit, baskı ya da zorlama ile ifade ettiği iradenin beyan edilmesiyle sağlanan işlemlerde tarafların edinilmiş hak kazanımları imkansızdır.[33]

Hukuk devletinin temel özelliği, vatandaş olma şartı aramaksızın ülkesindeki tüm insanlara hukuki güvence sağlamasıdır. Hukuki güvencenin en önemli şartlarından biri de yasaların geriye yürütülmemesidir.[34]

2. GERİYE YÜRÜMENİN DAYANDIĞI HUKUKİ ESASLAR

Kanunlar bakımından geçmişe etki etmemezlik, hukuki sistemin gereği olarak karşımıza çıkmaktadır. Kanunun geçmişe etki etmesine ilişkin sonuçları meydana getirmesinin esas sakıncası, bu durumun hukuki öngörülebilirlik ilkesine aykırı olmasıdır. Anayasa yargısında, AYM'nin verdiği kararların geçmişe yürüyüp

---

[30]Metin GÜNDAY, *İdare Hukuku,* (Ankara: 9. Baskı, 2004), s.137.

[31]DİBK, E:1987/2, K:1987/1, k.t. 06.07.1987, **DD,** S. 70-71, s.83

[32]GÜNDAY, a.g.e., s.137.

[33]ALTUNDİŞ, a.g.m, s.89.

[34]ALTUNDİŞ, a.g.m, s.92.

yürümemesi, başka bir deyişle kararların etkisinin geçmişe doğru yürümesinin gerekliliği, basit şekilde analiz edilebilir bir problem değildir.[35]Anayasal yargıda, idari yargılamalardaki iptale ilişkin hükümlerin geriye etkisi ilkesi kabul görmemiş ve AYM'nin verdiği iptal kararının geriye etki etmeyeceği ilkesi kabul edilmiştir. (AY. md.153) Bu durumun nedeni, iptale konu olan kanuna dayalı şekilde daha evvelden gerçekleştirilmiş olan eylemlerin ve edinimlerin ortadan kaldırılamamasıdır.[36] Bununla birlikte idari yargıda kural, verilen iptale ilişkin kararların geçmişe etkili olmasıdır.[37] Anayasa yargısında kural "geçmişe yürümezlik" olmakla birlikte, AYM kararlarını, yorum yoluna gidilmeksizin geriye yürümez olarak nitelendirmek yanıltıcı olacaktır. Dolayısıyla, bu kararların geçmişe etki edip etmeyeceği, yasanın salt metnine bağlı kalarak çözümlenemeyecek, hukukun genel prensipleri çerçevesinde bir değerlendirme yapılarak sonuca ulaşılabilecektir. AYM kararlarının geçmişe yürümezliği ilkesi anayasa hukukunda yerleşmiş bir kural olmasına rağmen bu kuralın savunulmasında hukuki mülahazalardan ziyade pratik bazı kaygılar etken olmuştur. AYM bir kararında, iptal kararının geriye yürümemesi kuralının her halde tartışmasız uygulanmasının hukuk açısından sakıncalı olabileceğine işaret etmiş ve iptal kararının geriye yürüyebilecek nitelikte olup olmayacağını ve bunun sonuçlarını saptamanın kendi görevi içinde bulunmadığını belirtmiştir.[38] Ayrıca, iptal kararlarının geriye yürümemesi kuralının hukuk güvenliğini sağlamak amacıyla konulması karşısında bu kuralın sadece kesin hüküm hallerinde bir önem taşıması gerekeceği, bu nedenle kesin hüküm halini almış yargı ve idare kararları saklı kalmak üzere geriye yürüdüğünün kabul edilmesi gerekeceği savunulmuştur.[39]

---

[35]Ülkü AZRAK, "Anayasa Mahkemesi İptal Kararlarının Geriye Yürümezliği", **AYD**, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 1984, s.151.

[36]ÖZBUDUN, a.g.e., (2002), s.400.

[37]Kemal GÖZLER, *İdare Hukuku,* (Bursa: Ekin Yayınları, C. 1, 2003), s.375-376.

[38]Ergun ÖZBUDUN, Yılmaz ALİEFENDİOĞLU, ‘’Türkiye Anayasa Yargısı Raporu’’, 7. Avrupa Anayasa Mahkemesi Konferansı, 21-30 Nisan 1987, Lizbon, s.196; E:1963/124, K:1963/243, k.t. 11.10.1963, **AMKD**, S. 1, s.347; E:1964/2, K:1964/23, k.t. 20.03.1964, **AMKD,** S. 2.

[39]Erdoğan TEZİÇ**,** *Anayasa Hukuku*, (İstanbul: 2003), s.214.

3. GERİYE YÜRÜMEZLİK İLKESİNİN DAYANDIĞI HUKUKİ ESASLAR

Kanunda yer alan hükümlerin yorumlanmasında farklı yorum türleri yer almaktadır. Bunlar, lafzi, gai, tarihsel, kavramcı, sistematik yorum ve menfaatler içtihadı gibi yorum tekniklerdir. Lafzi yorumda, kanunun hangi manaya karşılık geldiğini belirlemek amacıyla her şeyden evvel kanunun ilgili maddesinin metnine bakılır. Bu demektir ki, kanunun her yorumunda lafzi yorum yöntemi her zaman kaçınılmaz olarak kullanılır. Bu yorum yönteminin ayırıcı niteliği, kanunun belirttiklerinden hareketle yorum yapılmasının dışında kanun metninin sözlerine bağlı kalınmasını ve bu metnin dışına çıkılmamasını talep etmemesi hususudur.[40] Bu yorum tekniği, kanunun yasama erkinin iradesinin net olarak belirttiği ve yasama erkinin düşüncesini belirtmek için bütünüyle münhal kelimeler kullandığı düşüncesine dayanmaktadır.[41] Gai (amaçsal) yorum metodunda, normun ve hazırlık materyali metnin yorumlanması noktasında referans olur. Bunlarla birlikte kanunun maksadını ve bilakis süreçsel gereksinimlerini hiçbir şekilde göz önünden ayırmamak zorunludur.[42] Kısacası kanunlar, uygulandıkları zamanın ihtiyaçlarına göre yorumlanmalıdır.[43] Aynı zamanda yürürlüğe girmesinin akabinde kanunlar, yasama merciinin isteği paralelinde olmanın dışına çıkan bir varlık durumuna gelir.[44] Tarihi yorum metoduna göre, kanun koyucunun kanunu koyarken izlediği amaç araştırılır. Bu amaç bağlamında kanunda yer alan sözler kafi gelmemektedir. Kanunun yayımlanmasına ilişkin hazırlıklara diğer bir deyişle komisyon ile parlamentoda gerçekleştirilen toplantılarda kanunun neden hazırlandığının üzerinde durulmalıdır.[45]

---

[40]Kemal GÖZLER, *Hukukun Genel Teorisine Giriş: Hukuk Normlarının Geçerliliği ve Yorum Sorunu,* (Ankara: US-A Yayıncılık, 1998), s.158-166.

[41]Adnan GÜRİZ, *Hukuk Başlangıcı***,** (Ankara: Siyasal Kitabevi, 6. Baskı, 1997), s.58.

[42]Necip BİLGE, *Hukuk Başlangıcı,* (Ankara: Turhan Kitabevi, 1983), s.179.

[43]A. Şeref GÖZÜBÜYÜK, *Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları,* (Ankara: Turhan Kitabevi, 10. Baskı, 1996), s.72; GÜRİZ, (1997), a.g.e., s.62; Seyfullah EDİS, *Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri,* (Ankara: A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları, 1983), s.182.

[44]EDİS, a.g.e., s.181.

[45]GÖZÜBÜYÜK, a.g.e., (1996), s.71; GÜRİZ, a.g.e., (1997), s.59; BİLGE, a.g.e., (1983), s.179; EDİS, a.g.e., s.194-195.

Bu yorumlama tekniğine göre, kanununun hazırlandığı dönemdeki manası değil yasama erkinin kanunu yürürlüğe koyduğundaki olası iradesi, yani sübjektif iradesi araştırılır.[46] Kavramcı yorum metoduna göre ise, yorumlanacak olan kanun toplumsal realiteden ya da somut realiteden öte, kanunun soyut muhtevasından yorumlanma perspektifi ele alınmalıdır. Kanunun muhtevası ise hukuk ilminin ortaya koyduğu kavramlarla tespit edilmelidir. Bu bağlamda tarihsel yorum tekniğinde, "mülkiyet", "zilyetlik", "borç", "sözleşme", "tazminat" vb. esas hukuki terimlerin ehemmiyeti önemli konumda olmaktadır.[47] Sistematik yorum metodunda, kanunların ayrı ayrı manalandırılmasından öte, bütün kanunlar tutarlı şekilde yorumlanmaktadır. Sistematik yorum tekniğine göre yorumlanması gereken kanunun, dahilinde olduğu sistemin üstünde yer alan kanunlar da nazara alınarak yorumlanmaktadır.[48] Menfaatler içtihadı metodunda ise, hukuki normun toplumsal gelişmelere uygun biçinde yorumlanması savunulmaktadır. Bu yorumlanma metoduna göre, olası bütün hukuki uyuşmazlığın ardında tarafların menfaatlerine ilişkin çatışmalar yer almaktadır. Hakim için esas olan, hukuki uyuşmazlıkta bahsi geçen çıkarlar arasında bir denge sağlayabilmektir.[49] Biz burada anayasa yargısında geriye yürümezlik konusunu, lafzi ve gai yorum metotları yönü ile değerlendireceğiz.

3.1. Lafzi Yorum

Geriye yürümezlik ilkesi, 1961 Anayasasının 152. maddesinin 3. fıkrasında ve 1982 Anayasasının 153. maddesinin 5. fıkrasında "iptal kararları geriye yürümez" şeklindeki düzenlemeyle anayasadaki yerini almıştır. Anayasada yer alan iptal kararının geriye yürümeyeceği kuralı, iptal kararından önce yapılmış hukuksal

---

[46]BİLGE, a.g.e., (1983), s.179; EDİS, a.g.e., s.180.

[47]GÜRİZ, a.g.e., (1997), s.58 ;Adnan GÜRİZ, *Hukuk Başlangıcı,* (Ankara: Siyasal Kitabevi, 6.Baskı, 1985), s.53.

[48]Claude DU PASQUIER, Introduction a la theorie generale et a la philosophie du droit, **Neuchatel,** Delauchaux & Niestle S.A., 3eme edition, 1948, s.187.

[49]GÜRİZ, a.g.e., (1985), s.54-57.

işlemler sonucu kazanılmış hakları saklı tutmaya yönelik bir kuraldır.[50] İptal kararlarının geriye yürümezliği ilkesinden maksat, kanunun iptal tarihine kadar muteber sayıldığı ve o kanuna dayanılarak yapılan muamelelerin geçerli sayılacağıdır.[51] AYM'nin, bir kanunu anayasaya aykırı görerek iptaline ilişkin kararının geriye yürüyüp yürümeyeceği ve geriye yürümemesi konusunda pozitif hukuktan kaynaklanan bir engel varsa, bunun etki ve kapsamının ne olacağı konusu, sadece bizim hukuk sistemimiz bakımından değil, fakat anayasa yargısını kabul etmiş bütün hukuk sistemleri, bugüne kadar tam anlamıyla tatmin edici bir biçimde çözümlenebildiği söylenemeyecek bir çok problemler doğurmuştur.[52] Bu ilke, yasaların yürürlüğü için kabul edilmiş bir ilkenin aynısıdır: "Kanunlar geçmişe yürümez (Kanunlar makabline şamil değildir.)". Anayasadaki bu düzenlemenin amacı, iptal edilen yasaya dayanılarak, daha önce yapılan işlemlerin geçerliliklerinin korunacağıdır. Ancak, iptal kararının geriye yürümeyeceğini mutlak olarak anlamak ya da kabul etmek olanaksızdır. Eğer AYM kararları geri yürümeyecekse, somut norm denetiminde dava mahkemesinin davayı durdurarak sorunu AYM'ye göndermesinin (AY. md. 152) bir anlamı olmayacaktır. Çünkü, iptal kararı durdurulan dava için geriye yürüyecektir.[53] Diğer yandan, uygulanmakla hükmünü icra eden yasaların iptal edilmelerinin de bir anlamı olmayacaktır.[54] Geriye yürümezlik ilkesinin katı bir biçimde anlaşılması ve uygulanması, bazı sakıncalı sonuçlar doğurabilir. Nitekim AYM, CHP'nin mallarının hazineye devri ile ilgili kararında, anayasaya aykırılık nedeniyle bir yasanın iptal edilmesi durumunda, iptal kararının geriye yürümeme kuralının tartışmasız uygulanmasının hukuk açısından sakıncalı olabileceğine işaret

---

[50]Özkan TİKVEŞ, *Mukayeseli Hukukta ve Türk Hukukunda Anayasa Yargısı,* (İzmir: Ege Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayını, 1978), s.208-209.

[51]Nurullah KUNTER, *Ceza Muhakemesi Hukuku,* (İstanbul: 1964), s.391.

[52]AZRAK**,** a.g.m., s.151.

[53]Metin KIRATLI, *Anayasa Yargısında Somut Norm Denetimi,* (Ankara: 1966), s.180.

[54]E:1964/2, K:1964/23, k.t. 20.03.1963, **AMKD,** S. 2, s.81; E:1980/10, K:1980/69, k.t. 11.12.1980, **AMKD,** S. 18, s.405.

ettikten sonra, "kararın geriye yürüyecek nitelikte olup olmayacağını tayin ve bunun sonuçlarını tespit etmenin uygulamayla ilgili bir işlem olduğunu" belirtmiştir. Ancak daha sonraki kararlarında, özellikle süper emekliliğin dondurulmasıyla ile ilgili kararında, iptal kararının geriye yürüyüp yürümeme ve kazanılmış haklar konusunu ayrıntılı bir biçimde inceleyerek açıklayıcı ilkeler getirmiştir.[55] Söz konusu kararda şu hususlar dile getirilmiştir:

> *Anayasada iptal kararları idari davalarda olduğu gibi düşünülmemiş ve iptal edilen kuralın baştan itibaren geçersiz duruma geldiği esası benimsenmemiştir. Türk anayasal sisteminde, 'devlete güven' ilkesini sarsmamak ve ayrıca devlet yaşamında bir karmaşaya neden olmamak için iptal kararlarının geriye yürümezliği kuralı kabul edilmiştir. Böylece hukuksal ve nesnel anlamda etkisini göstermiş, sonuçlarını doğurmuş bulunan durumların, iptal kararlarının yürürlüğe gireceği güne kadarki dönem için geçerli sayılması sağlanmıştır.*[56]

AYM'nin iptal kararının geriye yürümemesi ilkesi, toplumsal huzur ve dayanışmanın bozulmamasından da güç almaktadır. Toplumun hukuka güven duyması, devletlerin sisteminde önemli bir yere sahiptir. Fakat, düzenlemelerin istisnasız ve katı biçimde konulmasının ve o doğrultuda uygulanmasının bazı sakıncalar doğurması kaçınılmazdır. İşte bu nedenledir ki, yasaların geçmişe dokunmaması ilkesi genel olarak benimsenmekle beraber, bunun bazı istisnaları da yine yasalarca belirlenmiş ve gerektiğinde yargıca takdir hakkı tanınmıştır.[57] Dolayısıyla, ortaya çıkabilecek sorunların en azından en aza indirgenmesi anlamında, hakkaniyete uygun bir yorumun benimsenmesi yararlı olacaktır.

---

[55]Yılmaz ALİEFENDİOĞLU, "Anayasa Mahkemesi'nce Verilen İptal Kararlarının Zaman İçinde Etkisi", **AİD,** s.4.

[56]E:1989/11, K:1989/48, k.t. 12.12.1989, **AMKD,** S. 25, s.420.

[57]Necip BİLGE, ''Anayasa Mahkemesi Kararlarının Geriye Yürümezliği Sorunu ‘’**, ABD,** 1990/3, s.360.

3.1.1. Geriye Yürümezlik Konusunda Temel Ayrım

Geriye yürümezlik konusunda yapılan temel ayrım, geniş anlamda geriye yürüme (gerçek olmayan geriye yürüme) ve dar anlamda geriye yürümedir (gerçek geriye yürüme). Yeni kuralın, eski kural yürürlükte iken başlamış ancak henüz oluşumunu tamamlamamış hukuki işlem, durum ve olaylara, yürürlük tarihinden itibaren uygulanması geniş anlamda geriye yürüme veya gerçek olmayan geriye yürümedir. Geniş anlamda geriye yürümede yürürlüğe yeni giren kural, henüz tamamlanmamış olaylara derhal uygulanır.[58] Geriye yürüme hakkında benzer bir tanım da AYM'nin 28.01.2016 tarihli kararında şu şekilde ifade edilmiştir:

> *Kanunların geriye yürümezliği ilkesi ile ilgili olarak gerçek geriye yürüme ve gerçek olmayan geriye yürüme ayrımı yapılmaktadır. Gerçek geriye yürüme, yeni getirilen kuralın eski kural döneminde tamamlanmış ve hukuki sonuçlarını doğurmuş hukuksal durum, ilişki ve olaylara uygulanmasıdır. Gerçek olmayan geriye yürüme ise yeni getirilen kuralın eski kural yürürlükte iken başlamakla beraber henüz sonuçlanmamış hukuksal durum, ilişki ve olaylara uygulanması anlamına gelmektedir.*[59]

Bazı yazarlar bu çerçevede, idari işlemin geriye yürümemesi prensibinin idari işlemin evvelki vakalara ya da meydana getirilmiş hukuki konumlara entegre edilmesine engel olmadığını; mühim olan hususun hukuki neticelerini kanunun yürürlüğe girmesinden sonra meydana gelmesi gerekliliğini belirtmiştir.[60] AYM doktrinleri, geniş manada geçmişe etki eden kuralların bütününün hemen gerçekleştirileceği yönündedir.[61] Fakat bu düşünce, bitmemiş ancak bitmeyeceği

---

[58]ALTUNDİŞ, a.g.m., s.65.

[59]E:2014/92, K:2016/6, k.t. 28.01.2016, **RG,** 03.03.2016, S. 29642, (e.t. 01.06.2016).

[60]Turgut TAN, *İdari İşlemin Geri Alınması,* (Ankara: 1970), s.8.

[61]E:2001/392, K:2003/60, k.t. 04.06.2003, **AMKD,** S. 39, C. 2, s.598; E:1989/11, K:1989/48, k.t. 12.12.1989, **AMKD,** S. 25, s.420.

hususunda haklı beklentileri içerisinde barındıran işlemlere, yeni normların hemen gerçekleştirilmesini öngördüğünden dolayı eleştirilere açık niteliktedir. Dar madana geriye etki etme; yayımlanarak yürürlüğe girmiş olan yeni kuralların neticelerini ve tesirlerini, yayımlanmasının akabinde önceki dönemlerde bitmemiş hukuki ilişki ve vakalara karşı kendisini gösterir. Aslolan geriye etki etme, dar madana geçmişe etkidir. Gerçek geçmişe etki etme şeklinde belirtilen durumda, hukuki olarak bitmemiş olmasına rağmen yeni kural, olaya tesir eder tarzda ikinci sefer gerçekleştirilmektedir.[62]

3.1.2. Geriye Yürümezlik İlkesinin Lafzi Yorumlanmasının Olumsuz Neticeleri

İptal kararının geriye yürümesi veya yürümemesi meselesi, teorik olarak her iki bakımdan haklı gösterilmeye çalışılabilir. Bu, "adalet" ile "hukuk güvenliği" arasında bir hukuk değeri seçimidir. Bu iki alternatifin fayda ve mahzurları karşılaştırıldığı takdirde hukuk güvenliği daha ağır basmaktadır. Bu itibarla, iptal kararının geriye yürümemesi kural olarak daha doğrudur. Geriye yürümezlik ilkesini mutlak manada anlamak, istisnasız kabul etmek, adalet, eşitlik ve hukukun diğer temel prensiplerini ağır ölçüde zedeler. Bazen hukukun yanında vicdanın da kabul etmeyeceği sonuçlar ortaya çıkar. Bunun sonucu olarak da hukukun genel prensipleri ile anayasa karşı karşıya gelmektedir. Bazı durumlarda bu prensipler etkin olmak bakımından anayasanın üzerine çıkabilmelidir.[63] Anayasanın bu hükmünü lafzi olarak yorumladığımızda ne gibi haksız, adaletsiz ve eşitlik ilkesine ters düşen sonuçlar doğurabileceği, AYM'nin verdiği bir kararda Kuzu tarafından şu şekilde değerlendirilmiştir:

> *15.03.1974 tarihli ve 1803 sayılı Af Kanununun 15. maddesinin A ve D fıkralarında, "Hangi sebeple olursa olsun veya kendi istekleri ile kaydını sildirmiş eski öğrencilerinin talepleri halinde üniversitelerce yeniden*

[62]ALTUNDİŞ**,** a.g.m., s.66.

[63]KUZU, a.g.m., s.185.

öğrenci olarak kaydedilmeleri zorunludur." şeklinde bir hüküm mevcuttur. Af Kanununun tanıdığı bu hakka dayanarak Üniversitelere kayıtlar yapılmaya başlandı. Fakat tam o sırada Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Af Kanunundaki bu hükmün iptali için AYM'ye başvurdu. Gerekçe olarak şunları gösterdi:
1-Bu hüküm konulurken Üniversitelerin görüşü alınmamıştır.
2- Söz konusu hüküm Üniversiteye dışarıdan müdahale niteliğindedir. Zira 1803 sayılı Af Kanunu "bilimsel özerklik" açısından Üniversitelerin "kontenjan tespiti hakkına" müdahale etmiş ve tespit edilen kontenjanların dışında ve çok üstünde öğrenci alma zorunluluğu yüklenmiştir. Ankara Üniversitesi iptal için bu müracaatı yapınca kayıt işlemlerini durdurdu. Neticede AYM, kanunun biçim yönünden iptaline karar verdi. Anayasanın değişik 152. maddesi uyarınca iptal hükmünün bu kararın RG'de yayınlandığı günden başlayarak 1 yıl sonra yürürlüğe girmesine karar verdi.[64] *AYM'nin iptal kararlarının geriye yürümezliği ilkesini göz önünde tutarak bu iptal kararının etkileri şöyle olabilirdi: Af Kanunundan hemen sonra elini çabuk tutanlar kaydını yaptırdığı için öğrencilik statüsünü tekrar kazanmış oldular. Üniversite iptal için AYM'ye müracaat edince kayıt işlemlerini dondurduğu için artık kayıt yapmadı. AYM, Af Kanununun ilgili hükmünü iptal ettiği için kaydını yaptırmamış olanlar yaptıramayacaktı. Fakat AYM iptal kararının bir yıl sonra yürürlüğe gireceğini kararlaştırınca bu durum önlenmiş oldu.*[65]

AYM'nin iptal kararının geriye yürümeyeceği yolundaki anayasada yer alan bu hükmü, yalnızca lafzına bağlı olarak yorumlarsak, yani bu kuralın kesin ve mutlak manada olduğunu kabul edersek bu bizi, adaletten ve hakkaniyetten uzak birtakım sonuçlara götürecektir. Bu aynı zamanda, anayasanın da üstünde yer alan ve genel hukuk kuralları olarak değerlendirilen adalet, hakkaniyet, hukuk güvenliği ilkelerinin çiğnenmesi anlamına da gelecektir.

3.2. Gai (Amaçsal) Yorum

Anayasada yer alan AYM'nin iptal kararlarının geriye yürümeyeceği yolundaki hükmü yukarıda belirttiğimiz gibi salt yasa metnine bağlı kalarak lafzi yorumlamak bizi adil olmayan birtakım sonuçlara götürmektedir. O halde, anayasanın bu hükmünü

[64]E:1974/33, 1975/1, k.t. 07.01.1975, **AMKD,** S. 9, s.3-17.

[65]KUZU, a.g.m., s.210.

nasıl yorumlamak lazımdır? Bir kanunun yasama organı tarafından kaldırılması ile yargı organı tarafından iptali arasındaki fark vardır. Kanunlar kural olarak *makable şamil* değildir. Asıl olan bir kanunun yürürlüğe girdiği andan itibaren tatbik edilmesidir. Ancak bu kuralın istisnaları vardır.[66] Dava esnasında taraflardan biri tarafından, uygulanacak kanunun anayasaya aykırı olduğu iddiasında bulunması üzerine, kanun AYM'ce iptal olunmuşsa bu kararın davada dikkate alınması zorunludur.[67] Taraflardan birinin anayasaya aykırılık iddiasında bulunması, geriye yürümezlik sebebi ile AYM'nin iptal kararı kendisine uygulanamayacaksa, boş yere yapılmış ve faydasız bir iş olacaktır. Halbuki anayasa bu hakkı kişilere anayasanın teminatından yararlanmaları için tanımıştır. Bir hakkın kullanılması, bizzat kullananın sahasına fayda getirmiyorsa bu hak yok demektir. İnsanlara kendilerine hiçbir yararı dokunmayan, fakat sadece başkalarına yarayacak bir hak veya hukuki imkan tanıyarak bunu kullanmalarını beklemek, gerçeklikten çok uzak bir faraziye olur. Anayasa koyucu böyle gayri ciddi bir faraziye kabul edemeyeceğine göre anayasanın bu hükmüne makul bir anlam vermek gerekir. Bu anlam da anayasanın, bir dava sırasında taraflardan birine anayasaya aykırılık iddiasında bulunmak imkanı verirken, bu imkanın sonucu olabilecek iptal kararından da yararlanmasını tabii saymış olduğunu kabul etmeden verilemez.[68] Şüphesiz böyle bir uygulama iptal kararını geriye yürütmektedir.[69] Aksi halde yukarıda da belirttiğimiz gibi, anayasaya aykırılık itirazında bulunma yetkisinin taraflara da tanınmış olması anlamsız bir duruma düşecektir. İptal karanın geçmişe yürümezliği ilkesinin mutlak olmadığını gösteren bir diğer delil de şudur: Bir yasa kuralının anayasaya aykırı olduğuna, kendiliğinden ya da itiraz üzerine varan mahkeme, AYM'ye müracaat eder ve yüksek mahkemenin bu konuda vereceği karara kadar davayı geri bırakır (AY. md. 152). 5 ay içinde karar verilmemesi halinde mahkeme itirazı mevcut kanuna göre çözümlemektedir. Ancak

---

[66]KUZU, a.g.m., s.211.

[67]Turan GÜNEŞ, "CHP'nin Haksız İktisaplarının İadesi Hakkında 6595 Sayılı Kanun'u İptal Eden Anayasa Mahkemesi Kararı Üzerine ", **AÜSBFD,** C.18, 1963, s.358.

[68]KIRATLI, a.g.e., s.179.

[69]TURAN, a.g.m., s.359.

AYM'nin kararı, esas hakkındaki hüküm kesinleşinceye kadar gelirse mahkeme buna uymak zorundadır. Bu kurallar anayasa koyucusunun anayasaya aykırılık sorununu çözümleyip iptal kararı geriye yürüyerek mahkemenin elindeki ilgili davaya uygulanmayacak olsa idi, davanın bekletilmesine gerek kalmazdı. [70]

Geriye yürümezlik konusu, Danıştay, Yargıtay ve AYM tarafından birçok kararda ele alınmıştır. Danıştay'a göre anayasanın bu hükmünü mutlak manada anlamamak gerekmektedir. Zira mutlak yorum neticesinde hukukun genel kurallarına, eşitlik ilkesine ters düşen, mantık ile bağdaşmayan neticeler ortaya çıkmaktadır. Danıştay, anayasada yer alan bu hükmün amacının kazanılmış hakları saklı tutmak, hukuki kararlılığı ve dolayısıyla kamu düzenini korumak olduğunu, iptal kararlarının uyuşmazlık haline getirilmemiş taleplere tesir etmeyeceğini ve o konu ile ilgili olarak geriye yürüyeceğini belirtmektedir. Ayrıca Danıştay bir kararında iptal kararının geriye yürümemesini davacı ve davalıdan başka bir üçüncü şahsın iptal kararından zarar görmesi keyfiyetine bağlamaktadır. Böylece, Danıştay anayasanın bu hükmünü lafzi olarak yorumlamamaktadır.[71]

Yargıtay ise, bu hükmün iptal kararından önce, tesis edilmiş hukuki işlemler sonucunda kazanılmış hakların ihlalini önlemek için konulmuş olduğunu belirtmektedir. Nitekim Yargıtay'ın içtihatları da bu yöndedir. Yargıtay 10.06.1965 tarihli kararında; olayın vuku bulduğu tarihte yürürlükte bulunan kanun gereğince yapılmış ve tamamlanmış işlere iptal kararının etkisinin olmayacağını,[72] suçluların yakın hısımlarının nakliyle ilgili 3236 sayılı Kanunun 1 ve 2. maddeleri AYM'ce iptal edilmiş olmasına göre, sözü geçen maddeler uyarınca verilmiş olan nakil kararlarının tatbikine devam olunamayacağını,[73] 27.10.1965 tarihli kararlarında; iptal edilen

[70]Muammer OYTAN, Gürbüz ÖNBİLGİN, *Öğretide-Uygulamada T.C. Anayasasının İlke ve Kurallar Dizini*, (Ankara: 1977), s.231.

[71]KUZU, a.g.m., s.224.

[72]Y5HD, E:2125, K:2930, k.t. 10.6.1965, **İKİD,** 1965, s.3887.

[73]Y1CD, E:2028, K:2170, k.t. 27.10.1965, **RKD,** 1966, No: 10, s.96 vd.

kanuna göre daha önce verilmiş kararın tatbikine devam edilemeyeceğini[74] belirtmiştir. Yargıtay bu görüşünü bir çok kararında şu şekilde ifade etmiştir: [75]

> *İlke olarak, herhangi bir kanun veya düzenleyici kural, hukuksal sonuçlarını yürürlüğe girdiği tarihten sonrası için doğurmaya başlar. Bunun doğal sonucu da, yasaların yürürlüğe girmelerinden önceki olayları etkilememeleri, yani, geçmişe etkili olmamalarıdır. Yasaları uygulama durumunda bulunanlar, başta mahkemeler olmak üzere, onları geriye yürür sonuçlar doğuracak şekilde yorumlamamakla yükümlüdürler. Hukuk güvenliği bunu gerektirir. Kanun koyucu bu kaidenin aksine düzenleme yapabilir. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun; 09.03.1988 tarih ve 1987/2-860E., 1988/232K.; 13.10.2004 gün ve 2004/10-528E., 2004/533K.; 06.04.2005 tarih ve 2005/10-183E.,2005/241K. sayılı kararları da aynı yöndedir. Bundan ayrı, devam eden uyuşmazlıklarda, tamamlanmamış hukuki durumlara yeni yasa veya düzenleyici kural, "derhal yürürlüğe girme" (I'etfet immediat de la loi novelle) niteliği nedeniyle uygulanacak ve hukuki sonuçlarını doğuracaktır. Tamamlanmış hukuki durumların yeni yasa veya düzenleyici kuraldan etkilenmemesi, kazanılmış hakların saklı tutulması gereğinden kaynaklanan bir sonuçtur. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 2. maddesi hükmüne göre, Türkiye Cumhuriyeti sosyal bir hukuk devletidir. Kazanılmış hak kavramı, her ne kadar açık bir biçimde Anayasa'da düzenlenmemiş ise de, bunun hukuk devleti kavramının temel taşlarından biri olduğu ve Anayasa'nın bünyesinde mündemiç bulunduğu, Türk Kamu Hukuku'nda, öğretide ve yargısal kararlarda benimsenmektedir.*[76]

4. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA DURUM

İptal kararlarının geriye yürümezliği konusunda bazı ülkelerin anayasalarında farklılıklar bulunmaktadır. Bu nedenle ülkemizdeki düzenleme ile diğer bazı ülkelerde yer alan düzenlemelerin değerlendirilmesi faydalı olacaktır. Almanya, İtalya ve

---

[74]Y1CD, E:2028, K:2179, k.t. 27.10.1965, **İKİD,** 1966, s.4501.

[75]KUZU, a.g.m., s.221-226.

[76]Y12HD, E:2013/1353, K:2013/10054, k.t.19.03.2013,**UYAP;** Y12HD, E:2013/5883, K:2013/14439, k.t. 16.04.2013, **UYAP**; Y12HD, E:2013/6247, K:2013/15595, k.t. 25.04.2013, **UYAP;** Y12HD, E:2013/7744, K:2013/16426, k.t. 30.04.2013, **UYAP,** (e.t. 31.05.2016).

Portekiz gibi ülkelerde iptal kararlarının verilmesi durumunda karar, geçmişe etki etmektedir. Bu durumda iptal kararına konu olan kanun, kanunun yayımlandığı tarihten başlayarak mülga olmaktadır.[77] **Almanya'da**; anayasa mahkemesi tarafından verilen iptal kararlarının geçmişe etkisi ile ilgili herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Fakat verilen kararların geçmişe etki etmesine dair ilke benimsenmiştir. Anayasal hükümlerle örtüşmeyen kanunların yürürlüğe girdiği anda etkili olmak üzere batıl olacağı AYM kararlarının bu noktada belirteceği hükmün sağladığı fikir benimsenmiştir. Başka bir ifade ile AYM kararı ile anayasal hükümlere aykırılık belirlenir ve kanun en baştan itibaren hükümsüz olacak nitelikte iptal edilir.[78] Bununla bikte Almanya'da kesin niteliğe gelmiş kararlar açısından iptal kararlarının hangi biçinde işleyeceğine dair değişik bir düzenleme mevcuttur. Daha önce belirtilen Almanya AYM Kuruluş Kanunu'nda bir normun iptal edilmesi sebebiyle geçmişe etki etmesi olası bir durumdur. Bu hususta verilmiş olan kesinleşmiş bir yargı kararının mevcudiyetine karşı yargılamanın yenilenmesi olası olduğu da düzenlenen hükümler arasındadır. Düzenlemedeki amaç verilen iptal hükmünün kati nitelikteki hükümler açısından geçmişe etki etmesi durumunda meydana gelebilecek mahzurların önüne geçmektir. Bu durum paralelinde iptal edilmiş olan norm sebebiyle kesin olarak hakkında ceza verilen kişinin yargılamasının yenilenmesini talep etme hakkı mevcut iken, cezai bir hüküm dışında diğer konularda verilen ve kati nitelikte olan hükümler ile ilgili yargılamanın yenilenmesini talep edememektedir. Sonuç olarak Almanya'da iptale ilişkin verilen kararların ceza hükmü haricinde, kesin hale gelmiş hükümlere ilişkin olmak üzere geçmişe etki etmekle beraber iptale konu olan norm sebebiyle verilen kati nitelikteki hükümlerin uygulanması da talep edilememektedir. Bununla birlikte bu hususta tarafların eski duruma dönme talebinde bulunabilme hakkı da bulunmamaktadır.[79] **İtalya'da**; İtalyan Anayasasının 136. maddesinde şu şekilde bir düzenleme yer almaktadır:

---

[77]Bahadır KILINÇ, *Anayasa ve İdare Hukukunda Yürütmenin Durdurulması*, (Ankara: Adil Yayınları, 1998), s.137; İbrahim Ö. KABOĞLU, *Anayasa Yargısı:Avrupa Modeli ve Türkiye,* (Ankara: İmge Yayınları, 2007), s.54; Zehra ODYAKMAZ, *"Yürürlüğü Durdurma" Anayasa Yargısı,* (Ankara: C. 12, 1995), s.154; Erol CANSEL, *"Anayasa Mahkemesinin Verdiği İptal Kararından Doğan Kimi Sorunlar" Anayasa Yargısı,* (Ankara: C. 9, 1992), s.91.

[78]KUZU, a.g.m., s.201; BİLGE, a.g.m., (1990), s.360.

[79]Fatih DEMİRCAN, "Türk Anayasa Mahkemesi'nin Yürürlüğü Durdurma Kararlarının Hukuki Niteliği", **TBBD,** S. 12, 2015, s.131-154; Yavuz SABUNCU, "Alman Anayasa

AYM, bir kanun hükmünü veya kanun kuvvetini haiz bir tasarrufun anayasaya aykırı olduğunu kararlaştırdığı takdirde, hüküm, kanunun neşrini takip eden günden itibaren yürürlükten kalkar. Mahkemenin kararı ilan ve lüzum gördükleri takdirde Anayasaya uygun tedbirleri alabilmeleri için meclislere tebliğ edilir.[80]

Maddeden anlaşıldığı üzere, İtalya'daki durum Almanya'ya benzemektedir. Dikkat edilirse yukarıdaki maddede anayasanın iptal kararı kanunu yahut ilgili hükmü "kanunun neşir tarihinden itibaren" ortadan kalkmaktadır. Dolayısıyla İtalya'da AYM'nin iptal kararları geçmişe etkili olmaktadır.[81] **Avusturya'da;** Anayasanın 140. maddesinin 3. fıkrasında, "…eğer Anayasa Mahkemesi kararın yürürlüğe girmesi için bir müddet tayin etmemişse, iptal edilen norm kararın yayınlandığı gün ortadan kalkar." şeklinde bir hüküm mevcuttur. Kararın yürürlüğe girmesi için bir süre verilmişse iptal edilen yasa hükmü, bu sürenin sonunda geçersiz hale gelmektedir. Aynı madde, iptal olunan yasanın yürürlükten kaldırdığı önceki yasanın da, iptal kararıyla birlikte otomatik olarak yürürlüğe gireceğini, ancak AYM'nin aksine karar verebileceğini de hükme bağlamaktadır.[82] Dolayısıyla Avusturya'da bizimkine benzer bir sistem kabul edilmiştir. Armağan, Avusturya'da soyut norm denetimi halinde iptal kararlarının geçmişe yürümeyeceğini buna karşılık somut norm denetiminde "kanunun AYM'ye sevkine sebebiyet veren hadiseye kadar" geriye yürüyebileceğini aktarmaktadır.[83] Avusturya'da müşahhas norm denetiminde yalnız davanın açılmasına

---

Yargısında Geçici Tedbir Kararı", **AİD,** C.17, S. 2, 1984, s.76 vd.; Mustafa YILDIZ**,** *Anayasa Yargısında Geçici Tedbir Kararı,* (İstanbul: Beta Yayınları, 1998), s.46; İlyas DOĞAN, "Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Yürürlüğü Durdurmanın Koşulları", **İHFM,** C.LV, S. 4, 1997, s.46-47; ŞEKERCİ, a.g.m., s.358.

[80]Uğur ALACAKAPTAN, "İtalyan Anayasa Mahkemesi İle İlgili Hükümler", **AHFD**, C. 18, S. 1-4, 1961, s.500; BİLGE, a.g.m., s.361.

[81]KUZU, a.g.m., s.203.

[82]BİLGE, a.g.m., s.361.

[83]Servet ARMAĞAN, *Anayasa Mahkememizde Kazai Murakabe Sistemi,* (İstanbul: Doktora Tezi, 1967), s.140.

neden olan olay için iptal kararı geriye yürür. Halbuki Federal Almanya ve İtalya'da iptal kararı yalnız kesin hüküm halini almış karar ve işlemlere karşı yürümez; iptal edilen kanuna dayanarak yapılmış işlemler ve verilmiş kararlar henüz kesinleşmemiş iseler, AYM'nin iptal kararı ile hepsi hükümsüz kalır.[84] **Amerika'da (ABD);** Anayasasında ve diğer yasalarda bu konuda açık hüküm yoksa da, genel olarak, Amerikan Yüksek Mahkemesince verilen iptal kararlarının geçmişe dokunacağı, diğer bir deyişle geriye yürüyeceği görüşü benimsenmektedir. Bununla beraber, mahkemelerin, bu tür kararların geriye yürütülüp yürütülmemesi konusunda pratik düşüncelerle, ayrı ayrı sonuca ulaştıkları da görülmektedir.[85] ABD'de özel bir AYM bulunmadığı gibi, doğrudan doğruya iptal davası yolu da açık değildir.[86] Bu ülkede, Yüksek Mahkemenin bir kanunu iptal eden kararı geriye yürür. Fakat bu sert ve mutlak bir şekilde tatbik edilemez. Mahkemeler, kararın geriye yürüyüp yürümemesini, pratik ve pragmatik düşüncelerle hareket ederek tayin ederler. Örneğin mahkum istemese de, o fiil ile ilgili hüküm iptal edilmiş ise mahkum derhal serbest bırakılmaktadır.[87] **Fransa'da;** böyle bir sorun yoktur. Zira Fransız sisteminde Anayasa Konseyi, anayasaya uygunluk denetimini, yasanın yürürlüğe girmesinden önce yapar ve anayasaya aykırılığı saptanan yasa yürürlüğe girmemektedir.[88]

5. TÜRK HUKUKUNDAKİ DURUM

[84]KIRATLI, a.g.e., s.181.

[85]KIRATLI, a.g.e., s.199; KUZU, a.g.m., s.203.

[86]BİLGE, a.g.m., s.360.

[87]KIRATLI, a.g.e., s.199.

[88]BİLGE, a.g.m., s.361.

Türk hukukundaki durumu inceleme başlarken, adalet ve idare yargısı ile anayasa yargısı arasında kısa bir karşılaştırma yapmakta yarar vardır. Adalet ve idare yargısındaki iptal veya fesih kararları bireysel haklara ilişkin olduğu için, bunların genel olarak geriye yürümesi, geçmişe dokunması doğaldır. Çünkü, bu kararlarla eski halin geriye getirilmesi amaçlanmaktadır. Karar geriye yürümezse, dava yoluna gitmenin anlamı kalmaz. Anayasa yargısında ise, durum biraz başkadır. Orada kamu yararı gözetilerek çıkarılan bir yasanın ve iptal tarihine kadar da kişilerin o yasaya güvenerek yaptıkları işlemlerin ve kazandıkları hakların korunup korunmaması söz konusudur. Bu nedenle AYM'nin iptal kararlarının geriye yürümemesi, yasaların geçmişe dokunmaması durumuna benzemektedir. Ancak hemen belirtelim ki nasıl yasaların geçmişe dokunmaması ilkesinin bazı istisnaları varsa AYM iptal kararının geriye yürümemesinin de birtakım istisnaları olması gerekir. AYM'ye doğrudan açılacak iptal davası sonunda verilen iptal kararının geriye yürümemesi, hukuk güvenliği ve sosyal kararlılık açısından ne kadar mantıklı gözüküyorsa, görülmekte olan bir dava dosyası ile ve itiraz (ya da mahkemenin kendiliğinden başvurması) yoluyla yapılacak denetim yargılaması sonunda verilecek iptal kararının geriye yürümemesi de o kadar adaletsiz ve mantıksız sayılabilir.[89]

Daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi, hukuk normunun yürürlüğe girmesinden önce yapılan anayasal uygunluk denetimine "Önleyici Norm Denetimi" denmektedir. Diğer bir anayasaya uygunluk denetimi türü, "Düzeltici Norm Denetimi"dir. Bugün anayasa yargısında genel olarak kabul edilen anayasaya uygunluk denetim türü, düzeltici norm denetimidir.[90] Türk anayasası da anayasaya uygunluk denetimi için bu son tür denetim biçimini, yani düzeltici norm denetimini kabul etmiştir. Nitekim Anayasanın 148. maddesi; "Anayasa Mahkemesi, kanunların, kanun hükmünde kararnamelerin, ve TBMM İçtüzüğünün anayasaya şekil ve esas bakımlarından uygunluğunu denetler. Anayasa değişikliklerini ise sadece şekil bakımından inceler ve denetler." demek suretiyle ancak yürürlüğe girmiş olan hukuk kurallarının anayasaya uygunluğunun denetlenmesi yolunun düzenlendiğini ifade

[89]BİLGE, a.g.m., s.362.

[90]CANSEL, a.g.m., s.88.

etmektedir.[91] AYM, başvuru türüne göre, soyut norm denetimi ve somut norm denetimi yollarından birini kullanmak suretiyle kanunların anayasaya uygunluğunu denetlemektedir.

5.1. Mahkemelerde İtiraz Yoluyla Gelen İşlerde Verilen İptal Kararlarının Etkileri (Somut Norm Denetimi)

Anayasada itiraz yolu deyimi geçmemekte ise de, uygulamada bu ad sıkça kullanılmaktadır. Anayasanın 152. maddesinin gerekçesinde de, "itiraz yoluyla dava" deyimi geçmektedir. Somut norm denetimi, defi yolu ya da itiraz yolu kavramları ile ifade edilen bu denetim[92], (bir mahkeme önünde) görülmekte olan bir dava sırasında, taraflardan birinin kendisine uygulanacak hükmün, anayasaya aykırı olduğunu ileri sürmesi suretiyle yaptığı itiraz üzerine yapılan denetimdir.[93] Mahkemenin bakmakta olduğu davada genellikle davalı, davaya uygulanacak kanunun anayasaya aykırılığını bir def'i olarak ileri sürer. Davacının da aykırılık def'inde bulunmasına engel yoktur. Anayasa bu yetkiyi, bir ayrım yapmaksızın davalı ve davacıya tanımıştır. Davaya bakmakta olan mahkeme de kanun KHK hükmünün anayasaya aykırı olduğu kanısına varırsa denetim için re'sen AYM'ye başvurabilir.[94] Bu yol izlenerek yapılacak başvuru üzerine, AYM'ce verilecek iptal kararının geriye yürümeyeceği düşünülemez. Aksi halde, anayasada bu yolu taraflara tanımış olmanın bir anlamı kalmaz. Gerçekten bir hakkın kullanılması, onu kullanana yarar sağlamıyorsa, onun varlığından söz edilemez. Zaten 152. maddenin 1. fıkrası da, iptal kararının geriye yürütülmesi gerektiğinin bir kanıtını oluşturur. Bu fıkra, AYM'nin kararı gelinceye kadar, davanın geri bırakılması zorunluluğunu getirmektedir. İptal kararı geriye yürümeyecekse,

[91]KIRATLI, a.g.e., s.24.

[92]İbrahim Ö. KABOĞLU, *Anayasa Hukuku Dersleri,* (İstanbul: Legal Yayınları, 3. Baskı, 2006), s.317 vd.; ÖZBUDUN, a.g.e., (2010), s.427 vd.

[93]Yılmaz ALİEFENDİOĞLU, "Türk Anayasa Yargısında İptal Davası ve İtiraz Yolu", **AYD,** C. 1, 1984, S. 101-137, s.115.

[94]ARMAĞAN, a.g.m., s.77-95.

davanın geri bırakılması, abesle iştigal niteliğinde, anlamsız bir önlem olur ki, anayasa koyucuya böyle bir mantıksızlık izafe olunamaz.[95] Anayasanın somut norm denetimini düzenleyen "anayasaya aykırılığın diğer mahkemelerde ileri sürülmesi" başlıklı 152. maddesindeki hüküm şu şekildedir:

> *Bir davaya bakmakta olan mahkeme, uygulanacak bir kanun veya kanun hükmünde kararnamenin hükümlerini Anayasaya aykırı görürse veya taraflardan birinin ileri sürdüğü aykırılık iddiasının ciddî olduğu kanısına varırsa, Anayasa Mahkemesinin bu konuda vereceği karara kadar davayı geri bırakır. Mahkeme, Anayasaya aykırılık iddiasını ciddî görmezse bu iddia, temyiz merciince esas hükümle birlikte karara bağlanır.*
>
> *Anayasa Mahkemesi, işin kendisine gelişinden başlamak üzere beş ay içinde kararını verir ve açıklar. Bu süre içinde karar verilmezse mahkeme davayı yürürlükteki kanun hükümlerine göre sonuçlandırır. Ancak, Anayasa Mahkemesinin kararı, esas hakkındaki karar kesinleşinceye kadar gelirse, mahkeme buna uymak zorundadır.*
>
> *Anayasa Mahkemesinin işin esasına girerek verdiği red kararının Resmî Gazetede yayımlanmasından sonra on yıl geçmedikçe aynı kanun hükmünün Anayasaya aykırılığı iddiasıyla tekrar başvuruda bulunulamaz.*

Bu maddeye göre somut norm denetimi için dört koşul aranmaktadır.[96]

1- Bakılmakta olan bir dava (davaya bakılmış ya da davanın esası hükme bağlanmışsa, somut norm denetimi yoluna başvurulamaz).[97]

2- Davanın görüldüğü merciin mahkeme niteliği taşıması.

AYM'ye göre; "adli, askeri ve idari davalara bakan ve bu davalarda nihai hüküm vermek suretiyle anlaşmazlıkları çözümleyen her derece mahkeme" bir davaya bakmakta olan mahkemedir. AYM, sorgu hakimlerinin, hakemlerin, vergi itiraz ve temyiz komisyonlarının, il ve ilçe idare kurullarının, mahkeme kavramına girmediğine

[95]BİLGE, a.g.m., s.363.

[96]Zafer GÖREN, *Anayasa Hukuku,* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2. Baskı, 2015), s.289.

[97]KIRATLI, a.g.e., (1966), s.91.

karar vermiştir. Siyasi parti kapatma davaları ile Yüce Divan sıfatıyla baktığı davalarda AYM'nin kendisi bir davaya bakmakta olan mahkemedir.[98]

3- İtiraz konusu kanun veya KHK kuralının davada uygulanacak norm olması.

6216 sayılı Kanunun 40. maddesinin 1. bendinde yer alan, "davada uygulanacak bir kanun veya kanun hükmünde kararnamenin hükümleri" ibaresi de dikkate alınarak "uygulanacak norm" deyiminden mahkemenin dava nedeniyle uygulamak zorunda olduğu tüm kurallar anlaşılmalıdır.[99] Kanun ve KHK dışında kalan normlar somut norm denetimine konu olmazlar.[100]

4- Dava mahkemesinin, söz konusu kuralın anayasaya aykırılığına doğrudan doğruya kanaat getirmesi veya taraflardan birinin ileri sürdüğü aykırılık iddiasının ciddi olduğu kanısına varması.

1982 Anayasasına göre davaya bakmakta olan mahkeme uygulamakta olduğu normun anayasaya aykırı olduğu konusunda bir kanaate varırsa, "... AYM'nin bu konuda vereceği karar kadar davayı geri bırakır." Bir başka ifadeyle mahkeme, anayasaya aykırılık iddiasını bekletici sorun yapar. Buna karşılık yaygın denetimin kabul edildiği hukuk sistemlerinde anayasaya aykırılık iddiası bir bekletici mesele değil fakat bir ön sorun teşkil eder.[101] AYM tarafından anayasaya aykırılığı saptanması halinde herkes için geçerli bir iptal kararı verilmektedir. AYM'nin iptal kararı sadece AYM'ye itiraz başvurusu yapılan davayı etkileyecek, ilgili kanunun uygulaması niteliğindeki işlemlere karşı açılan fakat anayasaya aykırılık iddiasının ileri sürülmediği davalarda uygulanamayacağı gibi hakkaniyete aykırı bir sonuç ortaya çıkacaktır. Ancak Danıştay 8. Dairesi, vermiş olduğu 17.09.1968 tarih, 1967/153 esas ve 1968/2783 karar sayılı kararla bu sakıncayı gidermiş ve itiraz yolu sonunda verilen AYM kararının, anayasaya aykırılık iddiası ileri sürülmeyen ancak iptal kararının

---

[98]E:1964/51, K:1965/3, k.t. 12.01.1965, **AMKD**, S. 3, s.19-20.

[99]Yılmaz ALİEFENDİOĞLU, *Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi,* (Ankara: Yetkin Yayınları, 1996), s.139.

[100]GÖREN, a.g.e., s.290.

[101]Erdoğan TEZİÇ**,** *Anayasa Hukuku: Genel Esaslar,* (İstanbul: Beta, 12. Baskı, 2007), s.202-203.

verildiği tarihte derdest olan davalara da sirayet edeceğini vurgulamıştır.[102] Böylece somut norm denetimi bir yandan mahkeme kararlarının sadece anayasaya uygun yasa normlarına dayanarak verilmesini garanti ederken, diğer yandan hukukta birliğin sağlanması yararına ve yasa koyucunun otoritesinin korunması için bir yasa normunun anayasaya aykırılığına karar vermek yetkisinin sadece AYM'nin tekelinde tutulmasına hizmet etmektedir. Ayrıca, norm denetimi yoluyla AYM, yasama organının yetkilerinin sınırlarını belirlemekte ve yasama organının siyasal iradesine sınırlar çizmektedir.[103]

AYM, 17.06.2015 tarihli bir kararında, hukuk güvenliği ve geriye yürümezlik ilkesini ele aldıktan sonra, yürürlüğe giren kanunların geçmişe ve kesin nitelik kazanmış hukuksal durumlara etkili olmaması hususunda şunları dile getirmiştir:

> *Anayasa'nın 2. maddesinde hukuk devleti ilkesi düzenlenmiştir. Hukuk devletinin korumakla yükümlü olduğu evrensel ilkelerden biri hukuk güvenliği ilkesidir. Hukuk güvenliği ilkesi, hukuk normlarının öngörülebilir olmasını, bireylerin tüm eylem ve işlemlerinde Devlete güven duyabilmesini, devletin de yasal düzenlemelerde bu güven duygusunu zedeleyici yöntemlerden kaçınmasını gerekli kılan ortak değerdir. Kural olarak hukuk güvenliği kanunların geriye yürütülmemesini zorunlu kılar. Daha önce tesis edilmiş bulunan işlemlerin doğurduğu hukuki sonuçları ortadan kaldıracak şekilde yasama tasarrufunda bulunulması, hukuk güvenliği ilkesine aykırılık oluşturur. "Kanunların geriye yürümezliği ilkesi" uyarınca kanunlar, kamu yararı ve kamu düzeninin gerektirmesi, kazanılmış hakların korunması, mali hakların iyileştirilmesi gibi ayrıksı durumlar dışında ilke olarak yürürlük tarihlerinden sonraki olay, işlem ve eylemlere uygulanmak üzere çıkarılır. Yürürlüğe giren kanunların geçmişe ve kesin nitelik kazanmış hukuksal durumlara etkili olmaması, hukukun genel ilkelerindendir. Ancak, kanun koyucunun kişilerin lehine haklar sağlayan kanuni düzenlemeleri geçmişe etkili olarak yapma konusunda takdir yetkisine olduğunda kuşku yoktur.*
>
> *İtiraz konusu kural, Kanun'un 15. maddesinin son fıkrasının, devam eden her türlü icra takipleri hakkında da uygulanmasını öngörmekte ve bu maddenin yürürlük tarihinden önce yapılmış icra takipleri gereğince konulan tüm hacizlerin de söz konusu fıkra hükümleri dikkate alınarak kaldırılmasını*

[102]Halil ALTINDAĞ, "Anayasa Mahkemesinin İptal Kararı Veya Anayasa Değişikliği Sonrasında İdari Dava Açma Süresinin Yeniden Doğması", **GÜHFD**, C. XVIII, S. 3-4, 2014, s.771-788; KUZU, a.g.m., s.216.

[103]GÖREN, a.g.e., s.287-291.

sağlamaktadır. Dolayısıyla, itiraz konusu düzenleme Kanun'un 15. maddesinin son fıkra hükmünün devam eden her türlü icra takibi hakkında da uygulanmasını ve maddenin yürürlük tarihi olan 11.9.2014 tarihinden belediyeler aleyhine yapılmış icra takipleri gereğince konulan hacizlerin kaldırılmasına yol açmakta ve kesinleşmiş haciz kararına karşın alacaklıların haklarına kavuşmalarını engellemektedir.[104]

AYM bir kararında kazanılmış haklar yönünden iptal kararının geriye yürümezliği ilkesinin geçerli olduğunu şu şekilde dile getirmiştir:

Anayasada iptal kararları idari davalarda olduğu gibi düşünülmemiş ve iptal edilen kuralın baştan beri geçersiz duruma geldiği esası benimsenmemiştir. Türk Anayasal sisteminde Devlete güven ilkesini sarsmamak ve ayrıca Devlet yaşamında karmaşaya neden olmamak için iptal kararının geriye yürümezliği kabul edilmiştir.Böylece hukuksal ve nesnel alanda etkisini göstermiş, sonuçlarını doğurmuş bulunan durumların, iptal kararı yürürlüğe gireceği güne kadarki dönem için geçerli sayılması sağlanmıştır.[105]

Bu karar Anayasanın 153. maddesinin 5. fıkrasına da uygundur. İptal hükmünün kazanılmış hakları etkilemeyeceği doğrulanmış ve gerekçe olarak toplum huzuru ve devlete olan güvenin sarsılmaması gösterilmiştir.[106] İtiraz yoluna başvuran mahkeme, AYM'nin vereceği karara kadar davayı geri bırakır. (AY. md. 152/1) Bundan amaç, iptal hükmünden aykırılık itirazında bulunan tarafı yararlandırmaktır. AYM, işin kendisine gelişinden itibaren 5 ay içinde karar verir ve açıklar. Aksi halde mahkeme davayı yürürlükteki hükümlere göre sonuçlandırır. Ancak esas hakkındaki karar kesinleşinceye kadar AYM kararı gelirse, mahkeme buna uymak zorundadır. Şu halde karar kesinleşinceye kadar yargılamanın her aşamasında, ulaşan iptal kararı geriye etkili olup itiraz konusu hükmü ortadan kaldırır. Mahkeme de yok sayılan bu hükmün yerine uygulanması gerekli hükmü ve çözümü bulur. 5 ay geçmesine rağmen

[104]E:2014/194, K:12015/55, k.t. 17.06.2015, **RG,** 26.06.2015, S.29398,(e.t. 28.05.2016).

[105]E:1989/11, K:1989/48, k.t. 12.12.1989, **AMKD,** S. 25, s.420.

[106]CANSEL, a.g.m., s.96.

iptal hükmü gelmediği için olay zamanındaki yasanın uygulanması ve kesinleşerek icra edilmesinden sonra AYM iptal kararı verirse karar ilgili tarafın kazanılmış hakkına etki yapmaz yani iptal kararının bu durumda geriye yürüme etkisi yoktur. Ancak, iptal kararı hükmün kesinleşmesinden sonra, fakat icra aşamasında ulaşırsa, AYM kararları yasama, yürütme ve yargı organlarını bağladığına göre, icra organını da bağlar. Bu durumda mahkemenin kararı icra olunamayacağından iptal kararı geriye yürümüş olur.[107] AYM'nin kararı bu süre içerisinde dava mahkemesine gelirse, dava mahkemesi buna göre hareket edecektir. Anayasaya aykırılık iddiasının reddi kararı verilmişse mahkeme, hiç bir şey olmamış gibi, davayı yürütecek ve kararını verecektir. AYM kararıyla iptal edilen bir yasanın geleceğe yönelik tüm etkilerinin kaldırılması ve iptal kararına uyulması tüm devlet kurum ve kuruluşlarınca zorunluluktur. İptal kararlarının bazı durumlarda geçmişi fakat her halükarda geleceği etkilemesi asıldır. Anayasaya aykırılık iddiası kabul edilerek iptal kararı verilmişse mahkeme usul hukukunun gereklerine göre davranacaktır. Buna göre ceza davalarında ayrı bir maddeye göre dava açılması gerekir. Hukuk davalarında ise, yargıç uygulanacak yasayı kendiliğinden araştırmak zorunda olduğundan, olaya uygun maddeyi bulmak durumundadır. Ancak MK'nın 1. maddesine göre boşluğu doldurmak zorunda kalırsa, iptal kararında gösterilen esaslar, özellikle gerekçesinde gösterilen ilkelere göre boşluğu dolduracaktır. Yönetsel davalarda ise, mahkeme davaya esas olan dava açılmasına neden olana yönetsel işlemi iptal edecektir.[108] AYM'nin kararı ile mahkemenin kararı eş sonuçlu ise yapılacak bir şey yoktur.[109] Beş aydan sonra anayasaya aykırı olduğu iddia edilen normun anayasaya uygunluğu kanısıyla davayı sürdürdükten ve fakat kararın kesinleşmesinden önce AYM'nin o normun anayasaya uygun olduğu yolundaki kararı karşısında mahkemenin yapacağı yeni bir şey olmadığı gibi, o normun anayasaya aykırılığına karar verdikten sonra, AYM'den iptal kararı gelirse, yine yapılacak bir şey yoktur. AYM'nin kararından önce mahkemenin bu konuda verdiği kararın hukuksal dayanağı "davayı yürürlükteki kanun hükümlerine göre sonuçlandırmış" olmasıdır ve esas hüküm temyiz edilmişse temyiz yerinin denetimine tabidir. AYM'den geldikten sonra ise, hukuksal dayanak, Anayasanın 152.

[107]BİLGE, a.g.m., s.363.

[108]ŞEKERCİ, a.g.m., s.668-669.

[109]ARMAĞAN, a.g.m., s.144.

maddesinin 3. fıkrası gereğince bu karardır ve temyiz yerinin denetimine tabi değildir. Armağan'a göre esas hüküm temyiz aşamasında iken, AYM'nin kararı gelirse, temyiz yargılaması yapan yargı yeri de bununla bağlıdır. "AYM kararları ....yargı organlarını bağlar." hükmü gereği, eğer mahkemenin kararı ile AYM'nin kararı eş sonuçta değilse, mahkeme yine o karar uymak zorundadır (AY. md. 153/ son). AYM kararı beş aydan sonra ve kararın kesinleşmesinden sonra gelirse, nasıl hareket edileceği konusunda anayasada bir hüküm yoktur. Onun için bu durumda izlenecek yol tartışmalıdır.[110] Bir görüşe göre, mahkemeler buna uymayacaklardır. AYM kararı o karara hiç bir şekilde etki etmeyecektir.[111] Diğer bir görüşe göre, bu kabul edilemez.[112] Çünkü AYM'nin uygun ancak dava mahkemesinin aykırı bulması durumunda, bu karar, özel hukuk alanına giren sorunlar hakkında taraflar için kesin hüküm halini alacak ve anayasanın güvencesi olan meşru bir hak bu şekilde zıyaa uğratılmış,[113] hakkı olmayan kimseye hak bağışlanmış olacaktır.[114]

5.2. İptal Davalarında Verilen İptal Kararlarının Etkileri (Soyut Norm Denetimi)

Soyut norm denetimi, anayasada belirtilen bazı organların bir kanun aleyhinde AYM'de dava açmalarıyla gerçekleştirilen denetimdir. Bu durumda, kanunun uygulandığı somut bir dava veya olay yoktur. Anayasaya aykırılık iddiası ve denetimi,

---

[110]ŞEKERCİ, a.g.m., s.671.

[111]ALACAKAPTAN, a.g.m., s.144.

[112]Hazama Yasushi (1996), "Constitutional Review and the Parliamentary Oppostion in Turkey", **The Devoloping Economies**, (XXXIV): 316-338.

[113]Mehmet TURHAN, "Anayasanın Hak Temelli Yorumu ve Anayasa Yargısı", **AÜSBFD,** 62-3, s.399.

[114]Ahmet BOYACIOĞLU, ‘’Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Def'i Yolu İle Denetlenmesi’’, **AD**,1962, S. 7-8, s.721.

herhangi bir dava ile ilgili olmaksızın, soyut olarak gerçekleştirildiği için buna soyut norm denetimi denmektedir.[115] Soyut norm denetimi, dava yolu ya da iptal davası olarak da adlandırılır.[116] İptal edilecek olan anayasaya aykırı görülen maddi ya da şekli anlamdaki kanundur. İptal davası sonucunda verilen kararların bir hukuk düzeni içindeki önemi ve kararın herkesi bağlayıcı etkisi sebebiyle genellikle soyut norm denetimine başvurulabilecekler sınırlı tutulmuş ve anayasada tüketici bir biçimde sayılmıştır. Bu açıdan soyut norm denetimine başvuru yetkisi olan kişilerin yorum yoluyla genişletilmesi mümkün değildir.[117] Anayasanın iptal davası açmak konusunda yetkili olan kişileri saymasının bir yararı da mahkemenin iş yükünü arttırmamaktır. Gerçekten de bütün yurttaşlara iptal davası açmak yetkisinin tanındığı devletlerde bu düzenleme, mahkemenin iş yükünü aşırı derecede arttırdığı için eleştirilmektedir.[118] Bu dava çeşidi kapsamlı bir denetim sağlar. Bu yargılamada yasa ve yasanın tek tek kuralları, anayasanın tüm normlarına uygunlukları bakımından denetime tabi tutulur. Bu denetim yolu için ne somut bir uyuşmazlık, ne de başvuru sahibinin denetim konusu yasa kuralı ile temel haklarının zedelendiği iddiası şart koşulmaktadır. Sadece ilgili normun, şekli ve maddi bakımdan anayasaya uygunluğu konusunda görüş ayrılığı ve duraksama gereklidir. Bu denetim yoluyla AYM denetim konusu normun, şekil ve esas yönünden anayasaya uygunluğunu denetlenmektedir.[119] Soyut norm denetimi, "siyasi yönü daha etkin" olan bir yargısal denetimdir.[120] Buna karşılık somut norm

[115]Ergun ÖZBUDUN, *Türk Anayasa Hukuku,* (Ankara: Yetkin Yayınevi, 11. Baskı, 2010), s.424.

[116]Kemal GÖZLER, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri,* (Bursa: Ekin Yayınları, 2010), s.425 vd.; Erdoğan TEZİÇ, *Anayasa Hukuku: Genel Esaslar,* (İstanbul: Beta, 12. Baskı, 2007), s.207 vd.

[117]Mahmut M. CUHRUK, "Türk Anayasa Mahkemesi", **AYD,** C. 4, 1987, s.5-15.

[118]Onur SIR, *Hukuk Devleti Açısından Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Yargısal Denetimi,* (Ankara: Adalet Yayınları, 2011), s.314.

[119]GÖREN, a.g.e., s.287.

[120]Hasan TUNÇ, *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı: Denetimin Kapsamı ve Organları,* (Ankara: Yetkin Yayınları, 1997), s.86.

denetiminin hukukilik karakteri daha baskındır.[121] 1982 Anayasasının 148. maddesinin 1. ve 2. fıkralarında bu denetim yolu şöyle düzenlenmiştir:

> *Anayasa Mahkemesi, kanunların, kanun hükmünde kararnamelerin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğünün Anayasaya şekil ve esas bakımlarından uygunluğunu denetler ve bireysel başvuruları karara bağlar. Anayasa değişikliklerini ise sadece şekil bakımından inceler ve denetler. Ancak, olağanüstü hallerde, sıkıyönetim ve savaş hallerinde çıkarılan kanun hükmünde kararnamelerin şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa Mahkemesinde dava açılamaz. Kanunların şekil bakımından denetlenmesi, son oylamanın, öngörülen çoğunlukla yapılıp yapılmadığı; Anayasa değişikliklerinde ise, teklif ve oylama çoğunluğuna ve ivedilikle görüşülemeyeceği şartına uyulup uyulmadığı hususları ile sınırlıdır. Şekil bakımından denetleme, Cumhurbaşkanınca veya Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin beşte biri istenebilir. Kanunun yayımlandığı tarihten itibaren on gün geçtikten sonra, şekil bozukluğuna dayalı iptal davası açılamaz; def'i yoluyla da ileri sürülemez.*

Anayasanın "İptal Davası" başlıklı 150. maddesinde ise bu yola kimlerin başvurabileceği şu şekilde belirlenmişti:

> *Kanunların, kanun hükmündeki kararnamelerin, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğünün veya bunların belirli madde ve hükümlerinin şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla Anayasa Mahkemesinde doğrudan doğruya iptal davası açabilme hakkı, Cumhurbaşkanına, iktidar ve ana muhalefet partisi Meclis grupları ile Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az beşte biri tutarındaki üyelere aittir. İktidarda birden fazla siyasi partinin bulunması halinde, iktidar partilerinin açma hakkını en fazla üyeye sahip olan parti kullanır.*

Bu madde uyarınca, doğrudan doğruya iptal davası açılmış olması nedeniyle verilecek olan iptal kararının, belli bir olayla sınırlı olmaması nedeniyle, geriye yürümemesi kuralı, yasaların geçmişe dokunmaması ilkesine benzemekte ve haklı gözükmektedir. Zira yasaların geçmişe dokunmamasında olduğu gibi, burada da sosyal huzuru ve hukuk güvenliğini sağlamak için kazanılmış hakların korunması söz

---

[121]SIR, a.g.e., s.317.

konusudur. Ancak kazanılmış hak bulunup bulunmadığını belirlemek için onu doğuracak işlemlerin bir hamlede tamamlanmış olup olmadıklarına bakmak gerekir. Hukuksal işlem ve eylemler, bir defada tamamlananlar ve birbirini izleyen olaylar zincirinden oluşmaları nedeniyle bir defada tamamlanmayanlar olmak üzere 2 kategoride toplanabilirler.

a) Alım satım, bir defada ödeme veya teslim gibi hemen tamamlanan işlemler için, AYM'nin iptal kararının geriye yürümemesi sorunu belki kolayca çözümlenebilir. İşlem tamamlanmış olduğu takdirde, kazanılmış hak doğmuş olur ve bu hakkın iptal kararından etkilenmemesi doğal karşılanabilir. Ancak, vekalet, kira sözleşmesi, dava ilişkisi, emeklilik durumu gibi birbirini izleyen çeşitli halkalardan zaman içinde oluşan ve her birinden ayrı haklar doğan hukuk işlemlerinde geriye yürümezlik kavramını her bir halka veya aşama için ayrı ayrı düşünmek ve değerlendirmek gerekir. İptal kararının RG'de yayımlanarak yürürlüğe girmesi, bu gibi zaman içinde oluşan işlemleri hangi halka veya aşamada yakalamışsa, o gibi tamamlanmış halka veya aşamalar için geriye yürümezlik kuralı uygulanır; ancak daha sonra tamamlanacak halkalara bu kuralın uygulanması söz konusu olamaz, olmamalıdır. Çünkü bu kısımlar için ortada henüz kazanılmış hak yoktur.

b) Soyut norm denetimi sonunda verilen iptal kararının geriye yürümezliği kuralına istisna oluşturabilecek diğer bir durum da şudur: [122] İptal edilen yasa "kamu yararına olarak geleceği düzenleyici, soyut, genel nitelikte kural koymayıp da, aksine daha önceki kazanılmış hakları ortadan kaldıran, [123] belli kişilere yönelik, adeta özel bir müsadere hükmü niteliği taşıdığı takdirde", [124] iptal kararının geriye yürümesi adalet ve hakkaniyet gereği olabilir. [125]

---

[122]BİLGE, a.g.m., s.367.

[123]CANSEL, a.g.m., s.87.

[124]Fikret BABAYEV, "Anayasa Mahkemesi'nin 45. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Sempozyumda Yapılan Konuşma Metni", **Anayasa Yargısı**, S. 24, Ankara, 2007, s.40.

[125]Kemal GÖZLER, *Türk Anayasa Hukukunun Genel Teorisi,* C.I-II, (Bursa: 1.Baskı, Ekin Yayınları, 2011), s.864; Serkan YOLCU, "Küreselleşme Sürecinde Anayasa Yargısının Meşruluğu Sorunu", Uluslararası Davraz Kongresi 24-27 Eylül 2009, Küresel Diyalog, Bildiriler, Isparta, 2009, s.1910-1926.

BÖLÜM III

ANAYASA UYGUNLUK DENETİMİ SONUCUNDA VERİLEN KARARLARIN HUKUKİ SONUÇLARI

1. GENEL OLARAK

Daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi, AYM tarafından verilen kararların özellikleri Anayasanın 153. maddesinde düzenlenmiştir. Bu düzenlemede; AYM kararlarının kesin olduğu, iptal kararları gerekçesi yazılmadan açıklanamayacağı, AYM'nin bir kanun veya kanun hükmünde kararnamenin tamamını veya bir hükmünü iptal ederken, kanun koyucu gibi hareketle yeni bir uygulamaya yol açacak biçimde hüküm tesis edemeyeceği, kanun, KHK veya TBMM İçtüzüğü ya da bunların hükümlerinin iptal kararlarının RG'de yayımlandığı tarihte yürürlükten kalkacağı, gereken hallerde AYM iptal hükmünün yürürlüğe gireceği tarihi ayrıca kararlaştırabileceği bu tarihin de, kararın RG'de yayımlandığı günden başlayarak bir yılı geçemeyeceği, iptal kararları geriye yürümeyeceği, AYM kararlarının yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlayacağı belirtilmiştir. Buradan hareketle, mahkemenin kararlarının genel ortak özelliklerini; kararların kesinliği, bağlayıcılığı, iptal kararlarının geçmişe yürümemesi, kanun koyucu gibi hareketle yeni bir norm ihdası niteliğinde karar verememesi, iptal kararlarının yürürlüğünün bir yıl süre ile ertelenebileceği, kararların gerekçesiz açıklanamaması ve kararların herkes için etkili olması olarak sayabiliriz.[1]

AY. md.153/6'da, "Anayasa Mahkemesi kararları… yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlar." hükmüne yer verilmiştir. Bu düzenlemeyle, kesin hükmün uzantısı olarak AYM kararlarının bir diğer özelliğinin de bağlayıcılık olduğu ayrıca vurgulanmıştır. Yasama organının

[1]İsmail KÖKÜSARI, *Anayasa Mahkemesi Kararlarının Türleri ve Nitelikleri,* (İstanbul: XII Levha Yayınları, 2009), s.207.

çıkardığı bir norm nasıl herkes için bağlayıcı ise, bunun doğal bir sonucu olarak bu norma ilişkin Anayasa Mahkemesi kararı da bağlayıcıdır ve herkes için hüküm ve anlam ifade eder.[2] Anayasa'nın bu hükmü, işlevi itibariyle AY. md.138/4'te yer alan "Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir surette değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez." kuralının AYM kararları yönünden tekrarlanmasından ibarettir.[3] Bir hukuk devletinde uyuşmazlıkların bir noktada kesin sonuca bağlanması ve bu son çözüme itiraz edilmemesi ve uyulması hukuki istikrar ilkesinin bir gereği olduğundan, AYM'nin kararlarının bağlayıcı olma niteliğinin kesin olma niteliğinin bir sonucu olduğu söylenebilir. Söz konusu bağlayıcılık özelliği sonucu itibariyle, AYM tarafından belirlenmiş olan anayasaya aykırı durumdan kaçınma zorunluluğunu ve anayasaya uygun olan çerçevede hareket etme yükümlülüğünü ortaya çıkarmaktadır. Aynı özelliğin bir diğer sonucu da, anayasanın doğrudan doğruya, yani özel kanununa ihtiyaç olmaksızın yürütme ve yargı organlarına ve kişilere ödevler yüklemesidir.[4]

Kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi sürecinde AYM'nin verdiği iptal kararlarının bağlayıcılığı ve dolayısıyla da bu kararlara uygun davranılmasının zorunluluğu noktasında kuşku yoktur.[5] Bu bağlayıcılık; kararların, herkes için *(erga omnes)* geçerli olarak derhal hüküm ve sonuç doğurması anlamına gelmektedir. İptal kararından sonra ortada geçerli bir norm olmadığından, bu norma göre hareket edilmesi yasal olmayan bir davranıştır.[6] Bu yüzden iptal edilen normun uygulanmasına devam edilmesi, ceza hukuku bakımından suç, özel hukuk bakımından

---

[2]Sadi BÜYÜKEREN, ''Anayasaya Uygunluk Denetimi ve Kesin Hükümlerin Çatışması'', **ABD,** S.2, 1996, s.198-199.

[3]TANÖR ve YÜZBAŞIOĞLU, a.g.e., s.519.

[4]İsmet OCAKÇIOĞLU, ''Kurallar Zinciri Düzeni ile İlgili Bazı Sorunlar'', Sıddık Sami Onar'a Armağan, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1977, s.510.

[5]Yusuf Şevki HAKYEMEZ, ''Anayasa Mahkemelerinin Geleneksel İşlevi Bağlamında Günümüzde Ortaya Çıkan İki Sorun: Yerindelik Denetimi Tartışmaları ve Ulusalüstü Örgüte Üye Devletlerdeki Anayasa Yargısının Konu Bakımından Sınırlandırılması," **Anayasa Yargısı**, 2007, s.542.

[6]Ersin ŞEKERCİ, "Anayasa Yargısında Yürütmenin Durdurulması," **ABD,** S.3, 1988, S.679.

da haksız fiil meydana getirebilir.[7] Burada yeri gelmişken, 1982 Anayasası'nın, 1961 Anayasası'ndan farklı olarak AYM'ye yalnızca tarafları bağlayacak şekilde karar verme yetkisi tanımadığını da ayrıca vurgulamak gerekir.

1.1. İptal Kararlarının Gerekçelerinin de Bağlayıcı Olup Olmadığı Hususunun Anayasa Mahkemesi Kararları Açısından Değerlendirilmesi

Öte yandan; AYM'nin kararlarının bağlayıcılık özelliğinin, kararların gerekçelerini de kapsayıp kapsamadığı konusunun, doktrinde ve AYM kararlarında tartışıldığı görülmektedir. Çalışma konusunun iptal kararlarının sonuçlarına yönelik olması nedeniyle gerekçelerin bağlayıcı olup olmadığı konusunun, iptal kararlarıyla sınırlı olarak ele alınmasının yerinde olacağı düşünülmektedir.

Anayasa Mahkemesi'nin 05.12.2001 tarih ve E:2001/24, K:2001/356 sayılı kararında, iptal kararlarının gerekçelerinin bağlayıcılığına ilişkin olarak şu değerlendirmelerde bulunulmuştur:

> *...Anayasa'nın 153. maddesinin son fıkrasında, Anayasa Mahkemesi kararlarının kesin olduğu, yasama, yürütme ve yargı organları ile yönetim makamlarını, gerçek ve tüzelkişileri bağladığı belirtilmiştir. Bu kural gereğince, yasama organı yapacağı yeni düzenlemelerde daha önce aynı konuda verilen Anayasa Mahkemesi kararlarını göz önünde bulundurmak, bu kararları etkisiz kılacak biçimde yeni yasa çıkarmamak ve Anayasa'ya aykırı bulunarak iptal edilen kuralları tekrar yasalaştırmamak yükümlülüğündedir. Başta yasama organı olmak üzere tüm organlar kararların yalnız sonuçları ile değil, bir bütünlük içinde gerekçeleri ile de bağlıdır. Kararlar gerekçeleriyle, yasama işlemlerini değerlendirme ölçütlerini içerirler ve yasama etkinliklerini yönlendirme işlevi de görürler. Yasama organı, yasa çıkarırken iptal edilen yasalara ilişkin kararların sonuçları ile birlikte gerekçelerini de göz önünde bulundurmak ve sözcükler ayrı da olsa aynı doğrultu, içerik ya da nitelikte yeni yasa çıkarmamak zorundadır...*

Yekta Güngör ÖZDEN de muhalif kaldığı bir kararda yer alan karşı oy yazısında iptal kararlarının gerekçelerinin bağlayıcı olduğu düşüncesini şu şekilde açıklamıştır:

[7]ÖZBUDUN, a.g.e., s.408.

…Günlük konuşma dilinde "süper emekli" olarak anılan emekli 79 51 sigortalıların yitirdiği hakların çözümü de devletin görevidir. Süper emeklilik olanaklarından yararlanmak, önceden alamadığı ama alması gereken ödemeye kavuşmak, hizmet yılına göre göstergeyi kazanmak için zamanında ya da önceden emekliliği seçenler, bir anlamda emekliliğe zorlananlarla olağan emekliler ve çalışmakta olanlar arasında ayrılık yaratmayacak düzenlemelerin öngörülmemesi iptal istemini haklı kılan yanlardır. Anayasa Mahkemesi öneri, uyarı türünde karar alamaz, yeni bir uygulamaya yol açacak nitelikte karar veremez ve yasakoyucu yerine geçecek biçimde davranamazsa da karar gerekçeleri sonuçla birlikte tümlük oluşturduğundan yasama organını kesinkes bağlayıcıdır. Bu sonuca uymamak da başlıca bir iptal nedenidir. AYM kararlarını etkisiz ve geçersiz duruma getirecek, sonucunu değiştirip savsaklayacak düzenleme ve uygulamalar, yargı denetimini olanaksız kılacak, hak arama yolunu daraltıp kapayacak hukuk dışı işlem ve eylemlerdir. Anayasa'ya bu yönüyle aykırı metinlerin yürürlüğünü sürdürmesi düşünülemez…[8]

1.2. İptal Kararlarının Gerekçelerinin de Bağlayıcı Olup Olmadığı Hususunun Doktriner Bakış Açısı ile Değerlendirilmesi

Doktrinde de, hüküm fıkrasının ve hükme nasıl ulaşıldığını gösteren gerekçelerin, Anayasa'nın 153. maddesinde yer alan iptal kararlarının gerekçesi yazılmadan açıklanamaması hükmüne istinaden ayrılmaz bir bütün olduğundan hareketle karar gerekçelerinin dolayısıyla da iptal kararlarının gerekçelerinin bağlayıcı olduğu değerlendirilmesi yapılmıştır.[9] Karar gerekçelerinin, anayasanın ne olduğunun söylenmesi anlamına gelmesi nedeniyle bağlayıcı olması gerektiği belirtilmiştir.[10] Anayasa uygun yorum yönteminin uygulanması sırasında karar gerekçelerinin dikkate alınacak olmasından hareketle bağlayıcılığın karar gerekçelerini de kapsadığı ifade edilmiştir.[11] Anayasanın gerek toplum gerekse de devlet düzeninde ortaya çıkan yeni koşullara göre yorumlanıp değerlendirilmesi ihtiyacına binaen AYM'nin karar gerekçeleriyle bağlı olmadığı ancak bunun dışındaki herkesin karar gerekçeleriyle

[8]E:1989/11, K:1989/48, k.t. 12.12.1989, **AMKD,** S. 25, s.420.

[9]Yılmaz ALİEFENDİOĞLU, *Anayasa Yargısı,* (Ankara: Yetkin Yayınları, 1997), s.280.

[10]Emin MEMİŞ, *Anayasaya Uygun Yorum,* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2007), s.196.

[11]Ozan ERGÜL, *Yeni Kurumsalcı Yaklaşımla Türk Anayasa Mahkemesi ve Demokrasi,* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2007), s.332.

bağlı olduğu savunulmuştur. Normun, hangi sebeplerle anayasaya aykırı olduğunu ortaya koyan gerekçelerin bağlayıcı olduğunu savunan Kanadoğlu, gerekçelerin bağlayıcılığı noktasında oluşan sorunun aşılabilmesi için anayasaya aykırılık gerekçelerinin kararın hüküm fıkrasında açıkça belirtilmesi teklifinde bulunmaktadır.[12]

Kanımızca, iptal kararlarının gerekçelerinin bağlayıcı olduğunu kabul etmeye imkân bulunmamaktadır. Bir kere, AYM de, diğer tüm yargı organları gibi mahkemedir ve diğer mahkemelerin kararlarının gerekçelerinin bağlayıcı olduğuna ilişkin açık pozitif bir düzenleme olmadığından iptal kararlarının bağlayıcı olduğuna, iptal kararlarının gerekçesi yazılmadan açıklanmayacağına ve gerekçeli kararın yazımından sonra RG'de yayımlanmak suretiyle yürürlüğe gireceğine ilişkin Anayasa'nın 153. maddesinden hareketle, AYM'nin iptal kararlarının gerekçelerinin bağlayıcı olduğu sonucuna varılamaz.[13]

Burada, mahkeme kararlarının gerekçelerinin bağlayıcılığı ile bu kararların gerekçe ve icapları doğrultusunda hareket edilmesini birbirinden ayırmak gerekmektedir. AYM'nin iptal kararlarının gerekçeleri, diğer mahkeme kararlarının gerekçelerinde de olduğu gibi, mahkemenin hükmü kurarken izlediği yolu ortaya koymak ve bu sayede iptal edilen normun anayasaya uygun olduğunu düşünenler ile aykırı olduğu düşünenleri, yani konunun taraflarının tatminini sağlamaya yöneliktir.[14]

Öte yandan; AYM'nin tüm kararları gibi iptal kararları da Anayasa'nın 153. maddesi gereği, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlamaktadır. İptal kararlarının gerekçelerinin bağlayıcılığını savunan görüşten hareket edildiğinde, hukuk nosyonuna sahip olmayan gerçek kişiler nezdinde, iptal kararlarının gerekçelerinin bağlayıcılığını nasıl göstereceği izaha muhtaçtır. Bizzat anayasa, AYM iptal kararlarının gerçek kişileri dahi bağladığını ifade etmek suretiyle iptal kararlarının gerçek kişilere yönelen yönüne vurgu yapmakta ise de, gerçek kişilerden kendilerine yönelen iptal kararlarını gerekçeleriyle birlikte

[12]TANÖR ve YÜZBAŞIOĞLU, a.g.e., s.496-499.

[13]Kemal GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, (Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları, 2011), s.841.

[14]Ayhan DÖNER, "Anayasa Mahkemesi Kararlarının Gerekçelerinin Bağlayıcılığına İlişkin Bazı Sorunlar," Ergun Özbudun'a Armağan, C.II, Ankara, Yetkin Yayınları, 2008, s.230.

anlamaları/anlamlandırmaları ve bu suretle de iptal kararlarına gerekçeleriyle birlikte uygun davranmalarını beklemek pek de gerçekçi görünmemektedir. AYM'nin esasta oybirliği, gerekçede oyçokluğuyla verdiği iptal kararlarında hangi gerekçenin veya gerekçelerin bağlayıcı olacağı ya da birden fazla gerekçeye istinaden verilen iptal kararlarında hangi gerekçenin karşılanmasına öncelik verileceği belirsiz olacağından iptal kararlarının gerekçelerinin bağlayıcı olmadığının kabul edilmesi gerekmektedir.[15]

Yine; gerekçeye ilişkin olarak anayasada yer alan "Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır." (md. 141/1) ve "…İptal kararları gerekçesi yazılmadan açıklanamaz." (md. 153/1) hükümlerinden hareketle de, iptal kararlarının gerekçelerinin bağlayıcı olduğu savunulamaz. Bir başka anlatımla, söz konusu hükümler gerekçelerin bağlayıcı olduğunun belirtilmesi için sevk edilmemiştir. Eğer öyle olsaydı bunun, anayasada kararların bağlayıcı olduğunun belirtildiği "Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez." (md. 138/4) ve "Anayasa Mahkemesi kararları… yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzelkişileri bağlar." (md. 153/6) hükümleri gibi gerekçelerin de bağlayıcı olduğunu belirtir hükümlerle yapılması pekala mümkün olabilirdi. Oysa ki bu yola başvurulmamış sadece kararların gerekçeli olacağı ve AYM'nin iptal kararlarının gerekçesinin yazılmadan açıklanamayacağı hususlarının hükme bağlanılmasıyla yetinilmiştir. Mahkemelerin her türlü kararlarının gerekçeli olarak yazılması daha çok, taraflara bildirilen karara, nasıl ve hangi yollardan ulaşıldığına ilişkin olarak yapılan açıklamaların, değerlendirmelerin taraflarca da bilinmesi gereğinin karşılanmasına yöneliktir. AYM'nin iptal kararlarının gerekçeleri yazılmadan açıklanamaması da, 1961 Anayasası döneminde AYM'nin iptal kararlarını kamuoyu ile paylaşmasına karşın gerekçelerin bilinmemesi nedeniyle iptal edilen düzenlemeler yerine yeni düzenlemeler yapılması sırasında iptal kararları doğrultusunda nasıl hareket edileceği noktasında karşılaşılan sorunlar üzerine 1961 Anayasası'nda yerine almış ve 1982 Anayasası'nda da yer verilmiş bir düzenlemedir.

2. İPTAL KARARLARININ HUKUKİ SONUÇLARI

[15]HAKYEMEZ, a.g.e., s.387.

Anayasaya uygunluk denetimi sonucunda verilen kararlar kesindir ve bu kararlar RG'de yayımlanması ile birlikte devleti oluşturan güçleri, idareyi temsil eden tüm makamları bağlamaktadır. Genel nitelikte kabul gördüğü biçimde mahkeme tarafından verilen kararların kati niteliğinden kastedilen, verilen hükmü karara bağlayan mahkemece farklılaştırılmaması, söz konusu hüküm ile ilgili herhangi bir olağan hüküm yoluna gidilmemesini ve benzer ilgililerce, aynı nedene dayanma suretiyle aynı hususun tekrar uyuşmazlığa konu edilerek mahkeme önüne getirilememesidir.[16] Esasen mahkeme kararlarına kesin niteliğin edindirilmemesinin esas sebeplerinden birisi kanuni güvenlik ve istikrarlı bir durum oluşturabilme gayretidir.[17] Bu şekilde mahkemelerin daha evvelden aldıkları karara karşılık aynı hususlarla sürekli biçimde meşgul edilmesinin engellenmesi temin edilmiş olmaktadır.[18] Kesinlik; biçim ve somut kesinlik şeklinde iki türdedir. Biçimsel olarak kesinlik, mahkemece hükmedilen karara ilişkin başka kanun ile ilgili (temyiz, karar düzeltme) yolların tercih edilmemesine, maddi anlamda kesinlikse, nedeni, hususu ve ilgilisi aynı olan davanın tekrar görülememesi ve davanın uyuşmazlığa konu edindirilmemesini ifade etmektedir.[19] İptal kararları maddi anlamda kesindir.[20] Anayasanın 152. maddesinde yer alan, mahkemece işin esasına girilerek verilen ret kararlarına karşı on yıllık bir süre geçmedikçe, kanun ile ilgili verilen hükmünün anayasal hükümlere aykırı olduğu savıyla yeniden başvuruda bulunulamaması

[16]Hakan PEKCANITEZ, Oğuz ATALAY, Muhammet ÖZEKES, *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı,* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2015), s.494; Ahmet AKGÜL, "Anayasa Mahkemesi Kararlarının Kesinliği ve Bağlayıcılığı (Özellikle Red Kararları Açısından)", **ABD,** S. 6, 1976, s.1061.

[17]Hayri DOMANİÇ, *Hukukta Kazıyyei Muhkeme ve Nispi Kuvveti,* (İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1964), s.4; PEKCANITEZ, ATALAY, ÖZEKES, a.g.e., s. 495; Ayhan DÖNER, İsmail KÖKÜSARI, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Mahkemesi Kararları Bakımından Yargılamanın Yenilenmesi Nedeni Olup Olmayacağı Sorunu", **GÜHFD,** C. XII, 2008, S. 1-2, s.666.

[18]Mustafa BABAYİĞİT, "Türk Hukukunda Anayasa Mahkemesi Kararlarının Geriye Yürümezliği Sorunu", **TBBD**, S. 124, 2016, s.186-187.

[19]Baki KURU, *Medeni Usul Hukuku,* (Ankara: 2008), s.715.

[20]Kemal GÖZLER, *Türk Anayasa Hukuku,* (Bursa: Ekin Yayınları, 2000), s.921.

kuralınca,[21] on yıl geçtikten sonra aynı kanun hakkında somut norm denetimi yoluna başvurulabilecektir.[22] Aynı şekilde soyut norm denetimi sonucunda verilen ret kararlarına karşı somut norm denetimi yoluyla tekrar başvurulabilmek de mümkündür. [23] Bu nedenle ret kararları açısından maddi anlamda kesinlik söz konusu değildir. [24]

2.1. İptal Kararlarının Yasama Organı Açısından Hukuki Sonuçları

Anayasanın 153. maddesinin son fıkrasına göre, *"Anayasa Mahkemesi kararları Resmî Gazetede hemen yayımlanır ve yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzelkişileri bağlar".* Bu doğrultuda maddenin lafzından AYM kararlarının yasama organını bağladığı ortaya çıkmaktadır. Yani yasama organı AYM kararlarına uymak zorundadır. Bu durumda temel sorun uyma zorunluluğunun kapsamının ne olduğudur. Örneğin yasama organı iptal edilen bir yasa ile aynı olan yeni bir yasa çıkarabilir mi? Yasama yetkisinin genelliği ve AYM'nin kanun koyucu gibi hareket edemeyeceği gibi ilkelerin içeriği de bu anlamda bir sorun teşkil etmektedir. Bu sorunlar hakkında doktrinde ve AYM kararlarında farklı görüşler mevcuttur.[25] Yasama organı artık iptal edilen kanun, KHK veya İçtüzük uyarınca düzenleme yapamaz. Yani yasama organı, AYM kararını yok sayarak iptal edilen kanununu aynen yeniden kanunlaştıramayacak ya da benzer bir kanun yapamayacaktır.[26] Mahkeme, yasama organına herhangi bir konuda yetki veren anayasa değişikliğini iptal etmiş ise, iptal ile o yetki ortadan kaldırılmış olduğundan artık o yetki yasama organınca kullanılamayacak veya iptal edilen anayasa değişikliği

[21]Sacit ADALI, "Anayasa Mahkemesi Kararlarının İnfazı", **Journel of Business Economics and Politic Science,** Vol.1, No. 1, 1-8, June 2012, s.1-8; Turan YILDIRIM, "Anayasa Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığı", **AİD**, C. 26, S. 4, 1993, s.69-80.

[22]AKGÜL, a.g.m., s.1061.

[23]YILDIRIM, a.g.m., s.79.

[24]Murat SEVİNÇ, "Anayasa Mahkemesi Kararlarının Resmi Gazete'de Yayımı ile Bağlayıcılığı Arasındaki İlişki", **AÜSBFD,** C. 60, S. 1, 2005, s.179.

[25]KÖKÜSARI, a.g.e., s.180.

[26]ADALI, a.g.e., s.6-7.

hükmü uyarınca yasal düzenlemeler yapılamayacaktır.[27] AYM'nin çeşitli kararlarında ve özellikle "kıyak emeklilik" olarak adlandırılan kararlarında daha önce, mahkemece iptal edilen bir yasa ile aynı içerikte bir kanunun yasalaştırılamayacağı ileri sürülmüştür. Bu kararların temel olarak gerekçesi şu şekildedir:

> *... yasama organı, yapacağı düzenlemelerde daha önce aynı konuda verilen Anayasa çıkarmamak, Anayasaya aykırı bulunarak iptal edilen kuralları tekrar yasalaştırmamak yükümlülüğündedir. Başta yasama organı olmak üzere tüm organlar kararların yalnız sonuçları ile değil, bir bütünlük içinde gerekçeleri ile de bağlıdır. Kararlar gerekçeleriyle, yasama işlemlerini değerlendirme ölçütlerini içerirler ve yasama etkinliklerini yönlendirme işlevi de görürler. Bu nedenle, yasama organı düzenlemelerde bulunurken iptal edilen yasalara ilişkin kararların sonuçları ile birlikte gerekçelerini de göz önünde bulundurmak zorundadır.*[28]

Ayrıca bazı kararlara, karşı oy yazan üyeler yasama organının daha önce iptal edilen bir yasanın aynısını yeniden yasalaştırmasını veya AYM'nin kararını etkisiz kılmasını iptal sebebinden daha ağır bir yaptırım olan yokluk sebebi olarak görmüştür.[29] Başka bir kararında AYM, öncelikle iptal edilen bir yasanın tekrar yasalaştırılmaması gerektiğini, aynı veya benzer yasa olup olmadığının belirlenmesinde teknik içerik ve kapsamı incelemesi yapılması gerektiğini vurgulamış ve şunları dile getirmiştir:

> *Yasa koyucu, yasa düzenlemelerinde hukuk ve Anayasanın üstün kurallarına bağlıdır. Buna göre Anayasaya aykırı bulunan kuralların yeniden yasalaştırılmaması gerekir. Anayasaya aykırılığı AYM'ce saptanmış kuralların aynı amaç doğrultusunda yeniden yasalaştırılması, kararı etkisiz duruma düşürmek anlamına gelir.*
>
> *Bir yasa kuralının Anayasanın 153. maddesinin son fıkrasına aykırılığından söz edilebilmesi için, iptal edilen önceki kuralla içeriği yönünden 'aynı' ya da 'benzeri' olup olmadığının incelenmesi gerekmektedir. Burada iki kuralın özdeş*

---

[27]GÖZLER, a.g.e., (2000), s.932-933.

[28]E:2001/9, K:2001/56, k.t. 20.03.2001, **AMKD,** S. 37, C. 1, s.483.

[29]E:1996/51, K:1998/17, k.t. 13.05.1998, **AMKD,** S. 35, C. 1, s.178-182.

olması yetmeyecek, kurallar arasında 'teknik içerik ve kapsam' bakımından da benzerlik aranacaktır.

Teknik içerik ve kapsam bakımından benzerlik, iptal edilen yasa ile yeniden çıkarılan yasanın sözcüğü sözcüğüne aynı olması anlamına gelmez. Çünkü, böyle bir anlayış 153. maddenin son fıkrasındaki kuralı anlamsız ve uygulanmaz kılar. Konu ve kapsam bakımından sözcüklerde farklılıklar olsa bile ikinci yasanın aynı amaç doğrultusunda Anayasa Mahkemesi kararına karşın onu etkisiz kılmak amacıyla çıkarıldığının saptanması aranan koşulun gerçekleşmiş sayılması için yeterlidir.[30]

Doktrinde ise bu konuda farklı görüşler bulunmaktadır. Bir grup yazara göre yasama organı AYM'ce iptal edilen bir yasanın aynısını veya benzerini yasalaştıramamalıdır. Bu görüşü savunanlardan Yıldırım'a göre, AYM tarafından iptal edilen bir yasa ile aynı içerikte bir yasa çıkarılması yasama organının anayasaya aykırı davrandığını gösterir. Bu nedenle anayasaya aykırı bulunarak iptal edilen bir kuralın aynısı tekrar yasalaştırılmamalıdır.[31] Diğer yandan doktrindeki bir grup yazara göre ise, AYM'ce iptal edilmesine rağmen yasama iptal edilen yasanın aynısını veya benzerini tekrar yasalaştırabilecektir. Arslan, AYM kararlarının yasama organı açısından bağlayıcılığını yukarıdaki paragraftaki AYM görüşünü eleştirerek, yasama organının mahkemenin iptal ettiği bir düzenleme ile aynı yönde yeni bir yasal düzenleme yapabileceğini ve aynısını yeniden yasalaştırabileceğini ileri sürmüştür. Gerekçe olarak ise, yasama organın kanun yapmak ve karar çıkarmak gibi yasama yetkilerinin, AYM'nin emir ve talimatları ile kısıtlanamayacağını ileri sürmüştür. Ayrıca Arslan, AYM'nin yorum tekeli olmadığını ve onun da yanlış karar verebileceğini ileri sürmüştür.[32] Özbudun'a göre, AYM'ce iptal edilen bir kanunun tekrar yasalaştırılması mümkündür. Bunun aksini düşünmek ise toplumun olağan fikri ve yaşamsal evrimine aykırıdır. Ayrıca yazara göre, nasıl ki mahkemenin içtihadını

[30]E:1991/27, K:1991/50, k.t. 12.12.1991, **AMKD,** S. 27, C. 2, s.679.

[31]YILDIRIM, a.g.m., s.79; Yılmaz ALİEFENDİOĞLU, *Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi,* (Ankara: Yetkin Yayınları, 1996), s.293.

[32]Zühtü ARSLAN, "Anayasa Mahkemesinin Yorum Tekeli Yargısal Üstünlük ve Demokrasi", Prof. Dr. Ergun Özbudun'a Armağan, C. II., Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara, 2008, s.66-67.

değiştirememesi anayasa yargılamasının kısır bir döngüye hapsedilmesine yol açıyorsa, aynı şekilde yasamanın da aynı ya da benzer nitelikte bir kanun çıkarmasını yasaklamak böyle bir sonuca yol açar.[33]

Yasama organı açısından iptal kararları konusunda ortaya çıkan diğer bir sorun ise, AYM iptal kararlarının gerekçelerinin yasama organı açısından bağlayıcı olup olmadığıdır. Yasama organının iptal kararlarının gerekçelerini dikkate alıp almayacağı ve gerekçenin yasama organını bağlayıp bağlamadığı hususunda çeşitli tartışmalar yapılmıştır.[34] Bu konu ile ilgili olarak AYM çeşitli kararlarında[35], başta yasama organı olmak üzere tüm organların kararların yalnız sonuçları ile değil, bir bütünlük içinde gerekçeleri ile de bağlı olduğunu, kararların gerekçeleriyle, yasama işlemlerini değerlendirme ölçütlerini içerdiğini ve yasama etkinliklerini yönlendirme işlevi de gördüğünü, bu nedenle, yasama organının düzenlemelerde bulunurken iptal edilen yasalara ilişkin kararların sonuçları ile birlikte gerekçelerini de göz önünde bulundurmak zorunda olduğunu ve mahkemenin yerleşik kararlarında da belirtildiği gibi bağlayıcılığın kararların sonucu kadar gerekçeleri yönünden de geçerli olduğunu, bu nedenle yasa koyucunun aynı konuda çıkaracağı yeni yasada AYM kararının sonucu ile birlikte gerekçesini de gözönünde bulundurması gerekmekte olduğunu söyleyerek iptal kararlarının sonucu kadar gerekçelerinin de yasama organı açısından hukuki sonuçlar doğurucu nitelikte olduğunu belirtmiştir. Doktrinde ise mahkemenin bu görüşü eleştirilere tabi tutulmuştur. Özbudun, iptal kararlarının gerekçelerinin de bağlayıcı olduğunu kabul etmenin, içinden çıkılması imkansız bir çok probleme yol açacağını iddia etmekte ve örnek olarak mahkeme üyelerinin değişik gerekçelerle karara katılmaları durumunda hangi gerekçenin bağlayıcı kabul edileceğinin belli olmadığını, karar gerekçelerde yer alan uzun felsefi, sosyolojik, tarihsel, siyasal yorumların bağlayıcı olduğunu kabul etmenin fikir hayatını ve bireysel ifade hürriyetini kıskaca alacağını, toplumun doğal hukuki gelişimini donduracağını bu nedenle gerekçelerin yasama organı üzerindeki bağlayıcı olamayacağını

[33]Ergun ÖZBUDUN, *Türk Anayasa Hukuku*, (Ankara: Yetkin Yayınları, 2008), s.427-428.

[34]Bekir ÖZÇELİK, "Türk Anayasa Mahkemesinin Karar Türleri ve Hukuki Sonuçları", (Kırıkkale: Doktora Tezi, 2011), s.81.

[35]E:1991/27, K:1991/50, k.t. 12.12.1991, **AMKD,** S. 27, C. 2, s.679 ;E:2001/9, K:2001/56, k.t. 20.03.2001, **AMKD,** S. 37, C. 1, s.483.

savunmuştur.[36] Gözler'e göre, AYM kararlarının bağlayıcılığından kasıt, içtüzükler, kanunlar ve anayasa değişikliklerinin iptali halinde yasama organının bu normlara dayanarak herhangi bir işlem yapamamasıdır. Bunun dışında yasama AYM kararlarının gerekçeleri ile bağlı değildir.[37] Konuya farklı bir şekilde yaklaşan Kaboğlu ise, AYM kararlarının kesin hüküm özelliğine sahip olduğunu, bu kararların kamu iktidarlarını, yasama da dahil, bütün idari ve yargısal makamları bağlayacağını, bu hukuki gücün sadece kararın hüküm fıkrasıyla sınırlı olmayıp, gerekçelerde ve belli kayıtlarla verilen uygunluk kararlarında yer alan yorumlarda da bulunduğunu belirterek, gerekçelerin ve hatta ret kararlarında yapılan yorumların da bağlayıcı olduğunu iddia etmiştir.[38] Armağan ve Yıldırım da benzer bir görüşle, AYM'nin iptal kararlarının bağlayıcı olmasından kastın hem hüküm fıkrasının hem de gerekçenin bağlayıcı olduğu hususu olduğunu dile getirmişlerdir.[39] Zira hüküm fıkrasının temel dayanakları olan gerekçenin bağlayıcı olmaması hüküm fıkrasının etkisini ve sonuçlarını amaca uygun olarak ortaya çıkaramaması sonucunu ortaya çıkaracaktır.[40]

Diğer bir sorun ise, daha önce iptal edilen yasa ile aynı veya benzer içerikteki düzenlemenin AYM'ce, sadece daha önceki iptal edilen yasayla aynı olduğu gerekçesiyle, başka bir gerekçeye dayanmadan (sadece Anayasanın 153. maddesine aykırılık nedeni ile) iptal edilip edilemeyeceğidir. AYM'nin daha önceki iptal edilen yasa ile aynı ya da benzer içerikli olduğu için "sadece bu nedenle" iptal kararı verdiği haller mevcuttur.[41] Doktrinde, bazı yazarlar bu kararları eleştirerek, AYM'nin herhalde iptali istenen kuralı anayasaya uygunluk açısından denetleyerek, sonuçta hangi maddelere niçin uygun ya da aykırı olduğunu ortaya koyması gerektiğini ileri

[36]ÖZBUDUN, a.g.e., (2009), s.425.

[37]GÖZLER, a.g.e., (2000), s.932-933; Şeref İBA, *Anayasa Hukuku ve Siyasal Kurumlar,* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2008), s.208.

[38]İbrahim Ö. KABOĞLU, *Anayasa Yargısı: Avrupa Modeli ve Türkiye,* (Ankara: İmge Yayınları, 4. Baskı, 2007), s.151.

[39]Servet ARMAĞAN, *Anayasa Mahkememizde Kazai Murakabe Sistemi,* (İstanbul: Doktora Tezi, 1967); YILDIRIM, a.g.m., s.74.

[40]YILDIRIM, a.g.m., s.74.

[41]E:1994/50, K:1994/44-2, k.t. 05.07.1994, **AMKD,** S. 30, C.1, s.352.

sürmüşlerdir.[42] AYM'nin bu şekilde bir denetim yapmasının anayasaya uygunluk denetimi değil, AYM kararlarına uygunluk denetimi olduğu ileri sürülmüştür.[43] Diğer bir gerekçe, AYM'nin zamanın ve toplumun değişimine paralel olarak içtihatların da değişeceği ilkesine aykırı hareket ettiği şeklindedir. İyimaya, mahkeme içtihatlarını değiştirebiliyorsa, 153. maddeyi ölçü norm olarak kullanması ve sadece bu maddeye dayanarak iptal kararı vermesinin bir çelişki olacağını belirtmiştir.[44]

Sonuç olarak, AYM kararlarının bağlayıcılığı gereğince yasama organı kararlara uymak ve bu kararları uygulamak zorundadır. Fakat AYM kararlarının yasamayı da bağlaması, iptal edilen yasa ile aynı yönde yeni düzenleme yapabilmesine engel değildir. Çünkü bu durumda yasama yetkisinin genelliği ilkesi zedelenmektedir. Şunu da hemen söylemek gerekir ki, yasama da iptal edilen yasalarla aynı içerikte yeni yasalar çıkararak, sorunu hakkın kötüye kullanılması derecesine taşımamalıdır.[45]

2.2. İptal Kararlarının Yürütme Organı ve İdare Açısından Hukuki Sonuçları

AYM kararlarının bağlayıcılığı Anayasanın 153. maddesinde belirtildiği üzere yürütme organı ve idare makamları için de söz konusudur. AYM kararlarının yürütme organı ve idare makamları açısından bağlayıcılığı, yürütme organının iptal edilen kanunun kendisine verdiği yetkileri kullanamayacağı ve bu kanuna dayanarak tüzük ve yönetmelikte çıkaramayacağı anlamına gelmektedir.[46] Ayrıca bir yetki kanunu iptal edildiğinde de buna dayanarak olağan dönem KHK çıkarılamayacağı gibi KHK iptal edildiği zaman da hem Bakanlar Kurulu hem de idari makamlar, bu KHK'ya dayanarak işlem yapamayacaktır. İdari makamlar açısından da aynı durum geçerlidir. Yani örneğin bir belediye veya üniversite, AYM iptal ettiği bir kanuna dayanarak herhangi

[42]GÖZLER, a.g.e., s.932-933.

[43]Ayhan DÖNER, "Anayasa Mahkemesi Kararlarının Gerekçelerinin Bağlayıcılığına İlişkin Bazı Sorunlar", Prof. Dr. Ergun Özbudun'a Armağan, C. II., Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara, 2008, s.228.

[44]Ahmet İYİMAYA, *Siyaset Hukuku Sorunları*, (Ankara: Turhan Kitabevi, 2007), s.93.

[45]KÖKÜSARI, a.g.e., s.183.

[46]GÖZLER, a.g.e.,(2000), s.927.

bir işlem tesis edemeyecektir. Bağlayıcılık olgusuna sadece iptal kararları açısından bakmamak gerekir. Örneğin bir siyasi partinin mali denetimi sonucunda kanuna aykırı gelirlerin hazineye irat olarak kaydedilmesine karar verilmişse, ilgili siyasi parti ve Maliye Bakanlığı bu kararın gereklerini yerine getirmek zorundadır.[47]

Yürütme ve idare açısından tesis edilen idari işlemin veya yapılan genel düzenleyici işlemin (yönetmelik, tüzük, genelge) dayanağı olan kanuni normun AYM'ce iptal edilmesi sonrasında daha önceden yapılan idari işlemin veya genel düzenleyici işlemin hukuki durumları tartışılmıştır. Buna göre tesis edilen idari işlemin dayanağı kanunun iptal edilmesiyle birlikte idari işlem idare tarafından geri alınıp alınamayacağı konusunda, Danıştay Daireler Kurulu 14.2.1975 tarihinde gördüğü bir davada bu şekilde bir idari işlemin idare tarafından geri alınamayacağına hükmetmiştir. Dava konusu olayda, 1425 sayılı Emekli Sandığı Kanunu'nun geçici 20. maddesi gereğince, davacı, serbest tabiplikte geçen hizmet süresinin borçlandırılması ve borçlandırılan bu sürenin fiili hizmete eklenmesini sağlayarak emekli olmuş, ancak serbest tabiplikte geçen hizmet süresinin borçlandırılmasını sağlayan ve idari işlemin (emeklilik) dayanağı olan kanun maddesinin AYM'ce iptali üzerine, idare, iptal kararının kanun maddesini yürürlükten kaldırdığını, bu nedenle idari işlemin hukuki dayanağının kalmadığını gerekçe göstererek idari işlemi (emeklilik) geri almıştır. Kurul kararda; iptal edilmiş kanuna göre fakat iptal kararından önce tesis edilmiş idari işlemin (emeklilik işleminin) kişi yönünden kazanılmış hak olarak kabul edilmesi gerektiği görüşü ile geri alma işlemini kaldırmıştır.[48] İdare tarafından, AYM'ce iptal edilen kanuna dayanılarak iptalde önce yapılan düzenleyici işlemlerin (yönetmelik, tüzük veya kararname) iptal kararından etkilenip etkilenmeyeceği konusunda ise Azrak, söz konusu genel düzenleyici işlemler aleyhine dava açılmamış olsa bile bunların kendiliğinden hükümsüz kalacağını dolayısıyla verilen iptal kararının idarenin genel düzenleyici işlemleri açısından geçmişe yürüyeceğini savunmuştur.[49]

---

[47]KÖKÜSARI, a.g.e., s.184.

[48]DDK, E:1974/199, K:1975/41, k.t. 14.02.1975**, DD,** S. 20-21, s.199-200.

[49]Ülkü AZRAK, "Anayasa Mahkemesi İptal Kararlarının Geriye Yürümezliği"**, AYD,** Anayasa Mahkemesi Yayını, Ankara, 1984, s.167-168.

Anayasaya uygunluk denetiminde verilen iptal kararının gerekçelerinin yürütme ve idari mercileri bağlayacağı AYM'nin 20.03.2001 tarihli kararında,[50] *"başta yasama organı olmak üzere tüm organlar kararların yalnız sonuçları ile değil, bir bütünlük içinde gerekçeler ile de bağlıdır"* denilmek suretiyle vurgulanmıştır. Ancak AYM'nin bu düşüncesi Gözler tarafından eleştirilmiştir. Gözler, hukuk sistemimizde, yürütme organının anayasanın bir maddesini mahkemenin yorumladığı şekilde yorumlaması gerektiğini emreden bir düzenlemenin bulunmadığını vurgulamıştır.[51]

2.3. İptal Kararlarının Ceza Hukuku Açısından Hukuki Sonuçları

Kural olarak iptal kararları kesinleşmiş mahkeme kararlarını etkilemez. Ancak ceza hukuku açısından durum farklıdır. İptal kararlarının, AYM'ce iptal edilen kanuna dayanılarak verilip kesinleşmiş mahkumiyet kararlarına etkisi konusunda, hükümlü lehine sonuç doğuran iptal kararlarının kesinleşmiş mahkumiyet kararlarını etkileyeceği, iptal ile birlikte eylemin suç olmaktan çıkması durumunda cezanın bütün sonuçları ile ortadan kalkacağı veya iptal kararı ile birlikte hükümlüye daha hafif ceza verilmesini sağlayan başka bir kanunun uygulanması sonucunu doğurabileceği ancak beraat kararına dayanak olan kanunun iptal edilmesi durumunda ise beraat kararının varlığını devam ettireceği savunulmuştur.[52] TCK'nın 7. maddesinin ikinci fıkrasında düzenlenen, *"Suçun işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanun ile sonradan yürürlüğe giren kanunların hükümleri farklı ise failin lehine olan kanun uygulanır ve infaz olur."* hükmü uyarınca AYM'ce verilen iptal kararı ile yürürlükten kaldırılan kanun uyarınca verilen mahkumiyet kararının kalkması gerekmektedir. Bu durum daha az ceza verilmesini gerektiren durumların iptal kararı ile ortaya çıkması halinde de söz konusu olmalıdır. Ancak verilen iptal kararı ile mahkumun aleyhine bir durumun ortaya

[50]E:2001/9, K:2001/56, k.t. 20.03.2001, **AMKD,** S. 37, C. 1, s.483.

[51]GÖZLER, a.g.e., (2000), s.929.

[52]ALİEFENDİOĞLU, a.g.e., s.307; Faruk EREM, *Ön Mes'ele (Mesele-i Müste'hire) Olarak Anayasaya Aykırılık İddiası,* (Ankara: 1962); ÖZBUDUN, a.g.e., (2009), s.401.

çıkması halinde ise yine TCK'nın yukarıda anılan genel ilkesine başvurularak failin lehine olan hüküm dikkate alınacak iptal kararı geriye yürütülmeyecektir.[53]

Nitekim, AYM'nin 19.07.1991 tarih ve E:1991/15, K:1991/22 sayılı kararı ile 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun geçici 4. maddesinin a ve b bentlerinde geçen TCK'nın *"....146 (son fıkra hariç...)"* hükmü iptal edilerek; bu bentlerde yazılı TCK maddelerindeki suçları gerçekleştirip hüküm giyenlerin, cezalarının 3'te 1'ini çekmeleri sonrasında şartlı olarak serbest bırakılma hakkından yararlanmaları gerekirken, iptal kararı neticesinde bu hakkın kullanılmasına izin verilmemiş ve cezanın 5'te 1'ini çekme koşulu sonrasında genel şartlı serbest kalma hakkından yararlanabilme hakkı getirilmiştir.

YCGK da, 16.12.1968 tarihinde verdiği bir kararında, *"İptal edilen kanun veya hükümlerinin biri ilgili şahıslar veya müesseseler aleyhine idi ise, tabii ki böyle bir iptal lehe olduğundan şahıs ve müessese iptal kararından evvel vaki hususları Anayasa Mahkemesi kararından bahisle her zaman def'ide bulunabileceklerdir."* diyerek lehe iptal hükümlerinin geriye etkili olacağını belirtmiştir.[54]

İptal kararından önce verilerek kesinleşmiş ceza hükmünün infazı devam edecek midir? Yargıtay 1. Ceza Dairesi 27.10.1965 tarih ve E:1965/2028, K:1965/2179 tarihi kararında; *"İptal edilen kanuna göre verilen kararın tatbikine devam edilemez."* demektedir**.**[55] Konu doktrinde tartışmalıdır. Bir görüşe göre, bir ceza hükmü anayasaya aykırı bulunarak iptal edilirse, iptal kararı geriye yürümelidir.[56] İptal kararından sonra cezanın infazına devam edilmesi, TCK'nın 2. maddesindeki, ceza yasalarının zaman içinde uygulanmasıyla ilgili ilkeye aykırı düşer.[57] Çünkü mahkumiyetin dayandığı yasanın iptali ile fiil suç olmaktan çıkarılmıştır. İptal

---

[53]ÖZBUDUN, a.g.e., (2009), s.430.

[54]Erol CANSEL, "Anayasa Mahkemesinin Verdiği İptal Kararından Doğan Kimi Sorunlar", **AYD,** C. 9, 1992, s.99.

[55]Fatih ÖZKUL, ''Anayasaya Uygunluk Denetiminin Amacı Kapsamında, Anayasa Mahkemesinin İptal Kararlarının Geriye Yürümezliği İlkesinin, Anayasa Yargısında "Yürürlüğü Durdurma" ve "Yokluk" Kavramlarının Değerlendirilmesi'', (Çevrimiçi) http://dergi.uyusmazlik.gov.tr/umd/altincisayi/14fatihozkul.pdf ,(e.t. 12.06.2016).

[56]Faruk EREM, "Ceza Hukuk Yönünden Anayasaya Aykırılık İddiası", **AD**, S. 5-6, 1962, s.462.

[57]Faruk EREM, a.g.e., (1962), s.21.

sonucunda daha az ceza verilmesini gerektirir bir hüküm varsa mahkumun yargılamanın iadesini istemek hakkına sahip olması gerekir; iptal kararıyla fiil suç olmaktan çıkıyorsa, TCK'nın 2. maddesi gereğince cezanın sadece infazının değil, hukuksal sonuçlarının da kendiliğinden kalkması gerekir.[58] Sorunun bu biçimde çözümlenmesi aynı zamanda eşitlik ilkesinin de gereğidir. Çünkü, aynı fiil iptal kararından önce işleyenler ile sonra işleyenlerin farklı ceza görmeleri ya da sonrakiler cezalandırılmazken, öncekilerin cezalandırılması eşitlik ilkesiyle de bağdaşmaz.[59] Bu ayrıntıları iptal hükmü bakımından düzenleyen bir anayasa hükmü yoktur. Ancak TCK'nın 2. maddesindeki ilkelerin iptal kararı sonuçlarına da uygulanması gereği üzerinde doktrin ve içtihatlarda birlik vardır.[60] Bu maddeye göre, işlendiği zaman suç olarak kabul edilmeyen bir eylem neticesinde çıkarılan bir kanun ile suç sayılması durumunda faile yaptırım uygulanmaz. Ancak işlendiğinde kanun hükmüne göre suç olarak belirtilmeyen bir eylem daha sonra konulan kanun ile suç niteliğinden çıkarılan ya da daha sonradan çıkarılan bir kanun, suç eyleminin gerçekleştirildiğinde kanun nezdinde fail tarafında olduğu takdirde, akabinde kanun evvelce gerçekleştirilmiş eylemlere de uygulanır. Bu madde, failin lehindeki kanunun geçmişe etkili olacağı ilkesini koymaktadır. Özetle, bir cürüm veya kabahatin işlendiği zamanın kanunu ile sonradan yürürlüğe giren kanunun hükümleri birbirinden farklı ise, failin lehine olan kanun uygulanır.[61] AYM'nin iptal kararının ceza mahkumiyetine etkisi de TCK 2. madde kapsamındadır. Beraat kararını etkilemez, mahkumiyeti ortadan kaldırır veya cezası daha az olan yani failin lehine olan kanun hükmünün uygulanmasını sağlar.[62]

İkinci görüş sahipleri, ceza yasalarında da iptal kararlarının geriye yürümemesi gerektiğini savunmaktadırlar. Bu görüşe göre, iptal kararlarının geriye yürümesi kabul edilirse, iptal kararından önce mahkum olanların cezalarının infazına devam edilirken, iptal kararından önce aynı suçtan henüz mahkum olmamış kişiler

---

[58]B. KÖNİ, *Ceza Hukuku Prensipleri*, Siyasal Bilgiler Fakültesi Ders Notları, Ankara, s.15.

[59]Yılmaz ALİEFENDİOĞLU, "Anayasa Mahkemesi'nce Verilen İptal Kararlarının Zaman İçinde Etkisi", **AİD**, s.8.

[60]ARMAĞAN, a.g.e., (1967), s.138; ÖZBUDUN, a.g.e., (1990), s.401; ALİEFENDİOĞLU, a.g.m., s.9.

[61]ARMAĞAN, a.g.m., s.138.

[62]CANSEL, a.g.m., s.98.

suçsuz kabul edilecektir, bu farklı uygulama kabul edilemez.[63] Kuzu'ya göre, anayasanın "iptal kararları geriye yürümez" hükmü, ceza hükmü taşıyan kanunun iptali söz konusu olunca, hukukun temel ilkelerinden biri ile çatışmaktadır; o da "kanunsuz ceza olmaz" kuralıdır. Kanunun iptali sonucu, fiilin suç olma niteliği ortadan kalkacağına göre, suç olmayan fiilden mahkum olmuş bir kişinin ceza infazına devam olunması bu prensibe aykırı olacaktır.[64] Erem ise, şunları dile getirmektedir:

> *Beraat hükümleri varlığını muhafaza eder. Zira kesin hüküm kudreti veya diğer bir deyimle kesin hüküm dokunulmazlığı kuraldır. Mahkumiyet hükümleri ise bir fiili suç olmaktan çıkaran kanun değişikliğine ilişkin kaidelere göre ortadan bütün neticeleri ile birlikte kaldırılır. Anayasaya aykırılık sadece şiddet sebebi koyan bir hükme taalluk ediyorsa, mahkumiyet kararının yalnız o hükme ait kısmı tatbik edilmeyecektir.*[65]

Anayasanın 152. maddesinin 3. fıkrasına göre, AYM kendisine dava mahkemesince havale edilen anayasaya aykırılık itirazı hakkında 5 ay içinde karar vermediği takdirde, dava mahkemesi davayı yürürlükteki kanuna göre karara bağlamak zorundadır. AYM'nin anayasaya uygunluk denetimi konusundaki bu çözüm tarzı, çok önemli bir sorunu ortaya çıkarmaktadır. Ceza mahkemesi, AYM'nin 5 ay içinde anayasaya aykırılık itirazını karara bağlamaması karşısında, kanunu uygulayıp mahkumiyet kararı verirse, bu karar Yargıtay'dan geçerek kesinleştikten sonra da AYM iptal ederse durum ne olacaktır? AYM'nin itirazı 5 ay içinde karar bağlayamaması nedeniyle dava mahkemesinde anayasaya aykırı kanunun uygulanmasıyla cezaya mahkum edilen bir kişi ile, AYM'nin 5 ay geçtikten sonra kanunu iptal etmesi sonucunda aynı suçtan yargılanmaktayken beraat eden bir kişinin

---

[63]Feyyaz GÖLCÜKLÜ, "Ceza Hukuku Açısından 1961 T.C. Anayasası", **SBFD,** C. 18, s. 281-304.

[64]Burhan KUZU, "Anayasa Mahkemesinin İptal Kararlarının Geriye Yürümezliği Sorunu", **İÜHFM,** C. 52, s.223.

[65]Faruk EREM, a.g.e., (1962), s.15.

tabi tutuldukları işlemler arasındaki farklılık, istikrarsızlığın tipik bir örneğini oluşturmaktadır.[66]

2.4. İptal Kararlarının Özel Hukuk Alanındaki Hukuki Sonuçları

Anayasanın 153. maddesinin 5. fıkrasında yer alan *"iptal kararları geriye yürümez"* hükmü, özel hukuktaki kazanılmış haklar için de uygulanma alanı bulan bir hükümdür. Alım, satım bir defada ödeme veya teslim hemen tamamlanan işlemler için bunların dayanağını oluşturan yasanın iptali halinde, kazanılmış hakkı oluşturduklarından iptal geriye yürümez ve bu işlemlerle edinilen mülkiyet veya sınırlı ayni haklar varlıklarını korur.[67] Buna karşın vekalet, kira sözleşmesi, dava ilişkisi gibi birbirini izleyen çeşitli aşamalardan oluşan ve her bir aşamada birbirinden ayrı ve bağımsız hakların doğduğu bu sürekli hukuki ilişkilerin dayandığı yasa veya ilgili hükümleri AYM'ce iptal edilirse, iptal kararı ancak RG'de yayımlandığı tarihten sonraki aşamaları etkiler ve yeni hakların doğumunu engeller. Fakat kararın yayımından önceki aşamalarda doğmuş haklar kazanılmış hak olur ve iptal kararından etkilenmezler.[68]

2.5. İptal Kararlarının İdare Hukukundaki İdari İşlemler Açısından Hukuki Sonuçları

AYM'nin, idari işlemin dayanağı olan yasayı iptal hükmü işlemin de yok sayılması sonucunu getirecek midir? Yoksa Anayasanın 153. maddesinin 5. fıkrası gereği, iptal hükmünün geriye yürümediği kabul edilerek bütün idari işlemler varlıklarını sürdürecekler midir? İdare hukukunda, Anayasanın 153. maddesinin 5. fıkrasına böyle katı bir yorumla yaklaşılmaktadır. Nitekim, iptal kararının geriye yürümemesi, idare hukukunun sakatlıklar kuramına bir istisna değil fakat iptal

[66]AZRAK, a.g.m.,(1984), s.167.

[67]CANSEL, a.g.m., s.102.

[68]Necip BİLGE, "Anayasa Mahkemesi Kararlarının Geriye Yürümezliği Sorunu", **ABD,** 1990/3.

kararlarının kazanılmış durumları etkilememesi ilkesinin aşırı bir biçimde anlatımı olarak nitelendirilmekte ve kuralın istisnasının itiraz yoluyla AYM'ye başvuruyu düzenleyen 152. maddesinde de düzenlendiğine, bu başvuru üzerine iptal hükmünün geriye etkili olduğu belirtilmektedir.[69] Tamamlanarak kesinlik kazanmış idari işlemler AYM'nin daha sonra bir iptal kararından etkilenmez. Kuşkusuz ki bu kural, dava konusu edilmemiş birel idari işlemler için geçerlidir. İdarenin genel düzenleyici işlemlerinde, işlemin dayandığı kanun hükmü AYM'ce iptal edilmişse, bu düzenleyici işlem bir idari dava konusu yapılmamış olsa bile, iptal kararından etkilenir. Düzenleyici işlemlerin dayandığı kanunların yasama organı tarafından tümüyle kaldırılması halinde uygulanan "hükümsüz kalma kuralı"nın burada da uygulanması mümkündür. Böylece AYM bir kanunu iptal ettiği takdirde, bu kanuna dayanılarak yapılmış olan bir genel düzenleyici idari işlem de hükümsüz hale gelir, kendiliğinden yürürlükten kalkar.[70] Danıştay bir kararında Anayasanın 152. maddesinin son fıkrasının hükmünü ancak kazanılmış hakları saklı tutmaya yönelik olarak kabul etmek gerektiğini şu şekilde belirtmiştir: [71]

> *... 'iptal kararı geriye yürümez' hükmü ile, iptal kararından evvel idarece tesisi olunmuş işlemler sonunda üçüncü kişiler için husule gelen sübjektif hakların ihlaline mani olunarak kamu düzeninin korunması maksadının izlendiği açıktır. 3. fıkra mutlak manada kabul edilirse, Anayasaya aykırı bir konuma dayanarak tesis olunan tasarrufların daima ve tabii olarak iptal kararından önce yapılmış olmaları nedeniyle verilecek iptal kararı hukuki sonuçtan yoksun kalacaktır ki, bu görüşü kabule imkan yoktur. Bu itibarla Anayasanın 152. maddesinin son fıkrasının hükmünü ancak kazanılmış hakları saklı tutmaya yönelik olarak kabul etmek gerekir.*[72]

[69]Yıldırım ULER*, İdari Yargıda İptal Kararlarının Sonuçları,* (Ankara: 1970), s.23-24.

[70]AZRAK, a.g.m., s.168.

[71]AZRAK, a.g.m., (1984), s.160-167-168.

[72]**DKD,** 93/94, s.267.

Danıştayın, AYM'nin iptal kararının kazanılmış hakkı etkilemeyeceğine ilişkin yerleşik içtihadına ters düşen bir kararı ise şu şekildedir: [73]

> *İptal olunan hükme göre tesis olunmuş işlemlerin muteber kabul edilmesi söz konusu olamaz. Zira bu halde, Anayasaya aykırılığı sebebiyle iptal edilmiş olan bir kanun hükmünün, iptal kararından sonra da yürürlükte kalmaya devamının kabulü gibi, iptal hükmüyle telifi kabil olmayan bir durum ortaya çıkar. Esasen Anayasaya aykırı olan bir hüküm, başlangıçtan itibaren sakat olduğuna göre, bu durumun AYM kararıyla tespit edilmesinden sonra da devamına yol açacak bir uygulama tecviz edilemez.*[74]

2.6. İptal Kararlarının İptal Edilen Yasanın Yürürlükten Kaldırdığı Yasalar Açısından Sonuçları

Gerek anayasamızda gerek diğer yasalarda, yasanın iptaliyle, yasama organı tarafından yeni bir yasa yapması arasında geçecek süre içerisinde hangi yasanın yürürlükte kalacağı konusunda düzenleyici bir kural bulunmamaktadır. Açık bir düzenlemenin bulunmaması nedeni ile doktrin ve yargı alanında değişik görüş ve uygulamalar ortaya çıkmaktadır. Çok halde, iptal edilen yasanın yerine, varsa bu yasanın yürürlükten kaldırdığı eski yasanın kendiliğinden yürürlüğe giremeyeceği sonucuna varılmaktadır.[75] YİBBGK, 24.05.1982 tarihli kararında, AYM'nin iptal ettiği yasanın yürürlükten kaldırdığı yasanın kendiliğinden tekrar yürürlüğe giremeyeceğine karar vermiştir.[76] AYM ise bir kararında, anayasa değişikliğinin biçim yönünden iptali durumunda, değişiklikten önceki anayasa metninin ortaya boşluk sorunu çıkarmaması için, kendiliğinden yürürlüğe gireceğine karar vermiştir.[77]

---

[73]CANSEL, a.g.m., s.101.

[74]D3D, E:1973/370, K:1973/347, k.t. 04.07.1973, **DD,** S. 14-15, s.173.

[75]ALİEFENDİOĞLU, a.g.m., s.10.

[76]YİBBGK, E:1982/1, K:1982/1, k.t. 24.05.1982, (Çevrimiçi) www.kararara.com/yargitay/ibk/k4855.htm, (e.t. 13.06.2016).

[77]E:1970/40, K:1971/73, k.t. 19.10.1971, **AMKD,** S. 10, s. 36-49.

2.7. İptal Kararlarının Vergi Hukuku Açısından Sonuçları

Hukuki bir ilke olarak vergi hukuki içerisinde geçmişe etki etmeme, vergi ile ilgili yeni bir kanunun yayımlandığından yani yürürlüğe girdiğinden itibaren daha önce vergiyi meydana getiren olaylar açısından hukuki neticelerin meydana gelmesini engelleyerek bu kanunun yalnızca yürürlüğe girdiğinden itibaren uygulanması olarak belirtilebilir.[78] Vergi sorumlularının, ileriki dönemlerde beklenmeyen vergilerle muhatap olmamaları, vergi ile ilgili kanunların geçmişe etki etmemesi amacını oluşturmaktadır.[79] Vergi ile ilgili kanunların geçmişe etki etmemesi kanuni barışa tehdit oluşturmakla birlikte iktisadi ve ticari yaşamın ahengini de bozabilir. Bununla birlikte aksedilmesi lüzumlu olan vergilerin yükümlelere yansıtılma imkanı da yok edilebilir. Ayrıca vergiye ilişkin normların vergi ödemekle mükellef olanların lehinde gerçekleşecek şekilde yürütülmesi, mükelleflerin vergilemenmesinde eşitlik prensibinin zarara uğratılmadığı durumlarda, hukuk devleti prensibi açısından herhangi bir sakınca oluşturmazken, vergi sorumluluğunu yükselten vergi kanunu hükümlerinin geçmişe etki etmesi hukuki teminat prensibinin zarar görmesine sebep olacaktır.[80] Hukuki temin başka bir ifade ile hukuki güvenlik prensibinin vergi kanunlarında spesifik bir yeri bulunmaktadır. Bu prensip vergiye ödemekle yükümlü mükelleflerin, hakları ve özgürlükleri bağlamında devlet tarafından vergiye tabi tutulmalarıyla devletin vergi alanına yapacağı müdahaleleri evvelden görme ve mevcut durumlarını buna göre ayarlamalarını beraberinde getirmektedir. Kişiler bu şekilde geleceğe dair gerçekleştireceği planlarını öngörüleri çerçevesinde gerçekleştirecek ve vergilendirme esnasında keyfi uygulamalar önlenecektir.[81] Hukuki güvenlik prensibi, vergi kanunlarının daha önceden meydana gelmiş vakalara uygulanmamasını beraberinde getirmektedir. Akabinde meydana getirilen kanunlarla

---

[78]Ali V. ÖZGÜVEN, ‘’Türk Vergi Hukukunda Geriye Yürümezlik İlkesi’’, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Ankara: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006), s.122.

[79]Akif ERGİNAY, *Vergi Hukuku,* (Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 2. Baskı, 1971), s.38.

[80]Nami ÇAĞAN, *Vergilendirme Yetkisi,* **(**İstanbul: Kazancı Hukuk Yayınları), s.180.

[81]Garip AYAZ, "Anayasa Mahkemesi Kararlarında Vergi Yasalarının Geriye Yürümezliği İlkesi ",**VDD,** Aralık, 1996, S. 184.

geçmişte vergiye ilişkin yükün fazlalaştırılması, mükelleflerin devlete ve sisteme olan itimatlarını sarsar; iktisadi ve ticari yaşamda yer alması lüzumlu olan kesinlik ve istikrar ortadan kalkar. Ülkemizde yürürlüğe girmiş ve halen geçerli anayasal hükümlerde vergi kanunlarının geçmişe etki etme ilkesi ile alakalı bir hüküm bulunmamış ve halen de bulunmamaktadır. Batılı demokratik ülkelerin anayasal hükümlerinde bu şekilde bir hüküm yer almamaktadır. Bununla birlikte bahsi geçen sistemlerde yargı, geçmişe etki eden vergi kanunlarına ilişkin hükümlerini, hukuk devletinde yer alan hukuki güvenlik prensibi bakımından denetim görevini gerçekleştirmektedir. Almanya ve İsviçre gibi ülkelerin vergi yasalarının geçmişe etki etmemesi ilkesi ile alakalı olarak, "gerçek geçmişe etki etme- gerçek olmayan geçmişe etki etme" ayrımı söz konusudur. Gerçek geçmişe etki etme, herhangi bir vergi kanunun eski yasa hükmünde neticelendirilmemiş ve hukuki neticelerini meydana getirmiş kanunun, durum, münasebet ve vakalara karşı ileri sürülmesidir. Gerçek olmayan geçmişe etki etmeyse yeni kanunun, eski kanun geçerliyken devam etmekle beraber halen neticelenmemiş kanuni durum, münasebet ve vakalara karşı ileri sürülmesi manasına gelmektedir. Söz konusu ayırım paralelinde gerçekleşen kural geçmişe etki etme noktasında gerçek olanın ve gerçek olmayan göre geçersiz olması durumunu beraberinde getirmektedir. Fakat bahsi geçen kurallara da belli istisnalar getirilmiştir. Yargı organlarınca belli bir neticeye varılırken, sorumluların yasal teminatlarının korunmaya çalışıldığı da görülmektedir.[82] Türkiye'de ise Almanya ve İsviçredeki uygulamarın benzeri olarak dar manada gerçek geçmişe etki etme, geniş anlamda ise gerçek olmayan geçmişe etki etme prensipleri benimsenmiştir.[83]AYM tarafından da vergi kanunlarına dair verilen kararlarda genel olarak bu ayrımın nazara alındığı görülmektedir.[84] AYM, geçmişe etki eden vergi kanunlarını hukuk devleti prensibi ve ölçülülük bakımlarından yargısal olarak denetim uygulamasını gerçekleştirmektedir. Ülkemizde vergilendirmeye ilişkin gerçekleştirilen işlemlerin nedensellik unsuru meydana getiren vergi yükünü fazlalaştıran bir vergi kanunu

[82]Mualla ÖNCEL, Ahmet KUMRULU, Nami ÇAĞAN, *Vergi Hukuku*, (Ankara: Savaş Yayınları, 2. Baskı, 1993), s.47-48.

[83]ÖZGÜVEN, a.g.e., s.73.

[84]Yaşar AYYILDIZ, "Vergilendirmede Geçmişe Yürümezlik İlkesinin Türk Vergi Hukukundaki Yeri", **Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi,** 2015, C. 3, S. 1, s.60.

hükmü, gerçek geçmişe etki etme olarak değerlendirilebileceğinden AYM tarafından iptaline karar verilebilecektir.[85] Vergi yasalarında geçmişe etki etmeme, anayasa veya yasalarda alenen belirtilmemesine karşın, somut vakalar mevzu bahis olduğunda, vergiyi meydana getiren olayın geçmişe etki etmezlik kuralının sınırlarını tespit etmede etkin rol aldığı görülmektedir.[86] Bu durum Danıştay'ın 20.05.2013 tarihli ve E:2010/10149, K:2013/4858 sayılı kararında şu şekilde belirtilmektedir:[87]

> *Vergi normlarının geçmişe yürümemesi ilkesinin uygulanması açısından ise, vergi normlarının uygulanması gereken zamanın tespitinde, vergisel yükümlülüğün tesisinde ilk ve başlıca unsur olan vergiyi doğuran olayın belirlenmesi gerekmektedir. Zira konusu, matrahı, oranı ve yükümlüsü kanunla belirlenmiş olan verginin bir kamu alacağı olarak yükümlüsünden talep edebilmesi, her şeyden önce, yine kanunla belirlenmiş vergiyi doğuran olayın meydana gelmesine bağlıdır.*

AYM, 3505 sayılı Kanun'un itiraz konusu olduğu bir davada geriye yürümezlik ilkesini ele alarak aşağıdaki sonuca varmıştır:

> *Vergi alanındaki düzenlemeler de yasalarla gerçekleştirildiğinden geriye yürümezlik, vergi yasaları için de doğal bir zorunluluktur. Bu zorunluluğu kaçınılmaz kılan görüşler öğretide çoğunluk kazanmıştır. Devlete ve hukuk düzenine güven noktasında yoğunlaşan bu görüşler genelde (yöntem yasalarındaki zorunluluklar dışında) tüm yasalar için geçerli olan bir durumdur. Ayrıklık koşulları bir yana bırakıldığında, genel kural, geriye yürümezliğin her yasa için egemen bir özellik olduğudur. Zorunlu nedenlerle (örneğin kamu yararı gibi) geriye yürüme durumunda önceyi etkileme söz konusu olabilir. Yükümlüler arasında eşitsizliğe yol açmayacak düzenlemeler, üstelik yükümlülerin yararına olunca, geriye yürütülmekle hukuksal güvenlik ilkesini çiğnemiş sayılmaz. Türk hukukunda da, enflasyona, ekonomik buhranlar ve haksız kazançlara karşı uygulamalar nedeniyle geriye yürütülen vergi yasaları çıkarılmıştır.*
>
> *Geriye yürümezlik ilkesi hakkında Anayasa'da açık bir kural bulunmamasına karşın, Anayasa Mahkemesi, hukuk devleti ilkesi ve ölçülülük yönlerinden*

[85]Garip AYAZ, "Anayasa Mahkemesi Kararlarında Vergi Yasalarının Geriye Yürümezliği İlkesi ",**VDD,** Aralık, 1996, S. 184.

[86]Gülsen GÜNEŞ, *Verginin Yasallığı İlkesi,* (İstanbul: XII Levha yayınları, 3. Baskı), s.157.

[87]AYYILDIZ, a.g.m., s.66.

yargısal denetim yapar. Vergilendirme işleminin öğesini oluşturan vergiyi doğuran olaydan sonraki artışları içeren düzenlemeler geriye yürümeyi kapsarsa uygunluk denetimine bağlı tutulabilir.

3505 sayılı Yasanın iptali istenilen 18. maddesi yönünden durum incelendiğinde, bu maddenin 3.12.1988 de kabul edilmiş olmasına karşın, Yasanın kimi maddelerinin 10.12.1988 ve 1.1.1989 günlerinde, hayat standardına ilişkin esasın da 1.1.1988 de başlayarak uygulanacağının öngörüldüğü saptanmıştır. Bir yıllık geriye yürütme açıkça bellidir. Bu durumda göstergeler, 1988 yılı için, aynı yılın sonunda saptanacak miktarlara göre uygulanacaktır. Gerçek anlamda geriye yürüme, içinde bulunulan yıl vergilendirmelerinde ayrı yıllar sonunda saptanan göstergelerin esas alınmasıyla belirginleşmektedir. Yasanın amacı, öngördüğü düzenleme, kamu yararı, ölçülülük ve yükümlülerin hukuksal güvenlikleri yönlerinden gözetilince, bu tür vergi önlemi sayılan, içerisinde bulunulan mali yıl bitmeden önce tüm bilgi ve verilerin elde edilen gerçekçi bir güvenlik önlemi uygulamasına zaman açısından olanak veren bir yöntemin, kamu yararına uygun düşeceği, yükümlerin hukuksal güvenliklerini sarsmayacağı da düşünülürse Anayasa'ya aykırı bir geriye yürüme olarak değerlendirilmeyeceği ağırlık kazanmaktadır...[88]

Vergi hukukunda temel ilke vergiyi doğuran olayın meydana geldiği anda yürürlükte olan yasaların yükümlü için geçerli olmasıdır.[89] Bu ana ilkeyi kanunların geriye yürümezliği ilkesi ile tamamlayarak sonuca bağlayan AYM'nin aşağıdaki kararı şu şekildedir:

Vergi yükümlülüğü, vergi konusu olayın gerçekleşmesi ile doğar. Bu olayın gerçekleşmesi vergi yükümlülüğünün doğması için gerekli ve yeterlidir. Vergi yükümlülüğünün sübjektif ve ferdî bir hukukî duruma dönüşebilmesi için beyan, tarh ve tahakkuk işlemlerinin gerekli olması; vergi yükümlülüğünün, bu yükümlülüğü yaratan olayın ortaya çıkmasıyla doğacağı gerçeğini etkilemez. Vergi yaratan olay gerçekleştiği an, vergi yükümlülüğü doğmuş olacaktır. Bu yükümlülüğün beyan yoluyla yükümlü tarafından veya ikmalen, re'sen veya idarece tarh işlemleri yoluyla vergi idaresince belirlenmesi hangi tarihte yapılmış olursa olsun; mükellefiyete esas olacak tarih, vergiyi yaratan olayın meydana geliş tarihidir. Olaya bu şekilde bakmak hem devlet maliyesini ve hem de kamu yararını korumak yönünden gerekli olduğu gibi; vergisini vaktinde ödeyenle ödemeyen yükümlüyü birbirinden ayırt etmek, ödeyeni korumak ve böylece vergilerin zamanında ödenmesini sağlamak yönünden de gereklidir.

[88]E:1989/6, K:1989/42, k. t. 07.11.1989, **AMKD**, S. 25, s.414-415.

[89]Garip AYAZ, "Anayasa Mahkemesi Kararlarında Vergi Yasalarının Geriye Yürümezliği İlkesi ",**VDD,** Aralık, 1996, S. 184.

Böyle bir yaklaşımın hukukun temel ilkelerinden biri olan "kanunların geriye yürümezliği" ilkesi ile çatışan bir yönü yoktur. Vergi, geliri yaratan olay ile doğduğundan; beyan tarh, tahakkuk ve tahsil işlemleri, kaçınılmaz bir şekilde birbirini izleyen dönemlerde ortaya çıkacaktır. Bu nedenle gecikme faizi uygulamasının, bu uygulamayı getiren kanunun yürürlüğe girmesinden sonra gerçekleşen gelir yaratıcı olaylara uygulanması durumunda; üzerinden ne kadar süre geçmiş olursa olsun, gelir yaratan olaya dönüş ve gecikme faizini bu olayın vade tarihinden başlatmak; "kanunların geriye yürümezliği" ilkesi ile çatışmaz...[90]

3. İPTAL KARARLARININ ZAMAN BAKIMINDAN ETKİSİ

3.1. İptal Kararlarının Verildikleri Tarihten İtibaren Etkisi

Anayasada yer alan açık düzenlemeye göre; kanun, KHK, TBMM İç Tüzüğü ya da bunların hükümleri gerekçeli iptal kararının RG'de yayımlandığı tarihte yürürlükten kalkmaktadır. Bunun için ayrı ve özel bir işleme gerek yoktur. 1961 Anayasasının ilk metnine göre, iptal edilmiş hükümler AYM'nin kararını verdiği tarihte yürürlükten kalkmaktaydı. Bu dönemde AYM'nin iptal kararlarının gerekçesi, karar tarihinde öğrenilmemekte ve bir yasanın ya da kuralın iptaliyle meydana gelen boşluğun parlamento tarafından doldurulabilmesi için AYM'nin gerekçeli kararının RG'de yayımlanması beklenmekteydi. Bu sakıncanın giderilebilmesi için 1971 yılında anayasada değişiklik yapılarak, *"İptal edilen hükümler gerekçeli kararın RG'de yayımlandığı tarihte yürürlükten kalkar."* hükmü getirildi. Ancak bu defa da iptal kararlarının çoğunlukla duyulması nedeniyle, gerekçeli kararın yayımlanmasına kadar geçecek süre içinde, iptal edilen hükümlerle ilgili işlemlerin, anayasaya aykırı olduğu biline biline devam ettirilmesi gibi bir durum ortaya çıkmıştır.[91] Günümüzde AYM tarafından verilen kararlar kısa süre içerisinde gerekçesi ile yayımlandığı için bu sorun büyük ölçüde ortadan kalkmış görünmektedir. İptal ile ortaya çıkan boşluğun bir an önce doldurulabilmesi için parlamentoya zaman tanımak noktasında, iptal kararlarının yürürlüğü 1 yıla kadar ertelenebilmektedir. Anayasaya aykırılığı saptanmış ve kamuya

[90]E:1988/7, K:1988/27, k.t. 27.09.1988, **AMKD,** S. 24, s.421-422.

[91]ALİEFENDİOĞLU, a.g.m., s.9.

açıklanmış bir yasa kuralının, AYM'ce belli bir süre uygulanmasına olanak sağlanması, kamusal bir gereksinimin sonucu olsa bile, anayasaya aykırı bir kuralın uygulanmasına devam edilmesi, hukuka olan saygıyı olumsuz yönde etkiler. Kamusal bir zorunluluk olmadıkça, anayasaya aykırılığı yargı kararı ile saptanmış olan kurallar uygulanmamalıdır. Biçimsel kuralların arkasına sığınmak yerine, bu tür uygulamalar sorunun özü dikkate alınarak en aza indirilmelidir.[92]

Anayasada yer alan, iptal kararının RG'de yayımlandığı tarihte yürürlükten kalkacağı şeklindeki düzenlemeye rağmen, AYM'nin kararlarının zaman içindeki etkisi, bir başka deyişle geriye yürüyüp yürümeyeceği öğretide ve mahkeme kararlarında sürekli olarak tartışılmıştır. AYM'nin iptal kararlarının geriye yürümemesi ve yayınlamasından itibaren etki doğurması nedeniyle tespit edici değil kurucu nitelikte olduğu dile getirilmektedir.[93] Ancak iptal kararına tespit edici değil de kurucu bir nitelik atfetmek iptal kararının niteliği ile bağdaşmadığı da dile getirilmektedir. Zira içeriği itibariyle anayasaya aykırı olan bir kanun, AYM'nin kararı ile karar tarihine kadar hukuka uygunluk kazandığı ve bunun ise hukuka aykırı işleme sonradan icazet verilmesi niteliğinde olduğu ve hukuk devleti ilkesi ile normlar hiyerarşisine aykırılık oluşturacağı dile getirilmektedir.[94]

3.2. İptal Kararlarının Gelecekteki Etkisi

AYM, Anayasanın 153. maddesi uyarınca lüzumlu görülen hallerde, özellikle ortaya çıkacak bir kanuni boşluğun meydana gelmesinin önüne geçmek amacı ile iptale ilişkin hükmün yürürlük tarihini ayrı olarak karar altına alabilmektedir. Belli bir zaman verilmek üzere güdülen gaye, genel olarak herhangi bir kanununun iptali sebebiyle kanuni boşluk oluşmaması amacıyla söz konusu süre dahilinde meclise, anayasaya aykırı olmayan bir kanun yapması için olanak tanımaktır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında, *"... TBMM, iptal kararının ortaya çıkardığı hukuki*

[92]Şeref GÖZÜBÜYÜK, *Anayasa Hukuku***,** (Ankara: Turhan Kitabevi Yayınlar, 10.Baskı, 2002), s.281-282.

[93]ARMAĞAN, a.g.e, s.149; YILDIRIM, a.g.e., s.74.

[94]YILDIRIM, a.g.e., s.74.

boşluğu dolduracak kanun, tasarı veya teklifini öncelikle görüşüp karar bağlar." şeklinde bir hüküm yer alsa da, söz konusu kurala uyulmaması halindeki durumun akıbetinin ne olacağına ilişkin kesin hüküm yoktur. Bu noktada bir problem meydana gelmektedir. AYM tarafından iptal hükmünün tespit edilen sürenin akabinde yürürlükte olacağının belirtilmesi halinde, bahsi geçen süreler dahilinde mahkemelerin vereceği hükmün ne olacağı belli değildir. AYM'nin baz alacağı hüküm iptal kararıysa henüz geçerlilik arz etmemiş, vereceği iptal kararından evvel vermiş olsa söz konusu hüküm anayasaya aykırılık hususunda itiraz yapan tarafın başvurusu paralelinde iptal hükmünün verilmesi çerçevesinde söz konusu hükümden yararlanmamış olması beraberinde gelecektir. Bundan daha mühim olan mahkemeler, AYM'ce anayasaya aykırılık niteliğinde olduğu tespit edilen hükme binaen kararlarını yerine getirecektir. Bu noktada önemli olan, iptale konu olan kanunun, AYM'ce anayasaya aykırı olduğu saptanması ve iptaline ilişkin hükmün yürürlükte olmamasından, bütün işlemler ve mahkemece verilen kararlar söz konusu kural çerçevesinde gerçekleştirilmelidir.

SONUÇ

Gerek yerel gerekse yüksek mahkemelerce verilen kararlar anayasada yer alan açık düzenlemenin hukuki bir sonucu olarak, yargı organı da dahil olmak üzere yasama ve yürütme organlarını da bağlamaktadır. Gerçek ve tüzel kişiler ile birlikte tüm devlet kurumları mahkeme kararlarına uymakla mükelleftir. Kararların gerekçe kısmının bağlayıcı olup olmaması hususu tartışmalı olmakla beraber, bu bağlayıcılığın güncel soyut ve somut etkenler çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Kuvvetler ayrılığının vazgeçilmez bir ilke olması nazara alındığında, yargı mercilerince verilen kararların, siyasi güç de dahil olmak üzere hiç bir gücün etkisi altında kalmaksızın verilmesi gerekmektedir. Yargı mercilerince verilen bu kararların geriye yürümezliği ilkesi açısından ise, yargı organları kararları ile bu ilkenin mutlak manada uygulanmaması gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır. Bireylerin kazanılmış haklarının korunması ve hukuk devleti ilkesi gereği bu ilkenin mutlak manada uygulanmaması gerekmektedir. Aksi halde kişi hak ve özgürlüklerine ilişkin ağır hak ihlallerinin ortaya çıkması gündeme gelebilecektir. Tercih edilmesi gereken, Anayasanın 153. maddesindeki hükmün lafzi olarak yorumlanması değil her olayın kendi iç yapısında amaçsal bir yorum yönteminin benimsenerek karar verilmesidir.

AYM tarafından verilen iptal kararlarının geriye yürümemesinin temel dayanağı hukuki güvenlik ve kazanılmış hakların korunması ilkesidir. Söz konusu ilkeler iptal edilen yasalar yerine yasama organınca yapılacak yeni yasanın oluşturulması aşamasında da dikkate alınmalıdır. Zira iptal edilen yasa ile aynı doğrultuda ve ağırlıkta hak ihlalleri içeren yeni bir yasa, telafisi mümkün olmayacak zararların doğmasına yol açacaktır. Kural AYM tarafından verilen iptal kararlarının geriye yürümemesi olmakla beraber özellikle bir kez uygulanmakla sonuçlarını doğuran ve olumsuz sonuçlarının telafisi de mümkün olmayan yasalar bakımından AYM'nin ayrıksı bir yol ve yöntem belirlemesi bahsi geçen dayanak ilkelerin de bir gereğidir.

İNCELENEN ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI

1- E:1964/2, K:1964/23, k.t. 20.03.1963, **AMKD,** S. 2, s.81.

2- E:1963/124, K:1963/243, k.t. 11.10.1963, **AMKD**, S.1, s.347.

3- E:1964/2, K:1964/23, k.t. 20.03.1964, **AMKD,** S. 2.

4- E:1964/22, K:1964/54, k.t. 03.07.1964, **AMKD**, S. 2, s.206

5- E:1964/51, K:1965/3, k.t. 12.01.1965, **AMKD**, S. 3, s.19-20.

6- E:1964/26, K:1966/1, k.t. 13.01.1966, **AMKD**, S. 4, s.19-20

7- E:1971/41, K:1971/67, k.t. 17.08.1971, **AMKD,** S. 11, s.67.

8- E:1970/40, K:1971/73, k.t. 19.10.1971, **AMKD,** S. 10, s.36-49.

9- E:1972/26, K:1972/38, k.t. 27.06.1972, **AMKD,** S. 10, s.514-515.

10- E:1974/33, 1975/1, k.t. 07.01.1975, **AMKD,** S. 9, s.3-17.

11- E:1976/13, K:1976/31, k.t. 03.03.1976, **AMKD**, S. 14, s.217

12- E:1980/10, K:1980/69, k.t. 11.12.1980, **AMKD,** S. 18, s.405.

13- E:1981/8, K:1982/3, k.t. 06.05.1982, **AMKD,** S. 20, s.8.

14- E:1984/1, K.1984/1, k.t. 28.09.1984, **AMKD**, S. 20, s.450.

15- E:1988/11, K:1988/11, k.t. 24.05.1988, **AMKD**, S. 24, s.138-183.

16- E:1988/7, K:1988/27, k.t. 27.09.1988, **AMKD,** S. 24, s.421-422.

17- E:1989/6, K:1989/42, k. t. 07.11.1989, **AMKD**, S. 25, s.414-415.

18- E:1989/11, K:1989/48, k.t. 12.12.1989, **AMKD,** S. 25, s.420.

19- E:1989/14, K:1989/49, k.t. 19.12.1989, **AMKD,** S. 25, s.445.

20- E:1990/32, K:1990/25, k.t. 16.10.1990, **AMKD,** S. 26, s.347.

21- E:1991/31, K:1991/27, k.t. 12.09.1991, **AMKD,** S. 27, C.2, s.495-499.

22- E:1991/27, K:1991/50, k.t. 12.12.1991, **AMKD,** S. 27, C. 2, s.679.

23- E:1991/60, K:1992/16, k.t. 03.03.1992, **AMKD,** S. 28, C. 1, s.195.

24- E:1991/2, K:1992/1, k.t. 10.08.1992, **AMKD,** S. 28, C.2, s.771.

25- E:1992/26, K:1992/48, k.t. 17.09.1992, **AMKD,** S. 28, C.2, s.545.

26- E:1994/50, K:1994/44-2, k.t. 05.07.1994, **AMKD,** S. 30, C.1, s.352.

27- E:1996/4, K:1996/39, k.t. 17.10.1996, **AMKD,** S. 32, C. 2, s.825-848.

28- E:1996/51, K:1998/17, k.t. 13.05.1998, **AMKD,** S. 35, C. 1, s.178-182.

29- E:2001/9, K:2001/56, k.t. 20.03.2001, **AMKD,** S. 37, C. 1, s.483.

30- E:2002/44, K:2002/90, k.t. 08.10.2002, **AMKD,** S. 40, C. 1, s.87.

31- E:2002/146, K:2002/201, k.t. 27.12.2002, **AMKD**, S. 39, C. 1, s.295.

32- E:2001/392, K:2003/60, k.t. 04.06.2003, **AMKD,** S. 39, C. 2, s.598.

33- E:2003/31, K:2003/87, k.t. 08.10.2003, **AMKD,** S. 40, C. 1, s.152.

34- E:2004/18, K:2004/89, k.t. 24.06.2004, **AMKD,** S. 40, C. 2, s.822.

35- E:2006/64, K:2006/54, k.t. 04.05.2006, **AMKD,** S. 43, C. 1, s.267.

36- E:2007/72, K:2007/68, k.t. 05.07.2007, **AMKD,** S. 43, C. 1, s.267.

37- E:2006/61, K:2007/91, k.t. 30.11.2007, **AMKD,** S. 45, C. 1, s.475.

38- E:2005/35, K:2008/62, k.t. 21.02.2008, **RG,** 01.04.2008.

39- E:2007/21, K:2008/40, k.t. 17.01.2008, **AMKD,** S. 25, C. 1, s.649.

40- E:2005/38, K:2008/53, k.t. 07.02.2008, **AMKD,** S. 45, C. 2, s.773.

41- E:2008/16, K:2008/116, k.t. 05.06.2008, **AMKD,** S. 45, C. 2, s.1195.

42- E:2005/19, K:2009/85, k.t. 18.06.2009, **AMKD,** S. 47, C. 1, s.57.

43- E:2007/31, K:2009/109, k.t. 09.07.2009, **AMKD,** S. 46, C. 3 s.1445.

44- E:2007/44, K:2009/148, k.t. 15.10.2009, **AMKD,** S. 47, C. 1, s.361.

45- E:2010/49, K.2010/87, k.t. 07.07.2010, **AMKD,** S. 47, C. 2, s.1069.

46- E:2009/31, K:2011/77, k.t. 12.05.2011, **AMKD,** S. 48, C. 3, s.1517.

47- E:2010/7, K:2011/172, k.t. 22.12.2011**, AMKD,** S. 49, C. 1, s.463.

48- E:2010/41, K:2012/19, k.t. 09.02.2012, **RG,** 13.02.2013, S. 28558.

49- E:2011/113, K:2012/108, k.t. 18.07.2012, **RG,** 01.01.2013, S. 28515.

50- E:2010/82, K:2012/159, k.t. 18.10.2012, **RG,** 23.07.2013, S. 28716.

51- E:2011/100, K:2012/191, k.t. 29.11.2012, **RG,** 22.02.2013, S. 28567.

52- E:2011/123, K:2013/26, k.t. 06.02.2013, **RG,** 31.12.2013, S. 28868.

53- E:2012/87, K:2014/41, k.t. 27.02.2014, **RG,** 26.07.2014, S. 29072.

54- E:2014/57, K:2014/81, k.t. 10.04.2014, **RG,** 14.05.2014, S. 29000.

55- E:2014/85, K:2014/103, k.t. 04.06.2014, **RG**,12.09.2014, S. 29117.

56- E:2014/177, K:2015/49, k.t. 14.05.2015, **RG,** 11.06.2015, S. 29383.

57- E:2014/194, K:12015/55, k.t. 17.06.2015, **RG,** 26.06.2015, S.29398.

58- E:2014/195, K:2015/116, k.t. 23.12.2015, **RG**, 29.01.2016, S. 29608.

59- E:2014/122, K:2015/123, k.t. 30.12.2015, **RG**, 01.03.2016, S.29640.

60- E:2015/85, K:2016/3, k.t. 13.01.2016, **RG**, 29.01.2016, S.29608.

61- E:2014/92, K:2016/6, k.t. 28.01.2016, **RG,** 03.03.2016, S. 29642

KAYNAKÇA

[1] ADALI, S., (2012, June), "Anayasa Mahkemesi Kararlarının İnfazı", **Journel of Business Economics and Politic Science,** Vol.1, No. 1, 1-8.

[2] AKGÜL, A., (1976), "Anayasa Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığı (Özellikle Red Kararları Açısından)", **ABD,** S. 6.

[3] AKILLIOĞLU, T., (1984a), ‘’Ekonomik Anlamda Yönetsel İşlemlerin Geriye Yürümezlik Kuralı Karşısında Çeşitli Durumları’’, Prof. Dr. Aziz Köklü'nün Anısına Armağan, AÜSBF Yayınları, No.5.

[4] AKILLIOĞLU, T., (1984b), "Yasaların (Anayasa Dahil) Zaman İçinde Uygulanması", **Anayasa Yargısı**, AYM Yayınları, C. 1.

[5] ALACAKAPTAN, U., (1961), "İtalyan Anayasa Mahkemesi İle İlgili Hükümler", **AHFD**, C. 18, S. 1-4.

[6] ALİEFENDİOĞLU, Y., "Anayasa Mahkemesi'nce Verilen İptal Kararlarının Zaman İçinde Etkisi", **AİD**.

[7] ALİEFENDİOĞLU, Y., (1984), "Türk Anayasa Yargısında İptal Davası ve İtiraz Yolu", **AYD,** C. 1, S. 101-137.

[8] ALİEFENDİOĞLU, Y., (1995), "Yönetsel ve Anayasal Yargıda Yokluk", **AİD,** C. 28, S. 2.

[9] ALİEFENDİOĞLU, Y., (1996), *Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi,* Ankara: Yetkin Yayınları.

[10] ALİEFENDİOĞLU, Y., (1997), *Anayasa Yargısı,* Ankara: Yetkin Yayınları.

[11] ALTINDAĞ, H., (2014), "Anayasa Mahkemesinin İptal Kararı Veya Anayasa Değişikliği Sonrasında İdari Dava Açma Süresinin Yeniden Doğması", **GÜHFD**, C. XVIII, S. 3-4.

[12] ALTUNDİŞ, M., (2008), "Hukuki Güvenlik İlkesi", **YD**, S. 10.

[13] ARIKAN, K. F., (1962), "Anayasa Mahkemesi Usul ve İçtihadı", **SBFD,** C. 17, S. 3-4.

[14] ARMAĞAN, S., (1967), *Anayasa Mahkememizde Kazai Murakabe Sistemi,* İstanbul: Doktora Tezi.

[15] ARSLAN, Ç., (1999), *Yüce Divan Olarak Anayasa Mahkemesi,* Ankara: Nobel Yayınları.

[16] ARSLAN, Z., (2008), "Anayasa Mahkemesinin Yorum Tekeli Yargısal Üstünlük ve Demokrasi", Prof. Dr. Ergun Özbudun'a Armağan, C. II., Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara.

[17] AYAZ, G., (1996), "Anayasa Mahkemesi Kararlarında Vergi Yasalarının Geriye Yürümezliği İlkesi", **VDD,** Aralık, S. 184.

[18] AYYILDIZ, Y., (2015), "Vergilendirmede Geçmişe Yürümezlik İlkesinin Türk Vergi Hukukundaki Yeri", **Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, C. 3, S. 1.

[19] AZRAK, Ü., (1984), "Anayasa Mahkemesi İptal Kararlarının Geriye Yürümezliği"**, AYD,** Anayasa Mahkemesi Yayını, Ankara.

[20] BABAYEV, F., (2007), "Anayasa Mahkemesi'nin 45. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Sempozyumda Yapılan Konuşma Metni", **Anayasa Yargısı,** S. 24, Ankara.

[21] BABAYİĞİT, M., (2016), "Türk Hukukunda Anayasa Mahkemesi Kararlarının Geriye Yürümezliği Sorunu", **TBBD**, S. 124.

[22] BALTA, T. B., (1970), *İdare Hukukuna Giriş,* Ankara.

[23] BIYIKLI, H. İ., "Fransız ve Türk Hukuk Sistemlerinde İdari İşlemlerin Geriye Yürümezliği İlkesi", **DD,** Yıl 3.

[24] BİLGE, N., (1983), *Hukuk Başlangıcı,* Ankara: Turhan Kitabevi.

[25] BİLGE, N., (1990), "Anayasa Mahkemesi Kararlarının Geriye Yürümezliği Sorunu", **ABD**.

[26] BİRTEK, F., (2016), ‘’Kazanılmış Hak Kavramı Bağlamında İdari İşlemin Geri Alınması’’, (Çevrimiçi) http://www.turkhukuksitesi.com/makale_811.htm.

[27] BOYACIOĞLU, A., (1962), "Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Def'i Yolu İle Denetlenmesi", **AYD,** S. 7-8.

[28] BÜLBÜL, E., (2003), "Perde-Yasa Kuramının Türk Hukukunda Uygulanabilirliği", Yıldızhan Yayla'ya Armağan, GÜ Yayınları (No 4).

[29] BÜYÜKEREN, S., (1996), ‘’Anayasaya Uygunluk Denetimi ve Kesin Hükümlerin Çatışması’’, **ABD**, S.2.

[30] CANSEL, E., (1992), "Anayasa Mahkemesinin Verdiği İptal Kararından Doğan Kimi Sorunlar", **AYD,** C. 9.

[31] CUHRUK, M. M., (1987), "Türk Anayasa Mahkemesi", **AYD**, C. 4.

[32] ÇAĞAN, N., *Vergilendirme Yetkisi,* İstanbul: Kazancı Hukuk Yayınları.

[33] DEMİRCAN, F., (2015), "Türk Anayasa Mahkemesi'nin Yürürlüğü Durdurma Kararlarının Hukuki Niteliği", **TBBD,** S. 12.

[34] DOĞAN, İ., (1997), "Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Yürürlüğü Durdurmanın Koşulları", **İHFM,** C.LV, S. 4.

[35] DOMANİÇ, H., (1964), *Hukukta Kazıyyei Muhkeme ve Nispi Kuvveti,* İstanbul: Fakülteler Matbaası.

[36] DÖNER, A., (2008), "Anayasa Mahkemesi Kararlarının Gerekçelerinin Bağlayıcılığına İlişkin Bazı Sorunlar", Prof. Dr. Ergun Özbudun'a Armağan, C. II. Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara.

[37] DÖNER, A., KÖKÜSARI, İ., (2008), "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Mahkemesi Kararları Bakımından Yargılamanın Yenilenmesi Nedeni Olup Olmayacağı Sorunu", **GÜHFD,** C. XII, S. 1-2.

[38] DURAN, L., (1982), *İdare Hukuku Ders Notları,* İstanbul.

[39] EREM, F., (1962a), "Ceza Hukuk Yönünden Anayasaya Aykırılık İddiası", **AD**, S. 5-6.

[40] EREM, F., (1962b), *Ön Mes'ele (Mesele-i Müste'hire) Olarak Anayasaya Aykırılık İddiası,* Ankara.

[41] ERGİNAY, A., (1971), *Vergi Hukuku,* Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 2. Baskı.

[42] ERGÜL, O., (2007), *Yeni Kurumsalcı Yaklaşımla Türk Anayasa Mahkemesi ve Demokrasi,* Ankara: Adalet Yayınevi.

[43] GÖLCÜKLÜ, F., "Ceza Hukuku Açısından 1961 T.C. Anayasası", **SBFD,** C. 18.

[44] GÖREN, Z., (2015), *Anayasa Hukuku,* Ankara: Yetkin Yayınları, 2. Baskı.

[45] GÖZLER, Kemal, (1998), *Hukukun Genel Teorisine Giriş: Hukuk Normlarının Geçerliliği ve Yorum Sorunu*, (Ankara: US-A Yayıncılık.

[46] GÖZLER, K., (2000), *Türk Anayasa Hukuku,* Bursa: Ekin Yayınları.

[47] GÖZLER, K., (2003), *İdare Hukuku,* Bursa: Ekin Yayınları, C. 1.

[48] GÖZLER, K., (2007), *İdare Hukuku Dersleri*, Bursa: 6. Baskı.

[49] GÖZLER, K., (2010), *Türk Anayasa Hukuku Dersleri,* Bursa: Ekin Yayınları.

[50] GÖZLER, K., (2011), *Türk Anayasa Hukukunun Genel Teorisi,* C.I-II, Bursa: 1.Baskı, Ekin Yayınları.

[51] GÖZÜBÜYÜK, Ş., (1996), *Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları,* Ankara: Turhan Kitabevi, 10. Baskı.

[52] GÖZÜBÜYÜK, Ş., (2002), *Anayasa Hukuku*, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 10. Baskı.

[53] GÖZÜBÜYÜK, Ş., (2013), *Anayasa Hukuku*, Ankara: Turhan Kitabevi.

[54] GÜNDAY, M., (2004), *İdare Hukuku,* Ankara: 9. Baskı.

[55] GÜNEŞ, G., *Verginin Yasallığı İlkesi,* İstanbul: XII Levha Yayınları, 3. Baskı.

[56] GÜNEŞ, T., (1963), ‘’CHP'nin Haksız İktisaplarının İadesi Hakkında 6595 Sayılı Kanun'u İptal Eden Anayasa Mahkemesi Kararı Üzerine ‘’, **AÜSBFD,** C. 18.

[57] GÜRİZ, A., (1985), *Hukuk Başlangıcı*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 6. Baskı, 1985.

[58] GÜRİZ, A., (1997), *Hukuk Başlangıcı,* Ankara: Siyasal Kitabevi, 6. Baskı.

[59] HAKYEMEZ, Y. Ş., (2007), ‘’Anayasa Mahkemelerinin Geleneksel İşlevi Bağlamında Günümüzde Ortaya Çıkan İki Sorun: Yerindelik Denetimi Tartışmaları ve Ulusalüstü Örgüte Üye Devletlerdeki Anayasa Yargısının Konu Bakımından Sınırlandırılması,” **Anayasa Yargısı.**

[60] HOCAOĞLU, A. Ş., OCAKÇIOĞLU, İ., (1971), *Anayasa ve Anayasa Mahkemesi*, Ankara.

[61] İBA, Ş., (2008), *Anayasa Hukuku ve Siyasal Kurumlar*, Ankara: Turhan Kitabevi.

[62] İYİMAYA, A., (2007), *Siyaset Hukuku Sorunları,* Ankara: Turhan Kitabevi.

[63] KABOĞLU, İ. Ö., "26-27 Ekim 1989 tarihlerinde Diyarbakır'da Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nce düzenlenen "Fransız İhtilali ve Tanzimat" (1789 İnsan Hakları Bildirgesinin Türk Kamu Hukukuna Etkileri) konulu "Türkiye'de Hukuk Devletinin Gelişiminde Fransa’nın Etkisi" başlıklı tebliğ metninin gözden geçirilerek değiştirilmiş biçimi", (Çevrimiçi) http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/400c3b113695644_ek.pdf?dergi=Insan%20Haklari%20Yilligi.

[64] KABOĞLU, İ. Ö., (2006), *Anayasa Hukuku Dersleri*, İstanbul: Legal Yayınları, 3. Baskı.

[65] KABOĞLU, İ. Ö., (2007), *Anayasa Yargısı: Avrupa Modeli ve Türkiye*, Ankara: İmge Yayınları, 4. Baskı.

[66] KILINÇ, B., (1998), *Anayasa ve İdare Hukukunda Yürütmenin Durdurulması,* Ankara: Adil Yayınları.

[67] KIRATLI, M., (1966), *Anayasa Yargısında Somut Norm Denetimi,* Ankara.

[68] KÖKÜSARI, İ., (2008), "Hukuk Devletinde Bireyin Hukuki Güvenliği ve Önemi", **KHHD**, S. 51-52.

[69] KÖKÜSARI, İ., (2009), *Anayasa Mahkemesi Kararlarının Türleri ve Nitelikleri,* İstanbul: XII Levha Yayınları.

[70] KÖNİ, B., *Ceza Hukuku Prensipleri,* Siyasal Bilgiler Fakültesi Ders Notları, Ankara.

[71] KUNTER, N., (1964), *Ceza Muhakemesi Hukuku,* İstanbul.

[72] KURU, B., (2008), *Medeni Usul Hukuku,* Ankara.

[73] KUZU, B., "Anayasa Mahkemesinin İptal Kararlarının Geriye Yürümezliği Sorunu", **İÜHFM,** C.52.

[74] MEMİŞ, E., (2007), *Anayasaya Uygun Yorum*, İstanbul: Filiz Kitabevi.

[75] OCAKÇIOĞLU, İ., (1977), ‘’Kurallar Zinciri Düzeni ile İlgili Bazı Sorunlar’’, Sıddık Sami Onar’a Armağan, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

[76] ODYAKMAZ, Z., (1995), *"Yürürlüğü Durdurma" Anayasa Yargısı,* Ankara: C. 12.

[77] OĞURLU, Y., (2003), *İdare Hukukunda Kazanılmış Haklara Saygı ve Haklı Beklentiler Sorunu,* Ankara: Seçkin Yayınları.

[78] OYTAN, M., ÖNBİLGİN, G., (1977), *Öğretide- Uygulamada T.C. Anayasasının İlke ve Kurallar Dizini,* Ankara.

[79] ÖNCEL, M., KUMRULU, A., ÇAĞAN, N., (1993), *Vergi Hukuku,* Ankara: Savaş Yayınları, 2. Baskı.

[80] ÖZBUDUN, E., (1986), *Türk Anayasa Hukuku,* Ankara: Yetkin Yayınları.

[81] ÖZBUDUN, E., ALİEFENDİOĞLU, Y., ‘’Türkiye Anayasa Yargısı Raporu’’, 7. Avrupa Anayasa Mahkemesi Konferansı, 21-30 Nisan 1987, Lizbon.

[82] ÖZBUDUN, E., (1990), *Türk Anayasa Hukuku,* Ankara: Yetkin Yayınları.

[83] ÖZBUDUN, E., (1995), *Türk Anayasa Hukuku,* Ankara: Yetkin Yayınları.

[84] ÖZBUDUN, E., (2002), *Türk Anayasa Hukuku,* Ankara: Yetkin Yayınları, 7. Baskı.

[85] ÖZBUDUN, E., (2008), *Türk Anayasa Hukuku,* Ankara: Yetkin Yayınları.

[86] ÖZBUDUN, E., "Anayasa Yargısı ve Yokluk Müeyyidesi", 25.02.2008, (Çevrimiçi)http://www.dunyabulteni.net/?aType=yazarHaber&ArticleID=4151.

[87] ÖZBUDUN, E., (2009), *Türk Anayasa Hukuku,* Ankara: Yetkin Yayınları, 10. Baskı.

[88] ÖZBUDUN, E., (2010), *Türk Anayasa Hukuku,* Ankara: Yetkin Yayınları.

[89] ÖZÇELİK, B., (2011), "Türk Anayasa Mahkemesinin Karar Türleri ve Hukuki Sonuçları", Doktora Tezi, Kırıkkale.

[90] ÖZGÜVEN, A. V., (2006), ‘’Türk Vergi Hukukunda Geriye Yürümezlik İlkesi’’, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

[91] ÖZKUL, F., ‘’Anayasaya Uygunluk Denetiminin Amacı Kapsamında, Anayasa Mahkemesinin İptal Kararlarının Geriye Yürümezliği İlkesinin, Anayasa Yargısında "Yürürlüğü Durdurma" ve "Yokluk" Kavramlarının Değerlendirilmesi’’, (Çevrimiçi) http://dergi.uyusmazlik.gov.tr/umd/altincisayi/14fatihozkul.pdf.

[92] PASQUIER, C. DU, (1948), Introduction a la theorie generale et a la philosophie du droit, **Neuchatel,** Delauchaux & Niestle S.A., 3eme edition.

[93] PEKCANITEZ, H., ATALAY, O., ÖZEKES, M., (2015), *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı,* Ankara: Yetkin Yayınları.

[94] ROSSİ, P., "Ceza Kanunlarının Anayasaya Aykırılığının Kontrolü", **İHFD,** C. 29, (Öztekin Tosun, Çev.), S. 1-2.

[95] SABUNCU, Y., "Alman Anayasa Yargısında Geçici Tedbir Kararı", **AİD,** C. 17, S. 2.

[96] SEVİNÇ, M., (2005), "Anayasa Mahkemesi Kararlarının Resmi Gazete’de Yayımı ile Bağlayıcılığı Arasındaki İlişki", **AÜSBFD,** C. 60, S. 1.

[97] SIR, O., (2011), *Hukuk Devleti Açısından Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Yargısal Denetimi,* Ankara: Adalet Yayınları.

[98] ŞAHBAZ, İ.,(1999), "Anayasa Yargısında Yokluk", **ABD**.

[99] ŞEKERCİ, E.,(1988), "Anayasa Mahkemesi Kararlarının Sonuçları", **ABD,** S.5-6.

[100] TAN, T., (1970), *İdari İşlemin Geri Alınması,* Ankara.

[101] TANÖR, B., YÜZBAŞIOĞLU, N., (2009), *1982 Anayasasına Göre Anayasa Hukuku,* İstanbul: Beta Yayınları, 9. Baskı.

[102] TEZİÇ, E., (2003), *Anayasa Hukuku,* İstanbul.

[103] TEZİÇ, E., (2007), *Anayasa Hukuku: Genel Esaslar,* İstanbul: Beta, 12. Baskı.

[104] TİKVEŞ, Ö., (1978), *Mukayeseli Hukukta ve Türk Hukukunda Anayasa Yargısı,* İzmir: Ege Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayını.

[105] TOLON, K. D., (1980), *"İptal ve Tam Yargı Davalarında Kazanılmış Hak", İdare Hukuku ve İdari Yargı ile İlgili İncelemeler*, III, Danıştay Yayınları, Ankara.

[106] TUNÇ, H., (1997), *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı: Denetimin Kapsamı ve Organları,* Ankara: Yetkin Yayınları.

[107] TURHAN, M., "Anayasanın Hak Temelli Yorumu ve Anayasa Yargısı", **AÜSBFD,** 62-3.

[108] TURHAN, M., (1993, Aralık), "Anayasa Hukukumuzda 'İhmal' Sorunu", **AİD**, C. 26, S. 4.

[109] TURHAN, M., (1995), *Siyaset ve Anayasa,* Ankara: Gündoğan Yayınları.

[110] ULER, Y., (1970), *İdari Yargıda İptal Kararlarının Sonuçları,* Ankara.

[111] ULUSOY, A., (2004), *Kamu Hizmeti İncelemeleri,* Ankara.

[112] ULUŞAHİN, N., (2008), "Yokluk Teorisinin Anayasa Hukukundaki Yeri ve Uygulanabilirliği", Prof. Dr. Ergun Özbudun'a Armağan, C. II, Ankara.

[113] WOLFF, H. J., (1965), **Verwaltungsrecht,** C. 1.

[114] YAS1USHİ, H., (1996), "Constitutional Review and the Parliamentary Oppostion in Turkey", The Devoloping Economies, (XXXIV): 316-338.

[115] YILDIRIM, T., (1993), "Anayasa Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığı", **AİD**, C. 26, S. 4.

[116] YILDIZ, M., (1998), *Anayasa Yargısında Geçici Tedbir Kararı,* İstanbul: Beta Yayınları.

[117] YOLCU, S., (2009), "Küreselleşme Sürecinde Anayasa Yargısının Meşruluğu Sorunu", Uluslararası Davraz Kongresi 24-27 Eylül 2009, Küresel Diyalog, Bildiriler, Isparta.

EK- 1

ÖZ GEÇMİŞ

Soyisim, İsim : KENGER, Müberra
Uyruğu : T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri : 21/01/1977- Osmaniye
Medeni Hali : Evli
Telefon Numarası : 0530 393 7977
E-posta : avmuberra@mynet.com.tr

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Marmara Üniversitesi	2000
Lise	Osmaniye İHL	1994

İŞ DENEYİMİ

Yıl	Yer	Pozisyon
2001-2010	Avukatlık Bürosu	Avukat
2010- Halen	Adalet Bakanlığı	İcra Müdür Yardımcısı

YABANCI DİL

Orta seviyede İngilizce ve Arapça.

HOBİLER

Seyahat etmek, kitap okumak, müzik dinlemek.